

Kaartin lasareti kortteli 1827-2007

Rakennushistorian selvitys

Kati Salonen ja Mona Schalin Arkkitehdit Oy

Kaartin lasaretin kortteli 1827-2007
Rakennushistorian selvitys
4.12.2007

Tilaja	Senaatti-kiinteistöt
Tekijät	Mona Schalin, arkkitehti SAFA selvitystyön sisällön ja raportin toimitusvastuu, teksti
	Marica Schalin, arkkitehti SAFA arkistoaineiston kokoaminen, vaiheiden selvitys, illustraatiot

Sisällysluettelo

Johdanto	3
1. Kaartin lasaretin alkuvaiheet	5
2. Lasaretin arkea 1860-80-luvuilla	8
3. Varuskuntasairaalan aika	10
4. Sairaalan luovutus	17
5. Helsingin sotilassairaala 1 - itsenäisyyden aika	19
6. Sota-aika ja sairaalakorttelin metamorfoosi	21
7. Virastokortteliksi 1970-luvulta alkaen	28
8. Piha-alueen istutukset ja päällysteet	37
Lähteet	39

Kuvaliite erikseen

Digitaalinen aineisto: CD

Kaartin lasaretin kortteli on Lönnrotin-, Hietalahden-, Kalevan- ja Abrahaminkadun rajaama kortteli, joka on saanut kutsumanimensä siellä 1800-luvulla toimineen sotilassairaalan mukaan. Korttelin rakennuskantaan kuuluu kuusi rakennusta vuosilta 1827-1941.

Osoite	Lönnrotinkatu 37, 00180 Helsinki
Kaupunginosa	Kamppi 4
Kortteli	78
Tontti	2

Johdanto

Kaartin lasaretin korttelin rakennuskanta käsittää kuutta rakennusta, joista vanhin periytyy 1820-luvulta ja uusin 1940-luvulta. Käyttötarkoitukset ovat muuttuneet jo useaan otteeseen ja osa rakennuksista ovat tänään tyhjillään. Kolme korttelin rakennusta on suojeltu asetuksen 480/85 nojalla ja suojelukohteet on merkitty v. 1991 asemakaavaan¹

Tämän rakennushistorian selvityksen tarkoituksena on palvella korttelin tulevan käytön suunnittelua, kaavoitusta ja hankesuunnittelua. Selvitys on tullut ajankohtaiseksi kun osa korttelin rakennuksista ovat jääneet vaille käyttöä ja nykyiselle virastokäytölle haetaan vaihtoehtoja.

Senaatti-kiinteistöt tilasi Kaartin lasaretin korttelin rakennushistorian selvityksen Kati Salonen ja Mona Schalin Arkkitehdit Oy:ltä syyskuussa 2007. Tilaajan edustaja on hankkeessa ollut johtaja Heikki Laitakari. Selvityksen tekijät ovat Mona Schalin ja Marica Schalin, arkkitehdit SAFA.

Selvitystyön ensimmäiseen vaiheeseen on sisällynyt korttelin ja sen rakennuksen taustatietojen ja vaiheiden alustava selvittäminen arkistoaineiston avulla, sisätilojen ja rakennusosien yleispiirteinen inventointi, korttelin vaiheiden visualisoiminen, asiantuntijoiden haastattelu ja selvityksen raportin raakaversioiden kokoaminen. Välivaiheraportti on valmistunut 6.11.2007.

Toiseen vaiheeseen on sisällynyt arkistoaineiston täydentäminen erityisesti valokuvien osalta, taustatietojen täydentäminen, aineiston analyysi sekä rakennuksissa suoritettu katselmus ja valokuvadokumentointi. Tähän vaiheeseen on kuulunut raportin tekstin kirjoittaminen, valittujen rakennusten rakennusosien ajoitus ja raportin taitto. Raportti on valmistunut 4.12.2007.

Raportista on paperitulosteen lisäksi olemassa cd-tallenne, johon sisältyvät myös arkistoaineistosta skannatut tiedostot. Arkistoaineistoon liittyy julkaisu-oikeusrajoitus.

Kaartin lasaretin kortteli

Kulttuuri- ja rakennushistoriallisesti arvokas Kaartin lasaretin kortteli on jäänyt melko näkymättömäksi ja tuntemattomaksi Hietalahden hallin taakse kätkeytyneenä rakennusryhmänä, jonka suljettujen rautaporttien taakse ja vehreään pihapuistoon harva on uskaltanut pyrkiä, siitä huolimatta että tontin lounaiskulmassa on

¹ Asetuksen (278/65) nojalla valtioneuvoston päätöksellä suojellut valtion omistamat kulttuurihistoriallisesti huomattavat rakennukset

päiväkoti leikkipihoineen ja Kalevankadun puoleista porttia yleensä pidetään auki.

Korttelin rakennuksissa on jollain tavalla yksityinen, salaperäinen leima. Se johtuu osittain siitä, että ulko-ovet avautuvat pihapiiriin suuntaan ja siitä, että päiväkotia lukuun ottamatta rakennusten nykyinen, turvatekniikkaan liittyvä TUKES:in toiminta ei ole kovin tunnettu yleisön keskuudessa. Valtion teknillisen tutkimuskeskuksen entisen päärakennuksen anonyymi funktisjulkisivu ei paljasta sisältöään ohikulkijalle, vaikka eteläpäädyn pehmeästi muotoiltu sisäänkäyntikatokas näyttääkin toivottavan tervetulleeksi.

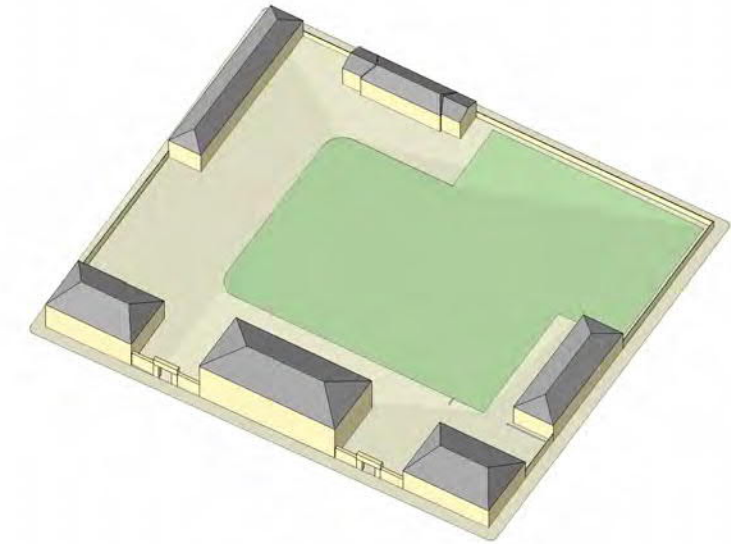
Sotilassairaalan ja teknillisen tutkimuslaitoksen käyttöön on kahden vuosisadan kuluessa rakennettu tarkoituksenmukaisia, joskus innovatiivisiakin mutta arkkitehtuuriltaan koruttomia, asiallisuuden leimaamia laitosrakennuksia. Korttelin rakennuskanta muodostaa tavallaan joukon ”typologisia rakennuksia”, jonka arvot avautuvat vasta vähitellen niiden arkkitehtuuri- ja kulttuurihistoriallisen tarkastelun kautta. Korttelin rakennusten suunnittelijat ovat varsin tunnettuja, kuten Carl Ludvig Engel, Anton Wilhelm Arppe, Anders Fredrik Granstedt, Evert Lagerspetz, Theodor Höijer, Theodor Decker ja Jussi Paatela.

Rakennushistorian selvityksen tavoitteet - ominaispiirteiden, säilyneisyyden ja muutosten vaikutuksen ymmärtäminen

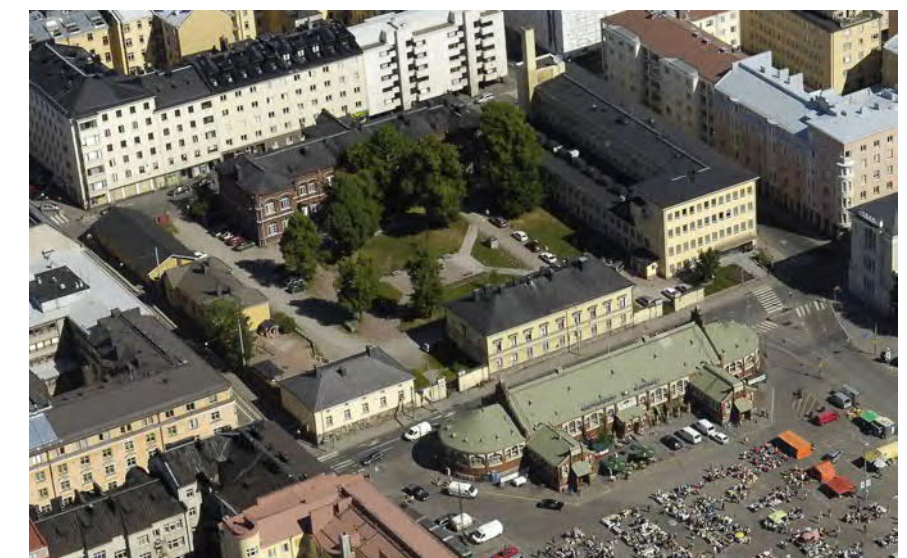
Tavoitteena on selvittää miten pihaympäristö ja yksittäiset rakennukset ovat syntyneet ja muuttuneet aikojen kuluessa, ja miksi rakennukset ovat sen näköisiä kuin ne ovat. Miksi juuri nämä rakennukset ovat täällä, onko täällä ennen ollut muita rakennuksia, kuka on ne rakennuttanut ja suunnitellut, kuka on kulkenut näistä porteista eri aikoina?

Toisena tavoitteena on analysoida rakennuksissa tapahtuneita muutoksia ja palvella rakennusten suojeltavien arvojen täsmentämistä. Samalla pyritään osoittamaan missä puitteissa rakennukset sietävät muutoksia ilman että niiden arvot vaarantuvat. Selvityksen tekijöiden toiveena on, että rakennuksille löytyisi sellainen tuleva käyttö joka on sopusoinnussa niiden arvojen kanssa, ja että muutoksia suunniteltaisiin siten, että ne eivät estä tulevaisuudessa tehtäviä palauttavia toimenpiteitä. Korttelin rakennusten viimeisissä muutostöissä on itse asiassa jo ollut tämän suuntaisia pyrkimyksiä.

Pyrkimyksenä on ollut tuottaa käyttökelpoista ja havainnollista aineistoa joka palvelee arvottamista ja päätöksentekoa. Siksi raportti sisältää runsaasti kuva-aineistoa ja tekijöiden tuottamia havainnekuvia, mm. korttelin vaiheita esittävän kuvasarjan muodossa.

Kaartin lasaretin kortteli 1830-luvulla . KSMS 2007

Ilmakuva ©Kaupunkimittaus

Lähdeaineisto

Selvitys on vaatinut paljon arkistotyötä ja tiedonriippeden palapelin kokoamista, koska siitä huolimatta että on kysymys julkisesta kohteesta, arkistoaineistoa on levinnyt laajalle kunkin omistajan, käyttäjän ja suunnittelijan arkistokäytännön mukaan. Korttelin käyttäjinä ovat olleet Suomen Suuriruhtinaskunnan, Venäjän ja lopulta itsenäisen Suomen sotaväen organisaatiot, Teknillinen korkeakoulu, Valtion teknillinen tutkimuslaitos, STUK, TUKES ja Helsingin kaupunki. Rakennusten suunnitteluun ovat osallistuneet rakennus- ja sotilashallinnon virkamiehet, korkeakoulun toimikunnat ja myöhemmin yksityiset konsultit. Eniten lähdeaineistoa on löytynyt Kansallisarkiston, Senaatti-kiinteistöjen, Sotamuseon, Sota-arkiston, VTT:n ja Helsingin Rakennusvalvontaviraston arkistokokoelmista.

Rakennushistorian selvityksen tulosten soveltaminen muutostyön suunnittelussa

Selvitys tuo esiin tietoja rakennusten vaihtelevista käytöistä ja muutoksista, joiden jättämät jäljet näkyvät ympäristön ajallisina kerrostumina. Rakennussuojelusta keskusteltaessa on viime vuosikymmeninä yhä enemmän korostettu rakennusten eri vaiheista kertovien piirteiden säilyttämisen tärkeyttä. Niin sanottu tyylirestaurointi, esimerkiksi rakennuksen palauttaminen sellaiseen asuun, joka vastaa sen alkuperäistä käyttöönottoaikaa, tulee an harvoin kysymykseen.

Muutostyön suunnittelussa joudutaan aina tekemään valintoja - mikä jää ja mikä lähtee. Jos pyrkimyksenä on arkkitehtuurin ominaispiirteiden palauttaminen, huomataan usein että viimeisimmät peruskorjaukset ja tekniset asennukset ovat hämärtäneet näitä piirteitä enemmän kuin varhaisemmat. Esimerkiksi 1900-luvun loppupuolen tyyppilliset kapeat käytävätilat, alaslasketut katot ja järeät sähköasennuskourut näyttävät vierailta 1800-luvun laitosrakennuksessa. Tilankäytön tehokkuusvaatimukset ja hyötyalan maksimointi eivät ole kohdelleet vanhoja rakennuksia lempeästi. Väliseinin jaettuja suuria huonetiloja ja paloittellut käytävät ovat ristiriidassa rationaalisesti suunnitellun vanhan laitosrakennuksen arkkitehtonisen ominaislaadun kanssa.

Tässä selvityksessä esitetään havaintoja rakennusten arkkitehtonisista ominaispiirteistä ja niiden muuttumisesta. Yksinkertaisten kaavioiden avulla osoitetaan joitakin suunnitteluperiaatteita, esimerkiksi tilallista hierarkiaa, jotka ovat leimanneet rakennusten varhaisempia vaiheita, mutta ehkä eivät enää ole selvästi havaittavissa. Kaavioiden avulla voidaan arvottaa rakennusten sisätiloja ja niitä voidaan käyttää havainnollistamaan tulevien muutosten vaikutusta ja toisaalta kehitysmahdollisuuksia.

Korttelissa on kolme asetuksella suojeltua rakennusta, entinen lasarettirakennus, lasaretin leivintupa ja entinen varuskuntasairaala. Kolmen muun rakennuksen tulevaisuudesta ei ole tehty päätöksiä. Niiden arvoista esitetään tässä rakennushistorian selvityksen tekijöiden joitakin huomioita.

VTT:n laboratoriorakennus, eristyspaviljonki ja kuormastovaja

Arkkitehti Jussi Paatelan suunnittelema laboratoriorakennus oli 1940-luvun alussa perustetun Valtion teknillisen tutkimuskeskuksen ensimmäinen oma rakennus laboratorioineen ja tutkijanhuoneineen, kirjastoineen ja luentosaleineen. Aikanaan sitä kehitettiin lehdistössä mm. valoisa funkisrakennuksena ja maan talouselämän ja teollisuuden kannalta merkittävänä saavutuksena. Selvitys osoittaa, että sisätiloja on jatkuvasti muokattu, väliseiniä on rakennettu lisää, entisiä verstaatioita on jaettu osiin, mutta perusrakenne on säilynyt sisäportaineen ja käytävineen. Rakennuksen kulttuuri- ja rakennushistorialliset arvot perustelevat sen säilyttämistä.

Korttelin säilyneet puurakennukset ovat muistumia sotilassairaalan edustavia kivirakennuksia säestävien puisten huoltorakennusten miljööstä. Hietalahdenkadun hirsinen asuinrakennus rakennettiin alun perin 1900-luvun vaihteessa mm. keuhkotautia potevien sairaalapotilaiden "eristyspaviljongiksi" juuri ennen kuin Suomen sotaväki lakkautettiin 1901. Myöhemmin siinä on ollut asuntoja, ehkä sotien jälkeen hätäasuntojakin. Vaikka rakennus on päässyt rappeutumaan ollessaan tyhjillään, sillä on sotilassairaalaan kuuluneena rakennuksena kiistaton kulttuurihistoriallinen ja ympäristöllinen merkitys.

Puurakenteisella 1880-luvun kuormastovajalla on kiinnostava, Kaartin pataljoonaan liittyvä tausta. Vaja mitoitettiin alun perin 24 kuormastovaunulle. Siinä on korjausten jälkeenkin säilynyt vahva 1800-luvun leima, muistuttaen Suomenlinnan vastaavia rakennuksia. Sille on aina löytynyt käyttöä, niin tälläkin hetkellä.

Kaartin lasaretin korttelin miljöö on arvokas ja kantakaupungissa poikkeuksellinen. Sen rakennukset ovat toimineet vaihtelevissa käytöissä ja sisätiloissa on tehty runsaasti muutoksia. Rakennukset edustavat tavallaan erilaisia laitosrakentamisen "tyyppiratkaisuja".

Uusien käyttötarkoitusten tulisi mieluiten sopia keski- tai sivukäyttöön perustuviin pohjatyyppeihin. Muutostyön lähtökohdaksi voisi olla tilarakenteen selkeyttäminen ja esimerkiksi laboratoriorakennuksen kohdalla porrashuoneiden, luentosalien ja entisten korkeiden työpajatilojen palauttaminen. Entisten laitosrakennusten sopiva käyttötarkoitus voi esimerkiksi liittyä koulutukseen, kokouksiin ja konferensseihin ja majoitukseen. Entinen lasarettirakennus on jo alun perin ollut osittain asuinkäytössä, jolloin sen kohdalla asuminenkin voi olla luonteva vaihtoehto.

Varuskuntasairaalan sairashuone 1890-luvulla. Sotamuseo

Hienomekaaninen paja 1940-luvulla. VTT

TKK:n kirjaston lukusali 1950-luvulla. KA

1 Kaartin lasaretin alkuvaiheet

Vuonna 1817 perustettiin Suomeen harjoituspataljoona, sittemmin Suomen Kaarti, joka määrättiin sijoitettavaksi Helsinkiin. Helsingin uudelleenrakentamiskomitea osoitti korttelin Hietalahden kaavaillun torin viereltä nykyisen Bulevardin pohjoispuolelle. Carl Ludvig Engel ehti jo laatia piirustukset, kun Ehrenströmin esityksestä kasarmille löytyi uusi, edustavampi paikka nykyisen Kasarmintorin varrelta. Päätös Kaartin kasarmien lopullisesta paikasta syntyi vuodenvaihteessa 1818-19. Vuosina 1821-26 Engel laati vielä suunnitelmia samaan Hietalahden seudun kortteliin rakennettavaa kuritushuonetta varten. Sijainti oli kaupungin keskustaan nähden syrjäinen.²

Hietalahden torin pohjoispuolella toimi vuodesta 1822 sotaväen sairaala, puurakennus joka paloi 1826. Sen tilalle rakennettiin Suomen Kaartin tarkk'ampujapataljoonan sairaalarakennus. Tästä alkoi uusi rakennusvaihe, ja vähitellen muodostui koko korttelin käsittävä sairaalakokonaisuus.³ Uuden kaksikerroksisen lasaretin kustannusarvio laadittiin 1826. Seuraavan vuoden kustannusarviossa mainittiin myös korttelin aitoja ja portteja. Ensin valmistui lasarettirakennus 1827, sen jälkeen leipomo 1835 ja pitkänomainen työpajarakennus Hietalahdenkadun puolelle. Intendentinkonttorin suunnitelmien mukaan valmistui lisäksi vuonna 1836 Abrahaminkadun varteen yksikerroksinen sauna- ja pesutuparakennus ja seuraavana vuonna Lönnrotinkadulle sairaalan toiseksi siipirakennukseksi henkilökunnan asuinrakennus ja Kalevankadulle vaunuvaja. Näistä 1820-30-luvun rakennuksista on sairaalarakennuksen ohella säilynyt vain läntinen siipirakennus.⁴

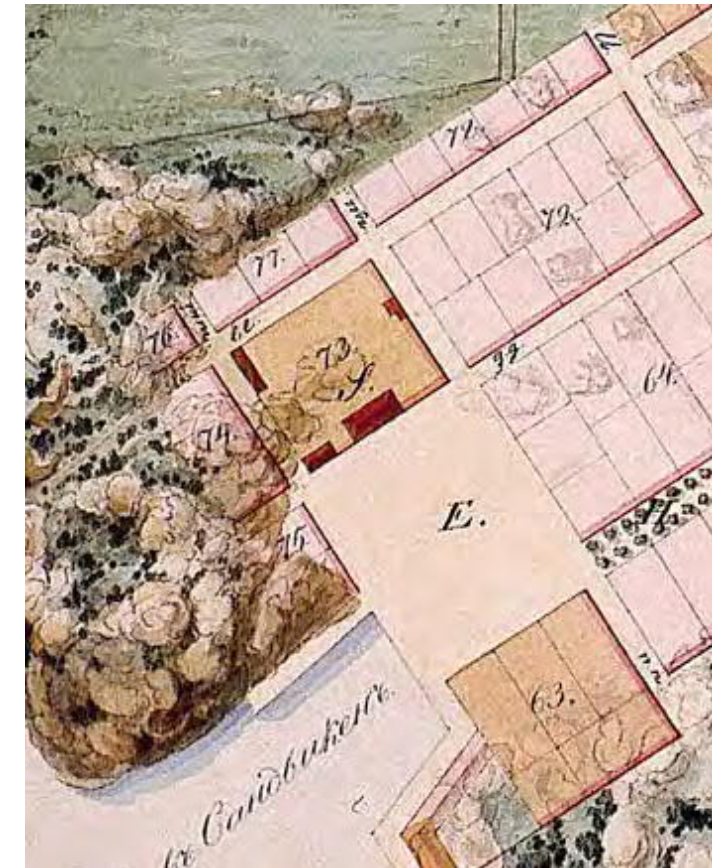
Intendentinkonttorin 1836 laatimassa yhdistetyssä pohja- ja asemapiirroksessa esiintyivät A. F. Granstedtin lisäksi C.L.Engelin ja A.W. Arppen nimikirjoitukset. Rakennuspiirustusten allekirjoittajina olivat Engel ja Arppe.⁵

Vuoden 1836 asemapiirroksen on merkitty istutettava alue. Piirustuksessa näkyy rakennusten lisäksi avoin viemärikanava, joka kiertää saunarakennusta kadun puolelta, kääntyy takaisin pihalle ja jatkaa Hietalahden torin suuntaan asuinrakennuksen pohjois- ja länsipuolelta.

Toisella puolella sairaalakorttelin vehreä pihapiiri, toisella puolella Hietalahden tori rakentui leivintuparakennuksen, lasaretin ja henkilökunnan asuinrakennuksen muodostama kokonaisuus, symmetrinen rakennusrintama, jota hallitsi vaalea aumakattoinen lasarettirakennus. Siipirakennukset olivat yksikerroksisia ja myös

aumakattoisia. Torijulkisivua täydensivät rakennuksia yhdistävät korkeat rapatut muurit portteineen.⁶

Kaartin lasaretin vertailuaineistona voidaan hyvällä syyllä pitää mm. Carl Ludvig Engelin suunnittelemia muita sairaaloita. Suomessa sairaalasuunnittelun periaatteiden yhdenmukaistaminen tapahtui Henrik Liliuksen mukaan 1830-luvulla. Lasarettirakennuksen tyyppiratkaisuun kuului sairashuoneiden lisäksi lääkärin vastaanottohuone tai leikkaussali ja sairaanhoitajan huone. Potilaiden ruuasta ja vaatteista huolehti ruoanpitäjä (*kosthållare*), jota varten rakennettiin keittiö-, leivin- ja pesutupa sekä asuintiloja. Tilaohjelmaan kuului myös sairaalan isännöitsijän asunto, ulkorakennuksia ja usein ruumishuone. Uusien lääninsairaaloiden rakentaminen Engelin toimiessa intendentinkonttorin päällikkönä huipentui 1830-luvulla, jolloin Vaasan, Hämeenlinnan ja Mikkelin sairaalat toteutettiin varsin yhdenmukaisella tavalla. Helsinkiin 1841 valmistunut Lapinlahden mielisairaala, jonka Engel myös suunnitteli, poikkesi tilaratkaisujen osalta lasaretin tyyppiratkaisuista.⁷ Voidaan kysyä, onko Kaartin lasaretin suunnittelu toiminut eräänlaisena sairaalarakentamisen laboratoriona Intendentinkonttorin arkkitehtien piirissä.

Sairaalakorttelin vuoteen 1835 mennessä valmistuneet rakennukset näkyvät Helsingin kartassa, jonka nuori Carl Alexander Engel piirsi IK:ssa. Kartassa näkyvät myös siihen mennessä suunnitellun kaupunkiasutuksen rajat, tori, satamalaiturit ja mereen työntyvät karut kalliot. Paikka oli avoin ja alttiina merituulille. KA

² HSH III:1 (1950) s.50-51, Sinisalo 1990 s. 190-191

³ HSH III (1950) Hornborg s. 213

⁴ Tässä käytetään selvyyden vuoksi nykyisiä kadunnimiä. Museovirasto 15.10.1981 lausunto Rakennushallitukselle

⁵ Asemapiirros 1836, KA

⁶ Julkisivupiirustukset, KA

⁷ Lilius 1990 s 360-369

Lasaretin päärakennus

Seuraavassa kuvaillaan lasarettirakennusta rakennusajankohdan keskeisten piirustusten ja kustannusarvioiden perusteella.

1. kerros

Ensimmäisen kerroksen pohjaratkaisu perustuu kahden sydänmuurin rajaamaan keskikäytävään, jonka kadun puolella on isompien, yleensä neliömäisten huoneiden sarja ja pihan puolella porrashuoneen molemmin puolin pienempiä, mutta eri muotoisia huoneita.

Sisäänkäyntejä on merkitty pihajulkisivun keskilinjaan ja päätyihin. Koilliskulmassa on latrini, johon on pääsy vain suoraan pihalta. Huonetiloja on jäsennelty niiden funktion mukaan varsin vaihtelevasti. Ensimmäisen kerroksen itäpään huoneet liittyvät avoimesti toisiinsa ryhmäksi, joka on erotettu porrashuoneen käytävästä. Tiiliseinissä on ehkä ollut avaria holviaukkoja samaan tapaan kuin pihapuolen huoneessa vielä jäljellä oleva holvi.

Myöskin länsipään huoneita on yhdistetty keskenään ovien tai holviaukkojen avulla. Porrashuoneen eteisen yhteydessä on erillinen huone, joka on ehkä toiminut kansliana tai vastaanottohuoneena. Huoneiden sisänurkkiin on merkitty uuneja ja pihan puolen keittiössä on iso muurattu uuni ja ehkä pyykkipata. Kun sairaalan leipomo- ja keittiörakennus valmistui vasta vuosien jälkeen, on täällä ainakin ensi vaiheessa ollut keittiö ristiholvattuine kattoineen ja kalkkikivilattioineen.

2. kerros

Toisen kerroksen aurinkoiselle puolelle on sijoitettu neljä huonetta, joissa on seitsemän vuodepaikkaa huonetta kohti. Käytävän toisella puolella on pienempiä huoneita, joiden käyttötarkoitusta ei ole merkitty piirustuksiin. Kaikkiin huoneisiin johtaa ovi suoraan käytävältä. Huoneiden sisänurkassa on lämmitysruuni. Porrashuone on holvattu kuten pohjakerroksessa.

Julkisivut

Korutonta ulkoarkkitehtuuria leimaa säännöllinen ikkunajako ja rapatun julkisivun vähäeleinen artikulointi. Jykevän kivijalan päältä kohoavan ensimmäisen, matalan kerroksen ikkunat ovat neliömäisiä, ja raskasta muurimaisuutta korostaa julkisivun rustika-uritus. Kerroslistan yläpuolinen osa on sileä. Toisen kerroksen ikkunat tukeutuvat ulkonevaan listaan ja joka toinen kadunpuoleinen ikkuna on varustettu konsolien kannattamalla karniisilla. Pitkillä julkisivuilla on ikkunoita, mutta päätyjulkisivuissa on arkkitehtonisena korostuksena useita valeikkunoita, jotka korostavat julkisivujen symmetriaa sisäänkäynnin sijaitessa sivussa keskilinjalta.

Lasarettirakennuksen kustannusarvio 1826⁸

1. kerros keittiö, käytävä, ruokakomero, eteinen: lattiat kalkkikivilaattaa

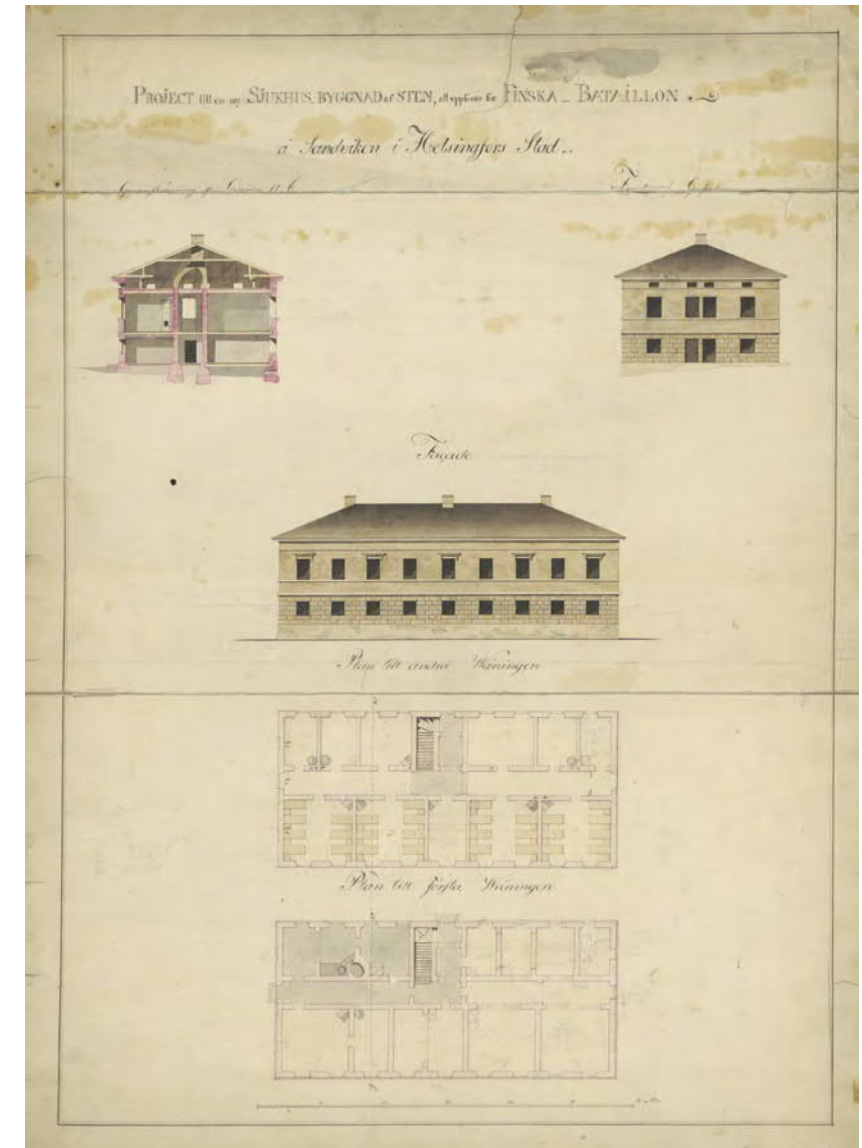
1. kerros keittiö, komero, käytävä, eteinen sekä porrashuone: holvattu katto

18 kpl ikkunoita

12 kpl pienempiä ikkunoita

14 kpl ullakkoikkunoita

3 kpl kaksinkertaisia eteisovia, 18 kpl puoliranskalaisia ovia ullakon rautaovi

Lasaretin päärakennuksen piirustus, laveerattu. Intendentinkonttori, ei allekirjoitusta eikä päiväystä. Kustannuslaskelma vuodelta 1826 viittaa tähän piirustukseen. Piirustus ei ole alkuperäisessä asussaan, vaan siitä on raaputettu viivoja ja siihen on lyijykynällä luonnosteltu muutoksia yleisten rakennusten ylihallituksen aikana 1880-luvulla. KA

⁸ 25.3. 1826 Material-och Kostnadsförslag, till en ny Sjukhusbyggnad af Sten, att upföras för Finska Bataillon å Sandviken i Helsingfors Stad, efter medföljande Ritning. IK. KA

Leivintupa

Leivintupa, josta myöhemmin käytettiin nimeä ”*kosthåll*,” rakennettiin 1835 sairaalan ruokahuollon keskuksiksi, ja siinä oli myös ruoanpitäjän asunto. Sisäänkäynti oli pihajulkisivun keskellä, ja eteisestä johtivat portaat ullakolle. Vasemmalla oli kadun puolella leivintupa ja varastohuone, pihan puolella keittiö ja päätyseinää vasten kaksi ruoanpitäjän asuinhuonetta. Huoneiden leikkauskohdassa oli uuni- ja hormiryhmä. Oikealla oli pihan puolella iso huone lasaretin henkilökuntaa varten ja torin puolella kaksi sairaalan isännöitsijän asuinhuonetta.

Käsityöläisten asuinrakennus

Sairaalakorttelin henkilökunnan asuinrakennus oli periaatteessa leivintuparakennuksen peilikuva, mutta huonejako oli toisenlainen. Sisäänkäynti oli pihan puolella ja molemmissa päädyissä oli yhteiskeittiöt. Perheille oli varattu yhteensä kahdeksan asuinhuonetta ja naimattomille yksi huone.

Pesutupa- ja saunarakennus

Pohjapiirros on vuodelta 1835 ja sen ovat allekirjoittaneet A.W. Arppe ja C.L. Engel. Kivirakenteinen pesutupa- ja saunarakennus palveli sekä potilaita että pataljoonan sotilaita. Pihan puolelta pääsi suoraan pyykkitupaan. Sen oikealla puolella olivat potilaiden pesutilat, johon kuului eteinen, pukuhuone ja sauna. Saunassa oli isoja patoja ja lauteet. Rakennuksen pohjoisosassa oli varattu Kaartin sotilaille ja siinä oli eteinen, pukutila ja tilava sauna penkkeineen, lauteineen ja patoineen.

Työpajarakennus

Hietalahdenkadun varrelle rakennettiin pitkänomainen kivirakennus, jossa oli varastotiloja, mankelihuone, sepänpaja, hiilivarasto, työpajatilaja ja puusepänverstas. Sairaalan varusteiden huoltotöiden lisäksi siellä on kaikesta päätellen huollettu muitakin pataljoonan varusteita.

Kuormastovaja

Pihan pohjoisreunalla oli pataljoonan kuormastolle varattu puurakenteinen vaja. Sen molempiin päihin oli rakennettu kolmijakoinen navetta (”fåhus”) ja käymälä.

Kaartin lasaretin rakennuspiirustukset Kansallisarkiston kokoelmissa⁹

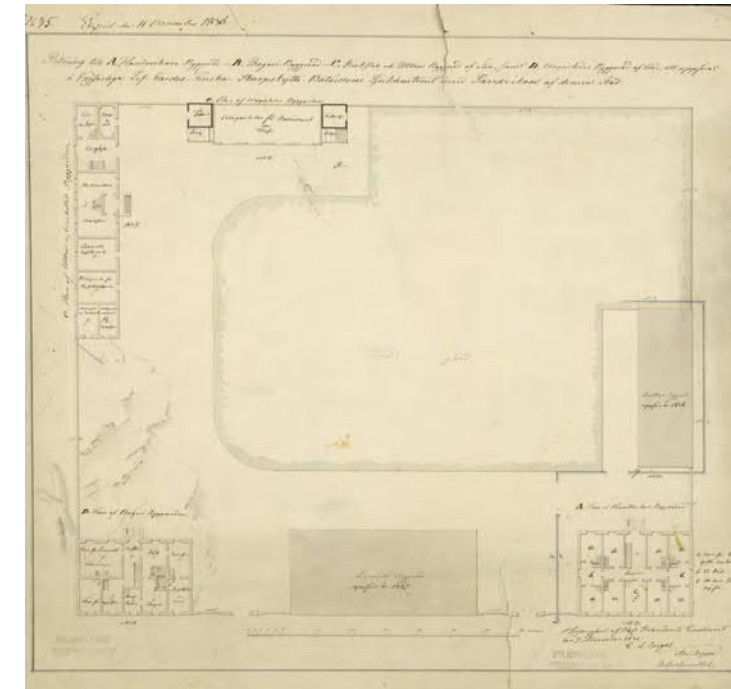
N:o 2:2 lasaretin päärakennuksen piirustus, laveerattu. IK, ei allekirjoitusta eikä päiväystä. Kustannuslaskelma vuodelta 1826 viittaa tähän piirustukseen. Piirustus ei ole alkuperäisessä asussaan, vaan siitä on raaputettu viivoja ja siihen on lyijykynällä luonnosteltu muutoksia yleisten rakennusten ylihallituksen aikana 1880-luvulla.

N:o 2:5 Badstuga af Sten. Laveerattu värillinen. Päiväys 17.10.1835, allekirj. C.L. Engel, A.W. Arppe.

N:o 2:1 asemapiirros jossa kahden siipirakennuksen, versta- varastorakennuksen ja vaunuvajan-navetan pohjapiirroksset. Merkitty olevien rakennusten ulkopiirit, lasarettiin lisätty merkintä ”uppförd år 1827” saunaan ”uppförd år 1836”. Allekirj. 7.11.1836 C.L. Engel, A.W. Arppe. Piirustuksen on signeerannut A.F. Granstedt.

N:o 2:9 lasaretin sivurakennusten sekä varastorakennusten julkisivut. Ei allekirj.

N:o 2:8 jossa leima ”Nylands läns byggnadskontor” lienee myöhempi jäljennös.

Lasaretin asemapiirros 1836. KA

⁹ KA / RakH II Igc 2

2 Lasaretin arkea 1860-80- luvuilla

Ensimmäisiä Kaartin lasarettia esittäviä valokuvia on E. Hoffersin Sinebrychoffin puiston suunnalta kuvaama panoraama n. 1870. Hietalahden tori on silloin vielä päällystämätön, kuoppainen hiekkakenttä, ja ympäristön rakennuskanta koostuu matalista puutaloista. Katualueita ei ole vielä tasattu tai päällystetty. Kuvasta erottuvat varsin hyvin lasaretin eteläinen rakennusrintama, pihalle johtavat portit, vartijan koppi, tuulessa kuivuva valkopyykki ja piha-alueen tuuhea puusto.¹⁰

Valokuvien lisäksi kaupunkikarttojen avulla voidaan seurata lasaretin ympäristön muuttumista. Claes Kjerrströmin palkittu kartta vuodelta 1878 esittää puu- ja kivirakennuksia eri värisävyin. Kaartin lasaretin korttelissa on viisi kivirakennusta ja pohjoisreunalla kaksi pitkänomaista puurakennusta.¹¹

Korjaustöitä, käymälöiden puhtaanapitoa ja kulkutauteja – näkymiä lasaretin korttelin arkeen

Rakennushistorian selvitys keskittyy lähinnä rakennuksiin ja niissä tapahtuneisiin muutoksiin, taustalla vaikuttavien historiallisten tapahtumien jäädessä vähemmälle huomiolle. Sotilassairaalan arkea valaisevia tietoja löytyy toisaalta virallisista arkistolähteistä, esimerkiksi kirjanpidosta, katselmuspöytäkirjoista, kustannusarvioista jne. Niiden selvittäminen vaatii perusteellista arkistotutkimustyötä, johon tässä selvityksessä ei ole ollut resursseja. Vanhat sanomalehdet tarjoavat kuitenkin oikotien 1800-luvun sotilaslasaretin arkeen. Niissä kerrotaan henkilöistä, työpaikoista, urakkakilpailuista ja puhtaanapidosta, kulkutaudeista ja muista sairastapauksista, lääkäreiden ulkomaan matkoista jne. Tähän on koottu muutamia satunnaisia, Kaartin lasarettia koskevia poimintoja 1800-luvun sanomalehdistä. Niistä ilmenee mm., että julkisten hankintojen urakkakilpailuista ilmoitettiin tuolloinkin virallisessa lehdessä.

Vuonna 1861 julkaistiin Suomen Julkisten Sanomien urakkakilpailuilmoituksessa Hietalahdessa olevien lasaretti- ja työpajarakennusten korjaustöiden kustannusarvio. Kesäkuun 7 päivänä oli määrä järjestää julkinen urakkahuutokauppa, jossa alimman tarjouksen tehnyt saisi työn.¹² Vuonna 1872 haettiin lehti-ilmoituksella urakkatarjouksia julkisten kohteiden korjaustöistä, mm. koskien kaartinlasaretin rakennuksia. Tarjouksia pyydettiin toimittamaan Yleisten rakennusten ylihallitukselle.¹³ Lehtikirjoituksen mukaan lasaretin korjaustöiden kustannukset

olivat v 1874 olleet 8267 markkaa.¹⁴ Jälleen lasaretin korjaustöistä pyydettiin urakkatarjouksia huhtikuussa 1882, kustannusarvion ollessa 2040 markkaa.¹⁵

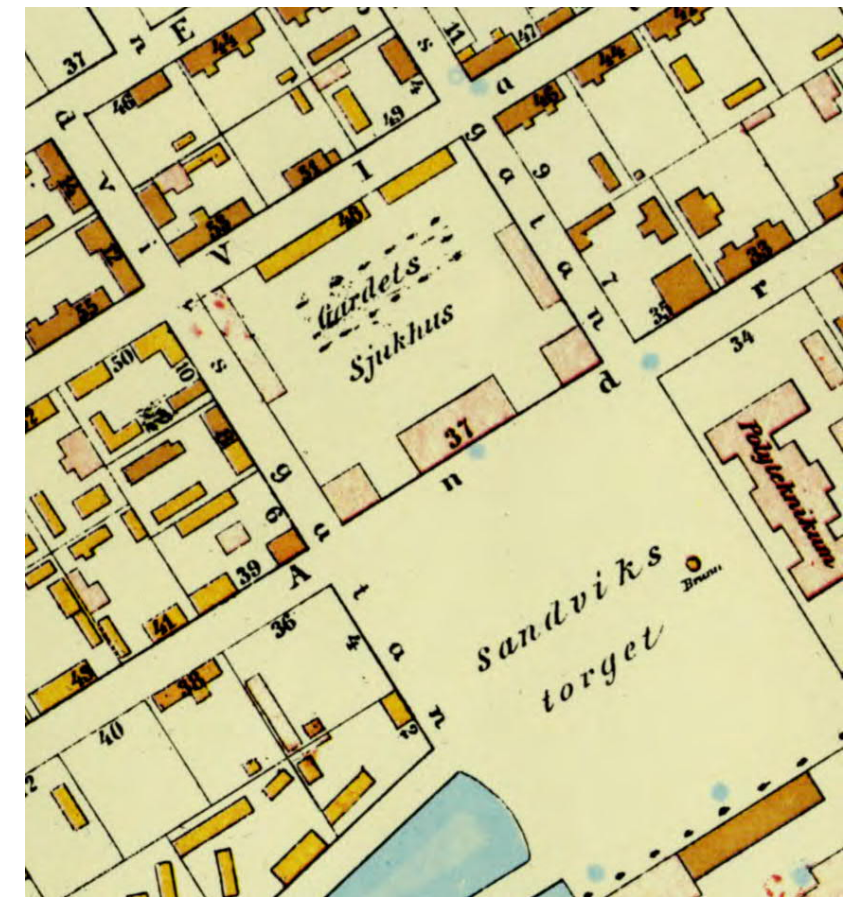
Suomen Julkisissa Sanomissa pyydettiin marraskuussa 1863 mm. tarkk'ampujapataljoonan lasaretin käymälöiden puhtaanapitoa koskevia tarjouksia.¹⁶ Vuonna 1873 löytyy lehti-ilmoitus lasaretin käymälöiden hoidosta¹⁷ ja vuonna 1882 Tarkk'ampujapataljoonan lasaretin virtsa- ja lantasaäiliöistä.¹⁸

Lasaretin päärakennus 1860-1884

Tässä selvityksessä on käytetty Museoviraston tutkijoiden kokoamaa materiaalia ja arkistotutkimuksia koskevia muistiinpanoja. Muistiinpanot ovat peräisin lähinnä 1980-luvun alusta, jolloin Museovirasto mm. antoi lausunnon suojeltavan rakennuksen peruskorjaussuunnitelmista.

Lasarettirakennus oli alkuperäisessä käytössään uuden varuskuntasairaalan valmistumiseen saakka 1880-luvulla eikä siinä tehty sisätilan olennaisia muutoksia. Siksi rakennusta koskevat tiedot liittyvät lähinnä ylläpitoon. Pintamateriaaleista mainitaan lattioiden ja portaiden kalkkivipäällysteitä, kalkkimaalia, liimamaalia, öljymaalilla ja maalattua marmorointia. Seuraavassa esitetään arkistomateriaaliin perustuva yhteenveto lasaretin 1860- ja 1870-luvulla suoritetuista korjaustöistä.¹⁹

- 1866 Kylpyhuoneen käytävän kivilattia korjataan seinien rintapaneelit öljymaalataan tuuletusikkunat, ns. fortuskat, korjataan
- 1869 Ensimmäisen kerroksen käytävän seinät ja katto kalkitaan valkoiseksi seinän hiertämisen ja pesun jälkeen.
- 1869 Revalin kalkkikiveä ('trottoirsten') käytetään kivilattiassa
- 1869 Sisäportaan seinät marmoroidaan öljymaalilla, katto maalataan liimamaalilla
- 1869 Toisen kerroksen huoneiden 1, 2, 3 ja 4 rintapaneelit ja lattiat öljymaalataan
- 1872 Ensimmäisen kerroksen huoneiden 1, 2, 3 ja 5 ikkunoihin uudet ulkopuitteet
- 1873 Toisen kerroksen huoneiden 1, 3 ja 4 seinät ja katot maalataan kalkkimaalilla
- 1874 Läntisen sisäänkäynnin pariovet (tvenne deux battant dörrar)

Kjerrströmin kartta 1878, näköispienennös, HKM

Lasaretti noin 1870. E. Hoffers. HKM N 47855

¹⁰ HKM N 47855

¹¹ Kjerrströmin kartta 1878, näköispienennös, HKM

¹² Helsingfors Landskontor den 22 Maj 1861, Finlands Allmänna Tidning 28.5.1861 nro 121 s.4

¹³ Vikingen 23.3.1872 nro 24 s.4 ja Hbl 20.3.1872, nro 67 s.1

¹⁴ Hbl 20.3.1874 nro 66 s.3

¹⁵ Entreprenadauktioner, Hufvudstadsbladet 21.04.1882, nro. 91 s 2

¹⁶ Finlands Allmänna Tidning 7.11.1863 nro 259 s. 1

¹⁷ Folkwännen 20.11.1872 nro 47 s.4

¹⁸ Hbl nro 266 15.11.1882

¹⁹ MV RHOA arkistotietojen käsivaramuistiinpanoja ”Hk 3 ja Hk 4 garnisonssjukhuset 1868-89”

Kaartinsairaalan lääkäreitä, potilaita, palvelustyttöjä ja käsityöläisiä

Satunnaisten lehtitietojen joukosta on löytynyt mainintoja mm. sairaalassa vaikuttaneista lääkäreistä. Lääkäreiden luetteloita on luonnollisesti löydettävissä arkistolähteistä, mutta sanomalehdet kertovat usein enemmän henkilöiden matkoista tai urakehityksestä. Nopeita käännteitä lääkärinurallaan teki v. 1822 syntynyt J W Ekwall, joka kahteen otteeseen 1850-luvun alussa vastasi Kaartinlasaretin sairaanhoidosta, muutti pois Helsingistä v. 1852 ja nimitettiin Uudenkaupungin kaupunginlääkäriksi.²⁰ Kaartin lasaretin lääkärikuntaan kuului 1870-luvulla mm. J.L. Runebergin poika Fredrik Runeberg (1850-84), joka oli osallistunut punaisen ristin retkikunnan jäsenenä Turkin sotaan Kaukasuksella 1877. Sieltä hän oli palannut sairastuttuaan, ja pian hänet kiinnitettiin kaartinlasaretin lääkäriksi hoitamaan sodasta palanneita sotilaita. Hän valmistui lääketieteen lisensiaatiksi 1879 ja ura jatkui mm. kirurgisen sairaalan palveluksessa ja Tampereen kaupunginlääkäriä vuodesta 1883.²¹ Vielä voidaan mainita pataljoonan lääkäriä 1977-78 toiminut Georg Gustav Winter, joka vuosisadan lopulla näytteli merkittävää roolia sotaväen sairaanhoidon piirissä.

Fredrik Runeberg (1850-84)
<http://www.runeberg.net>

Edellä mainittiin jo Turkin sodasta saapuneita haavoittuneita ja eri tauteihin sairastuneita sotilaita joita hoidettiin lasaretissa. Åke Backström on artikkelissaan käsitellyt Suomen kaartin vaiheita Turkin sodan aikoihin: *”Vuosina 1868-81 oli Henkikaartin 3. suomalainen tarkk'ampujapataljoona eli Suomen Kaarti Helsingissä Suomen ainoa joukko-osasto. Venäjän julistettua Turkille sodan saapui Pietarista Helsinkiin sähköitse kaartin liikekannallepanomääräys 3.8.1877. Sodanaikaisen 930 miehen määrävahvuuden saavuttamiseksi oli pikaisesti värvättävä ja harjoitettava 206 miestä. Lisäksi oli asetettava reservikomppania, joka pysyisi Helsingissä ja harjoittaisi jatkuvasti täydennysmiehistöä lähetettäväksi rintamalle.*

²⁰ Helsingfors Tidningar 19.3.1856 nro 23 s.1, Åbo Underrättelser 14.3.1856 nro 21

²¹ Nya Pressen 27.6.1884 nro 171 s.2, http://www.runeberg.net/swe/a_4_t.html

Suomen Kaarti lähti junalla 6.9.1877 Helsingistä Pietarin kautta Bukarestiin, josta marssi rintamalle alkoi...Kaarti osallistui sodan aikana Gorni Dubniakin, Pravetzin, Dolni Komartsjin, Vrasjdebnan ja Filippopolin taisteluihin ja pääsi 28.1.1878 Adrianopoliin. 24.2. alkaen pataljoona oli Konstantinopolin esikaupungissa San Stefanossa, jossa se menetti kulkutauteihin kuolleina lähes 30 % vahvuudestaan.

Rauhan tultua Suomen Kaarti lähti 22.4.1878 San Stefanosta kotimatalle Konstantinopolin kautta laivalla Odessaan ja sieltä junalla Pietarin kautta Helsinkiin, jonne se saapui 9.5.1878. Pataljoonan toiminta jatkui sodanaikaisessa kokoonpanossa 6.9.1878 asti, jolloin sen kotiuttaminen alkoi.”²²

Kaartin sotilaiden sairaanhoidosta kerrottiin sanomalehdissä juuri Turkin sodan yhteydessä 1870-luvulla. Yksitoista Turkin sodassa vakavasti haavoittunutta tuotiin marraskuussa 1877 ambulanssikuljetuksella Kaartinlasarettiin, johon oli tehty tarpeellisia järjestelyjä.²³ Kaartinpataljoonan kasarmin lasten keskuudessa puhjennut lavantaudin vuoksi senaatti määräsi maaliskuussa 1878, että lasaretin asumattomaan siipirakennukseen tarjottaisiin tilava huone pataljoonan naisten ja lasten käyttöön kulkutaudin leviämisen rajoittamiseksi.²⁴

Saman vuoden toukokuussa Kaarti palasi Balkanilta. Lasarettiin saapui 76 potilasta, jotka olivat sairastuneet kuumetautiin. Viikkoa myöhemmin kuusi potilasta oli parantunut. Jäljellä olevista muutamit sairastivat Turkin sodasta tuomaansa lavantautia ja muut n.s. toisintokuumetta, jonka epäiltiin tarttuneen Venäjän kautta kulkeneella paluumatkalla. Potilasmäärän kasvaessa äkillisesti ylilääkärille toimitettiin lavantautipotilaita ajatellen kaksi sairaalateltoa, joita oli tarkoitus pystyttää tilavalle piha-alueelle.²⁵

Sanomalehdissä mainitaan myös Kaartinlasaretissa palvelleita aliupseereja, isännöitsijöitä, ruokalan emäntiä ja pyykkäreitä. Kaartinlasaretin aliupseeri Sohl ilmoitti alkukesällä 1864 myyvänsä sängyn halvalla. Syyskuussa ilmoitettiin saman Sohlin löytäneen kadonnan veneen, jonka omistajaa etsittiin lehti-ilmoituksella.²⁶ 1866 mainitaan kaartinlasaretin hevosenkengittäjä Hollen.²⁷ Hevosia pidettiin sairaiden, lääkärin ja tarvikkeiden kuljetuksia varten.

²² Åke Backström *Liikekannallepanosta kotiutukseen. Suomen Kaartin päällystö 1877-1878*, Genos 67(1996), s. 68-77, 96

²³ Hbl 25.11.1877 nro 267 s. 11

²⁴ Hbl no 71 24.3.1878

²⁵ Hbl 9.5.1878, Morgonbladet 16.5.1878 nro 113 s.3; Åbo Underrättelser 13.5.1878 nro 128 s.2

²⁶ Helsingfors Tidningar 18.6.1864, nro 139 s.3; 30.9.1864 nro 227 s.4

²⁷ Hbl 8.6.1866 nro 130 s.3

Suomen Kaartin upseereita ja vääpäreitä ryhmäkuvassa Turkin sodan jälkeen toukokuussa 1878. Kuva Sotamuseo. Toisessa rivissä toinen vasemmalta pataljoonan lääkäri Georg Winter.
http://www.genealogia.fi/genos/67/67_68.htm

Kaartinlasaretin sairaalan henkilökuntaan kuuluvista naisista löytyy tietoja varsin niukasti. Sairaanhoido oli miesten työtä, ja naiset vastasivat ruokahuollosta ja pyykinpesusta. Kaartinlasaretin ruoanpitäjä, *”kosthållerska”* tarjosi 1877 lehti-ilmoituksella kalusteita, mm. vaatekaappia myyntiin.²⁸ Lehti-ilmoituksella haettiin huhtikuussa 1882 pyykinpesuun tottunutta riuskaa palvelustyttöä, ja hakijoita pyydettiin ilmoittautumaan isännöitsijä Antonoffille.²⁹

Isännöitsijällä oli sairaalan lääkärin rinnalla varsin vastuullinen asema. Juuri näistä löytyy myöhemmin sairaalan lääkärin vuosikertomuksissa mainintoja: Vuonna 1891 sairaala menetti luotettavan ja huolellisen isännöitsijänsä, vääpeli Johan Anderssonin, joka oli ollut hoitanut työpaikkaansa uuden varuskuntasairaalan valmistumisesta saakka. Häntä seurasi samaa sotilasarvoa kantava Wilh. Erikson.³⁰ Vuonna 1898 kerrottiin että rouva E. Millvid, joka oli vastannut sairaalan ruokahuollosta 25 vuoden aikana, oli palkittu pöytähopealahjalla. Seuraavana vuonna arvostettu leskirouva erosi tehtävästään, ja hänen seuraajakseen valittiin leskirouva A. Stolander. Molempien miehet olivat kaikesta päätellen olleet sairaalan haavureina ts. sotajoukon haavalääkäreinä ja vanhemman haavurin virkatehtävää hoitanut Henrik Stolander oli juuri kuollut 12 työvuoden jälkeen. Nuorempi haavuri Millvid oli kuollut v. 1888.³¹

²⁸ Hbl 4.12.1877 nro 283 s.3

²⁹ Hbl 21.4.1882 nro 91 s 3

³⁰ vuosikertomus, FMT 1892 s. 129

³¹ vuosikertomus 1900, FMT 1901 s.58, 1889 s.81

3 Varuskuntasairaalan aika

Pataljoonanlasarettien tilalle varuskuntasairaala

Venäjällä vuonna 1878 alkanut yleinen asevelvollisuus astui voimaan 1881 Suomen suuriruhtinaskunnassa. Suomen sotajoukot järjestettiin siten, että läänien pääkaupunkeihin sijoitettiin yhteensä kahdeksan tarkk'ampujapataljoonaa, joista yksi pataljoona käsitti noin 500 miestä. Läänien pääkaupungeista tuli siis varuskuntakaupunkeja. Uusien kasarmialueiden suunnittelusta vastasi yleisten rakennusten ylläpito. Kasarmien suunnittelussa suosittiin valoisia sivukäytäviä ja korostettiin ilmanvaihdon ja lämmitysjärjestelmän toimivuutta. Kasarmialueiden yhteyteen rakennettiin yleensä myös sairaala. Alueiden viihtyisyyttä ja terveellisyyttä lisättiin puistomaisilla istutuksilla.³²

Helsingissä tehtiin sotilassairaaloitten osalta organisaation muutos. Kaartin 3:n, Suomen ja 1. Uudenmaan tarkk'ampujapataljoonan vanhojen lasarettien toiminta lakkautettiin Senaatin päätöksen mukaan, kun niiden tehtävä siirtyi uudelle, 60 vuodepaikkaa käsittävälle pääkaupungin sotaväen yhteiselle varuskuntasairaalalle.³³ Sairaalaan varten säädettiin myös henkilökunnan tehtäviä, toimintatapoja, taloudenhoitoa, vastuukysymyksiä ja palkkoja koskeva ohjesääntö, joka astui voimaan 12.7.1884.³⁴

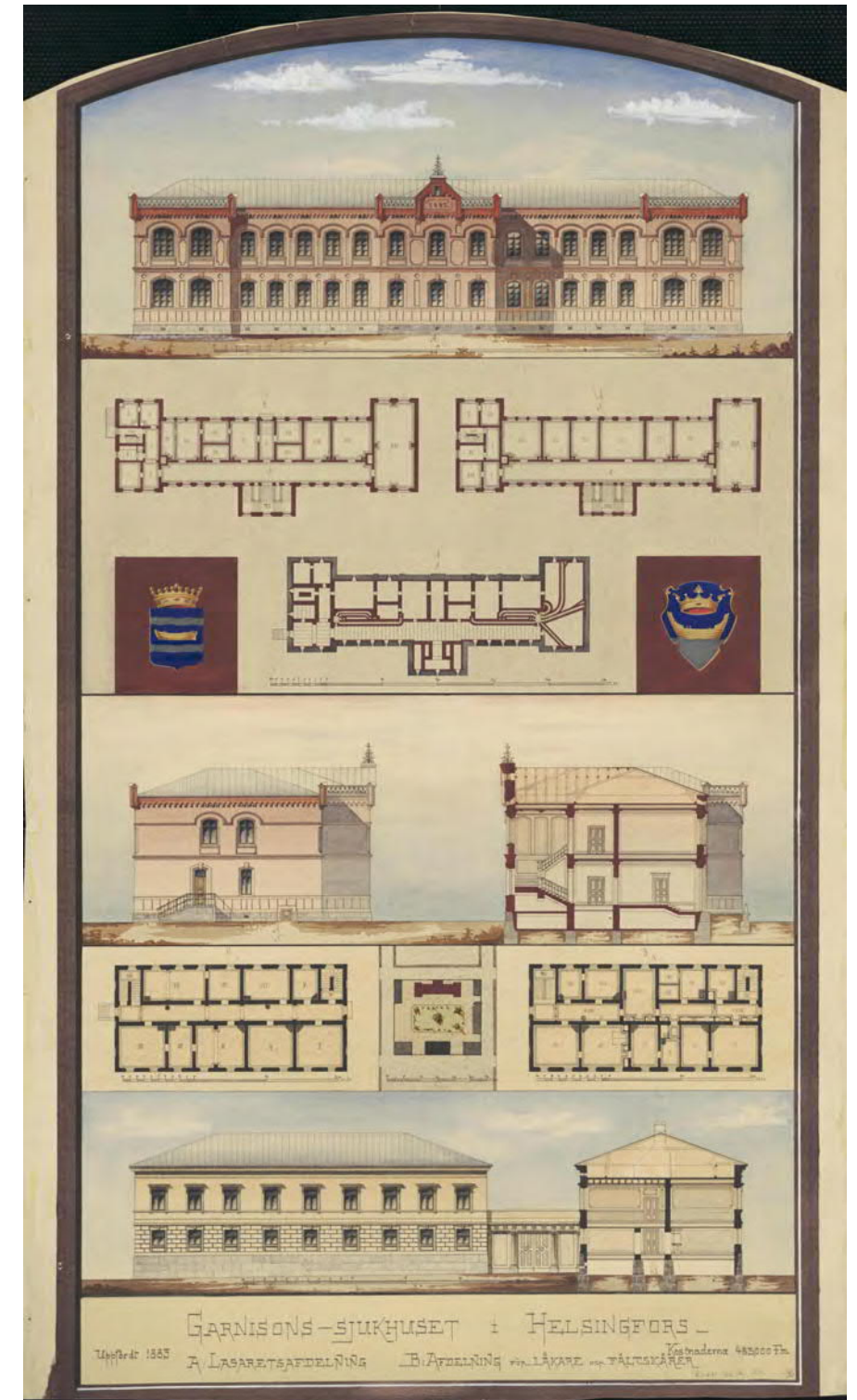
Kun tohtori Georg Gustav Winter esitteli uudisrakennusta sotilasaikakausilehdessä, hän totesi itse laatineensa sairaalan alustavia suunnitelmia yhteistyössä eversti F. Mansnerin kanssa. Mansner oli sotilasarakennusten intendentti. Pataljoonan lääkärinä Turkin sodan jälkeen toiminut Winter, vuodesta 1889 von Winther, oli ainakin 1881-1893 vastuussa koko Suomen sotaväen terveystilaa ja sairaaloita koskevan vuosiselostuksen kokoamisesta. Winter totesi rakennuspaikan olevan sairaalan kannalta suotuisa, koska ympärillä oli vain yksikerroksisia puurakennuksia ja paikka oli avara ja alttiina tuulille. Perustamisolosuhteista hän kirjoitti, että paikalla oli kalliota ja hiekkaa, tontti vietti etelään päin ja ympäristö oli salaojitettu.

Helsingin uuden varuskuntasairaalan rakennussuunnittelusta vastasi yleisten rakennusten ylläpito Evert Lagerspetz. Rakennustyöt alkoivat syksyllä 1882. Lagerspetz menehtyi ennen työn valmistumista, ja hänen tehtäviään jatkoi Theodor Höijer.³⁵ Lokakuussa 1884 pidettiin uuden sairaalarakennuksen, ruumis- ja ruumiinavausrakennuksen,

talousrakennuksen sekä huoltovarustarakennuksen (trosslider) vastaanotokatselmus.³⁶

Vanhaan lasarettiin tehtiin perinpohjainen muutos ja korjaustyö. Muutostöissä toinen kerros muutettiin lääkärin ja isännöitsijän asunnoiksi ja ensimmäinen kerros varattiin mm. välskäreiden koulutuskäyttöön.

Sairaalan piha, joka ennenkin oli ollut vehreä, uudistettiin puistoistutuksilla ja hiekkapoluilla, koristekasveilla ja reunakiveyksillä. Kivetyt käytävät kiersivät pihan keskellä olevaa istutusaluetta. Puutarhasommitelma korosti uudisrakennuksen pääsisäänkäyntiä, jonne johtivat symmetriset, kaarevat kiviluiskat.

Varuskuntasairaalan uudisrakennus, asemapiirros ja vanha lasaretti . Näyttelyplanssi 1880-luvulta, KA

³² Kauppi 2001 s. 142-144

³³ Nya Pressen 29.8.1884 nro 234 s.2

³⁴ Reglemente och Stat för garnisonssjukhuset i Helsingfors 12.7.1884. FMT 1885 s.211-218. Julistus seisontapaikka-sairashuoneen asettamisesta Suomen sotaväelle Helsingin kaupunkiin. Suomen Suuriruhtinaskunnan Asetus-kokous. Keisarillisen Senaatin kirjapaino, Helsinki 1884 No 13.

³⁵ Winter 1885, FMT s.199-211

³⁶ KA:ssa olevia Rakennushallituksen arkistotietoja koskevat muistiinpanot sign. Ue?, MV RHOA

Varuskuntasairaalan uudisrakennus 1885 lääkärin silmin – arkkitehtuuria ja asennustekniikkaa

Sairaalan arkkitehtina oli Evert Lagerspetz ja hänen kuolemansa jälkeen Theodor Höijer. Suunnitteluun osallistunut tohtori Georg Gustav Winter kirjoitti sairaalasta perusteellisen esittelyn, johon hän myös liitti yksityiskohtaisen selostuksen koskien lämmitys- ja ilmastointitekniisiä asennustöitä. Avarat valoisat sisätilat, esilämmitetty ja kosteutettu tuloilma, poistohormien toimivuus, hyvin järjestetty huonetilojen ja pesuveden lämmitys, mikä kaikki hoidettiin kellarikerrokseen sijoitetun keskuslämmityslaitoksen avulla, saivat Winterin esittelystä erityisen huomion. Sairaalarakennuksen lämmitys- ja ilmastointiratkaisut olivat varsin edistyksellisiä. Lämmityslaitoksen ja ilmastoinnin suunnittelusta ja rakentamisesta vastasi pietarilainen yritys San-Galli.

Sotilasaikakauslehden artikkelin kuvituksena olivat asemapiirros, pohjapiirroksat kellarin mukaan lukien ja ”gööttiläistä tyyliä” edustava tiilijulkisivu holvattuine segmenttikaari-ikkunoineen. Julkisivut noudattivat 1800-luvun eklektismin kauden laitosrakennukselle ominaista symmetriaa ja julkisivussa oli *rohbau*-arkkitehtuurille tyypillisiä yksityiskohtia torniaiheineen. Reliefikuvioissa toistui mm. sairaalarakennukselle sopivia ristiaiheita.³⁷ Winterin mukaan rakennus oli monumentaalinen ja arkkitehtuuriltaan kaunis. Seuraavassa esitetään Winterin kirjoittaman esittelyn yhteenveto. Winterin esittämiä, jo rakennusaikaan nähden vanhahtavia kynnärämittoja on käännetty metrijärjestelmän mukaisiksi.

Rakennuksen pituus on 55 m ja leveys 13,65 m. Pääjulkisivu on pihan puolella, jossa sijaitsee paraatissäänkäynti. Ajotie johtaa pihan poikki pääovelle. Itäpäädyssä on toinen ulko-ovi joka johtaa porrashuoneen välityksellä 1. ja 2. kerroksen käytävään ja ullakolle. Sairaalarakennus on lineaarityyppiä, perustuen Käytäväjärjestelmään (Winterin korostus). Poikittaiset siivet työntyvät muun rakennusrungon eteen. Käytävät ovat pohjoispuolella ja sairashuoneet pihan puolella avautuen etelään.

1 kerros

Pääovesta astutaan tilavaan vestibyyliin, jossa on kolme ovea. Vasemmalla on päivystävän aliupseerin ja välskärin huone, edessä on pääkäytävä ja oikealla on vastaanottohuone, jossa saapuvia sairaita tutkitaan ja ohjataan eri sairashuoneisiin. Samassa huoneessa sidotaan myös haavoja. Lääkärin työhuone on pihan puolella vastaanottohuoneen yhteydessä ja sen vieressä on apteekkihuone laboratorioineen, joka on varustettu pienellä hellalla, vesihanalla ja viemärillä.

Pääsisäänkäyntiä vastapäätä on pääkäytävän toisella puolella tilava ja kaunis portaikko, joka välitasanteella jakautuu kahdeksi porrashuoneeksi. Askelmat ovat kalkkikiveä, kaidetolpat valurautaa ja käsijohteet tammea. Pääkäytävän pituus on 38,6 m, leveys 3,5 m ja korkeus 3,85 m. Käytävän yhteydessä on iso potilassali ja kaksi pienempää potilashuonetta, sairaalan päivittäistarvikevarasto ja tarjoiluhuone, jossa on hella, vesihana ja viemäri. Tähän tuodaan jakelua varten ruokaa isoissa astioissa pihan toisella puolella sijaitsevasta ruoanpitäjän rakennuksesta. Itäsiivessä on pienempi, poikittainen käytävä, josta on pääsy pesu-, kylpy- ja käymälätiloihin sekä erilliseen, pidätettyjen pieneen potilashuoneeseen.

2 kerros

Yläkerrassa toistuu saman käytäväjärjestelmä, siinä on iso potilassali, kuusi muuta potilashuonetta ja leikkaushuone. Itäsiipi toistaa ensimmäisen kerroksen jäsentelyä aputiloinen.

Sisätilojen kuvaus

Potilashuoneet ovat tilavia ja valoisia, huonekorkeus on aina 3,85 m ja ilmamäärä potilasta kohti on 1 500 kuutiojalkaa (39,25 m³). Vasemmassa päätysiiivessä sijaitsevat 12 potilaalle tarkoitetut isot salit, joiden suuret ikkunat avautuvat sekä etelään että pohjoiseen. Muihin huoneisiin sijoitetaan 6-2 potilasta ja niiden ikkunamäärä vaihtelee koon mukaan.

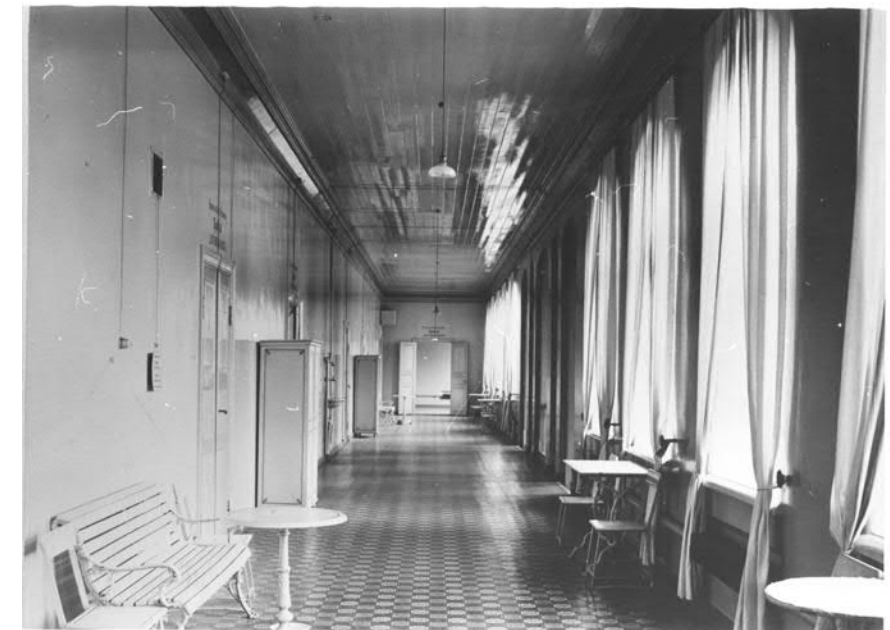
Kummankin kerroksen pääkäytävässä on kymmenen ikkunaa. Ikkunat ovat korkeita ja isokokoisia. Joka potilashuoneessa on yksi tai kaksi saranoitua ikkunaa, ja käytävissä neljä vastaavaa tuuletusikkunaa. Myös sisäpuutteet ovat saranoituja.

Pinnat ja pintakäsittelyt

Käytävien ja huoneiden sisäkatoissa on vernissalla käsiteltyjä puupaneliverhouksia (*boaserade och fernissade*). Lattiat koostuvat kolmen tuuman pontatuista lankuista (*med fjäder-spont*) joita on käsitelty vernissalla. Ovia ja ikkunapuitteita on maalattu keltaisella öljymaalilla. Seiniä on sen sijaan toistaiseksi maalattu liimamaalilla, mutta niitä on tarkoitus kohta maalata öljymaalilla.

Kalusteet

Käytävien ja huoneiden kalustukseen kuuluvat valuraudasta valmistetut sohvut, pöydät ja tuolit, jotka on maalattu tammen sävyyn, ja potilaiden rautasängyt rautavanteista punottuine alustoineen.

Varuskuntasairaalan käytävä n. 1900. Sotamuseon kuva-arkisto

³⁷ FMT 1885 s 198-211

Asennustekniikka ja varusteet

Pesuhuoneita on varustettu vesihanoilla ja isoilla sinkkipellistä valmistetuilla pesualtailla. Kylpyhuoneessa on tinattuja kupariummeita, hanoista saadaan sekä lämmintä että kylmää vettä. Käymälähuoneiden virtsalot ovat fajanssia ja käymäläistuimet ovat ns. ilmakäymälöitä. Sairaala on liitetty kaupungin vesijohtoon ja käytävillä on sekä juomavesialtaita että paloposteja.

Valaistus hoidetaan toistaiseksi petrolilampuilla, mutta tulevaisuudessa siirrytään toivottavasti sähkövalaistukseen.

Lämmitys ja ilmanvaihto sekä kylpyveden lämmitys tapahtuu keskitetysti kellariin rakennetusta laitteistosta käsin. Järjestelmässä yhdistyy höyry- ja vesilämmitys. Artikkelissaan tohtori Winter syventyy teknisten järjestelmien yksityiskohtaiseen kuvaukseen, koska se ansaitsee hänen mielestään huomiota. Pääpiirteittäin järjestelmä toimii seuraavasti:

a. höyrykattilat

Kaksi haloilla lämmitettävää avointa höyrykattilaa on sijoitettu kellarin itäosaan, jonne on sisäänkäynti suoraan ulkoa. Toisen halkaisija on 1,33 m ja pituus 3,4 m, toisen halkaisija on 0,89 m ja pituus 1,78 m. Järjestelmä on joustava ja taloudellinen: molempia kattiloita käytetään yhtä aikaa vain kovalla pakkasella, isoa kattilaa lämmitetään yksin leudommalla säällä ja ainoastaan pientä käytetään kesäisin ilmanvaihtoa ja kylpyveden lämmitystä varten.

b. höyryvesilämmityslaitteet

Laitteet koostuvat kumpaankin päätysiipeen sijoitetuista vaakasuuntaan asennetuista, kaksoispohjalla varustetuista valurautalieriöistä, joiden läpi johdetaan taivutettuja kupariputkia. Putkissa kiertävää vettä lämmitetään syöttämällä lieriöihin höyryä ja johdetaan eri huonetiloihin ja käytäviin valurautaisen lämpöputkiverkoston kautta, lämmittäen ikkunoiden alle syvennykseen asennettuja ripapattereita ja palautuen uudelleen lämmitettäväksi. Järjestelmään kuuluu mahdollisuus säätää eri tilaryhmien ja huoneiden lämmitystä erikseen. Lämpöputkien halkaisija on kaksi tuumaa. Porrashuoneiden lämmitystä hoidetaan suoraan kattilaan liitetyillä höyryputkilla.

c. tuloilmalaitteet

Ilmastointijärjestelmään kuuluu esilämmitetty ja kosteutettu tuloilma sekä pilaantunen ilman poisto. Winter esittää taulukossa kunkin potilashuoneen pinta-alan, ilmamäärälaskelman ja huonekohtaisten tulo- ja poistoilmahormien poikkipinta-alat. Raittiin ilman sisäänotto tapahtuu kahden, pihan puolelle kellarijulkisivun itä- ja länsiosaan sijoitetun, säätölaitteilla

varustetun säleikköaukon kautta. Kummastakin johdetaan tuloilmaa kammioon, jossa sitä lämmitetään, kosteutetaan ja johdetaan seinien ilmahormeja pitkin huoneisiin, joiden säädettävät tuloilmaritiläukot ovat 2,07 metrin korkeudella lattiasta. Lämpökammioiden lämmitys noudattaa edellä esitettyjä periaatteita käyttäen pienehköjä lämmityslieriöitä ja kuparisia kiertovesiputkia. Kiertoveden lämmitys tapahtuu kattiloista johdetun höyryn avulla.

d. poistoilmalaitteet

Potilashuoneiden ilma vaihtuu laitteiston avulla joka tunti ja ilmavirran nopeus on 0,74 m sekunnissa. Pilaantunut huoneilma imetään säädettävien ritiläaukkojen kautta seinien poistokanaviin. Kesäkäyttöä palveleva poistoaukko on 2,07 metrin korkeudella ja talvi-ilman poistoaukko 0,44 metrin korkeudella lattiasta.

Poistoilmaa johdetaan kanavilla kellariin päättyen kuuteen pääkanavaan ts. poistohormiin. Poistohormeja lämmitetään höyrykattiloista johdetulla höyryllä omien lämmityslaitteiden avulla.

Kylpyhuoneet muodostavat poikkeuksen kuvatusa järjestelmästä, koska niiden poistoilmakanavia johdetaan suoraan kattiloiden savuhormeihin. Tarjoiluhuoneen, vaatesäilytyksen ja käymälähuoneiden ilmanvaihtojärjestelmä perustuu yksinomaan pilaantuneen ilman poistoon. Niiden korvausilma otetaan käytäviltä.

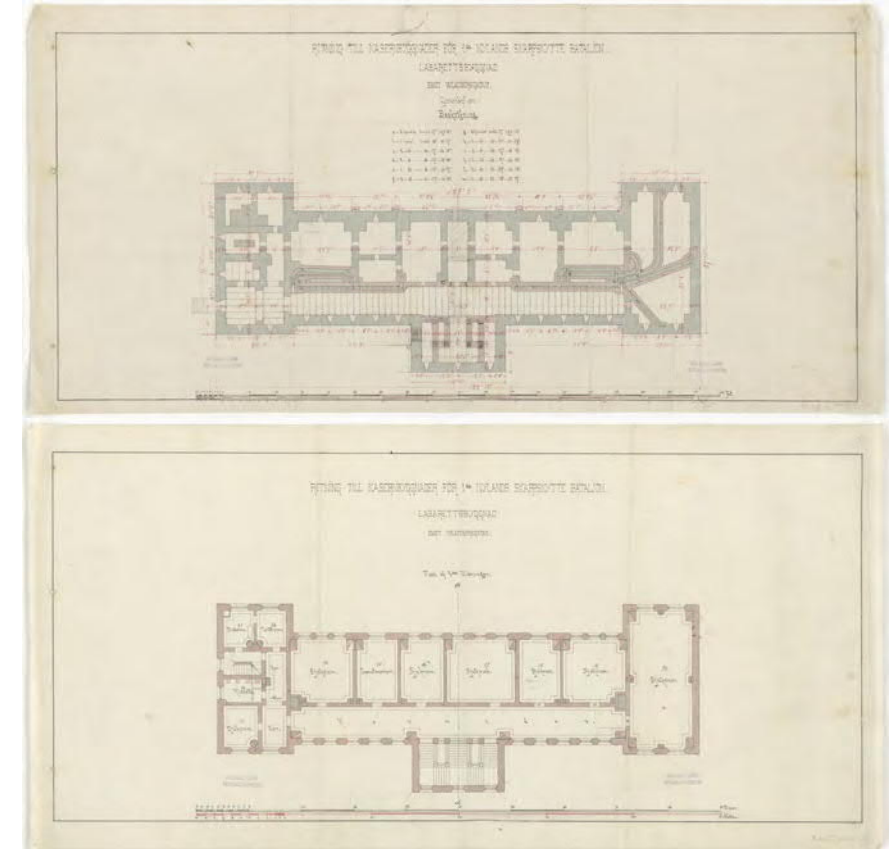
e. Kylpyveden lämmitys

Höyryllä lämmitettyä vettä johdetaan kylpyhuoneisiin erillinen lämmityslaitteen välityksellä, joka koostuu höyrykattiloiden lähetyville pystysuoraan asetetusta kuparilieriöstä.

Rakennuskustannukset olivat Winterin mukaan 195 270 markkaa. Niiden lisäksi LVI- teknisten laitteiden ja kylpyvesilaitteiden hankinta maksoi 47 716 markkaa.

Syyskuussa 1889 selostettiin *Finland*-lehdessä lääkiriryhmän tutustumiskäyntiä kaupungin kahteen kouluun ja varuskuntasairaalaan. Aiheena olivat ajankohtaiset ilmanvaihtolaitteet.³⁸

Vuonna 1890 Uudenmaan pataljoonan kasarmien ja Kaartinsairaalan keskuslämmitys- ja ilmanvaihtokoneistojen konehoitajan paikkaa haki 29 henkilöä. Paikan sai 1. luokan konehoitaja Johan Emil Andersson.³⁹

Varuskuntasairaalan kellarikerros lämmitys- ja ilmanvaihtolaitteineen ja 2. kerros. Päivämättömät piirustukset 1880-luvulta. KA

Toisen kerroksen 12 hengen potilashuone, jonka nurkassa näkyy ilmanvaihtohormi ritiläaukkoineen. Kuva n. 1900, Sotamuseo.

³⁸ Finland 18.9.1889 nro 217 s.3

³⁹ Nya Pressen 19.11.1890 nro 315 C s 2

Vanhaan lasarettiin asuntoja ja välskärinkoulutusta Muutostyöt alkaen 1884

Uuden varuskuntasairaalan rakentamisen aikoihin olivat myös Liisantorin varrelle sijoittuvien Uudenmaan pataljoonan kasarmirakennusten työmaa käynnissä. Heinäkuussa 1883 kerrottiin rakennusten olevan lähes valmiina⁴⁰ Saman vuoden elokuussa kerrottiin uuden sotilassairaalan rakennustöiden edistymisestä. Kaksikerroksinen kivirakennus oli saanut vesikaton. Lisäksi ilmoitettiin että vanhaan lasarettiin oli tarkoitus sisustaa mm. lääkäreiden asuntoja.⁴¹

Sairaalan uudisrakennuksen valmistuessa vanha lasarettirakennus muutettiin perusteellisesti siten, että ensimmäiseen kerrokseen sijoitettiin haavureiden koulutustilat sekä sairaalan tarvikevarasto. Toinen kerros muutettiin sairaalan lääkärin ja isännöitsijän asunnoiksi. Rakennustöistä kirjoittaneen Georg Winterin mukaan rakennus ”restauroitiin”. Kohteesta on olemassa kaksi YRYH:n johtaja Florentin Granholmille allekirjoittamaa kustannusarviota. Toinen, ylitirehtööri Ludvig Isak Lindqvistin suunnitelmiin perustuva arvio oli korkeampi kuin toinen, jonka sanottiin perustuvan toimikunnan ehdotukseen.

Sekä sisätilat että julkisivut kokivat muodonmuutoksen. Pihavivun keskellä sijainnut porrashuone purettiin ja rakennuksen kumpaankin päättyyn rakennettiin uusi porras. Ikkunat uusittiin kauttaaltaan ja ensimmäisessä kerroksessa ikkuna-aukkojen kokoa suurennettiin. Katujulkisivuissa ja päädyissä lisättiin toisen kerroksen ikkuna-aukkoihin konsolit listoineen ja katujulkisivun ensimmäisen kerroksen ikkuna-aukkoihin tehtiin samoin kehyslistat. Voidaan sanoa, että lasaretin nykyinen uusrenessanssin sävyttämä ulkoasu, huonejako ja osittain myös kiinteä sisustus on vuoden 1884 korjauksen ajalta.⁴²

Lasaretin muutospiiirustukset laadittiin yleisten rakennusten ylihallituksessa. Rakennushallituksen arkistossa on säilynyt kolme lasaretin muutostyöhön liittyvää piirustusta. Rakennuksesta löytyy kolme eri yhteydessä esiintyvää pohjapiirustussarjaa ja lisäksi leikkaus- ja julkisivupiirustuksia.

Ensimmäisen kerroksen sisäänkäynnit on sijoitettu keskikäytävän molempiin päihin, joissa uudet portaat sijaitsevat. Länsipään porras on edustavampi, ja siitä on käynti toiseen kerrokseen suoraan lääkärin virka-asuntoon, johon kuuluu kuuden huoneen lisäksi eteinen, keittiö, ruokakomero, vaatehuone sekä erillinen käymälä- ja kylpyhuone ammeineen. Rakennuksen toisessa päässä on sairaalan isännöitsijän kahden huoneen ja keittiön asunto eteistiloineen. Ensimmäisen kerroksen torinpuoleisissa huoneissa

on haavureiden kolme asuinhuonetta ja haavureiden opetustilat. Erään piirustuksen mukaan keskellä on kanslia. Käytävän toisella puolella pihan puolella on arestihuone, nimeämätön huone ja kaksi varushuonetta. Väliseinässä on suuri holvattu aukko. Samantapainen kaariholti näkyy kansliahuoneessa ja näyttää olleen siellä jo alun perin.⁴³

Seuraavassa esitetään luettelomainen yhteenveto Vanhan lasaretin vuoden 1884 muutostöistä kustannusarvioon perustuen. Kustannusarvion allekirjoitti yleisten rakennuksen ylihallituksen johtaja Florentin Granholm 12 marraskuuta 1884.⁴⁴ Kustannusarvio käsitti mm. alkuperäisen porrashuoneen purkamista, julkisivumuutoksia, uusia ikkunoita, valeikkunasyvennysten umpeen muuraamista, porttien muuttamista ja portinpielien varustamista torninhuipuilla. Senaatti varasi työhön 35 400 mk, ja urakan hinnaksi ilmoitettiin noin 29 450,40 mk⁴⁵

Vuoden 1884 kustannusarvioon sisältyvät työt

Alkuperäinen porrashuone puretaan ja uudet portaat rakennetaan pätyihin
Lähes koko alapohja uusitaan, välipohjat uusitaan

1. kerros:
18 uutta ikkunaa sekä vanhojen aukkojen suurennus
välikatotihin ponttilautaa

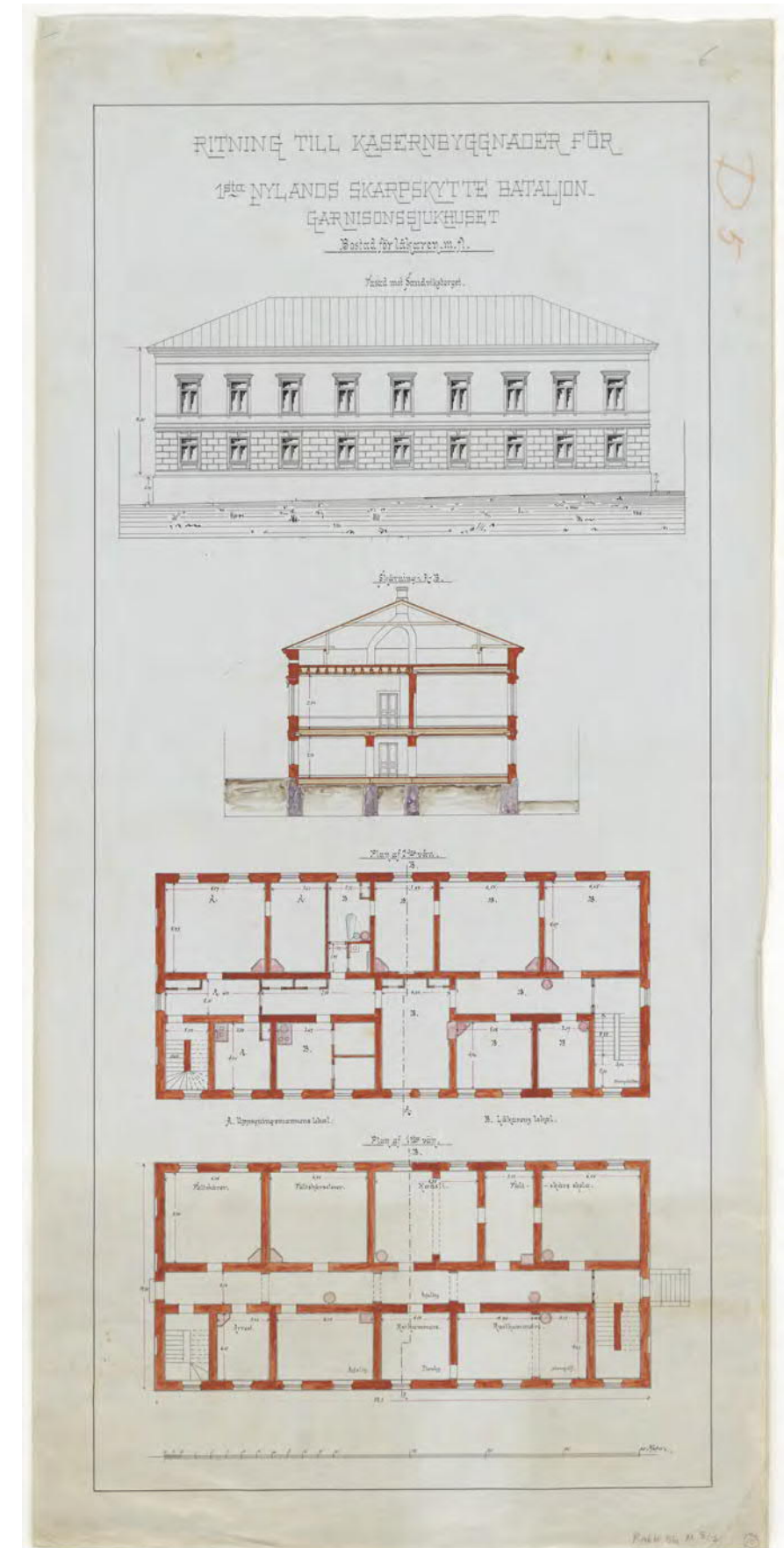
2. kerros:
20 uutta ikkunaa
välikatot kipsataan
seinät rapataan osittain uudestaan

ullakko:
pihan puolelle 15 uutta ikkunaa

julkisivu:
11 kpl ikkunankehysiksi konsoleineen 2. kerros
9 kpl ikkunankehysiksi sekä muutoksia rustikointiin 1. kerros
6 kpl nissejä umpeenmuurataan päädyissä
uusi kerroslista

⁴³Ritning till...bostad för läkaren m.fl. RakH II Igc 3:10 KA. Läkarebyggnaden...Winter FMT 1885 s. 210

⁴⁴Yhteenveto MV RHOA muistiinpanot arkistoaineistosta 45 K. Senaten jemte skrifvelse från mil. exp. af den 10 Oktober 1884 anslagit 35.400 mk hafva utförts på entreprenad för 29.450 mark 40 penni. Rak.hall D d 4 vuosikert. 1885-1891. År 1885 särskilda förändringsarbeten i Finska Gardesbataljonens äldre lasarettbyggnad. KA

Lasaretin muutospiiirustus n. 1884. KA

⁴⁰ Nybyggnader i Helsingfors, Hbl 12.7.1883 nro 160 s.1

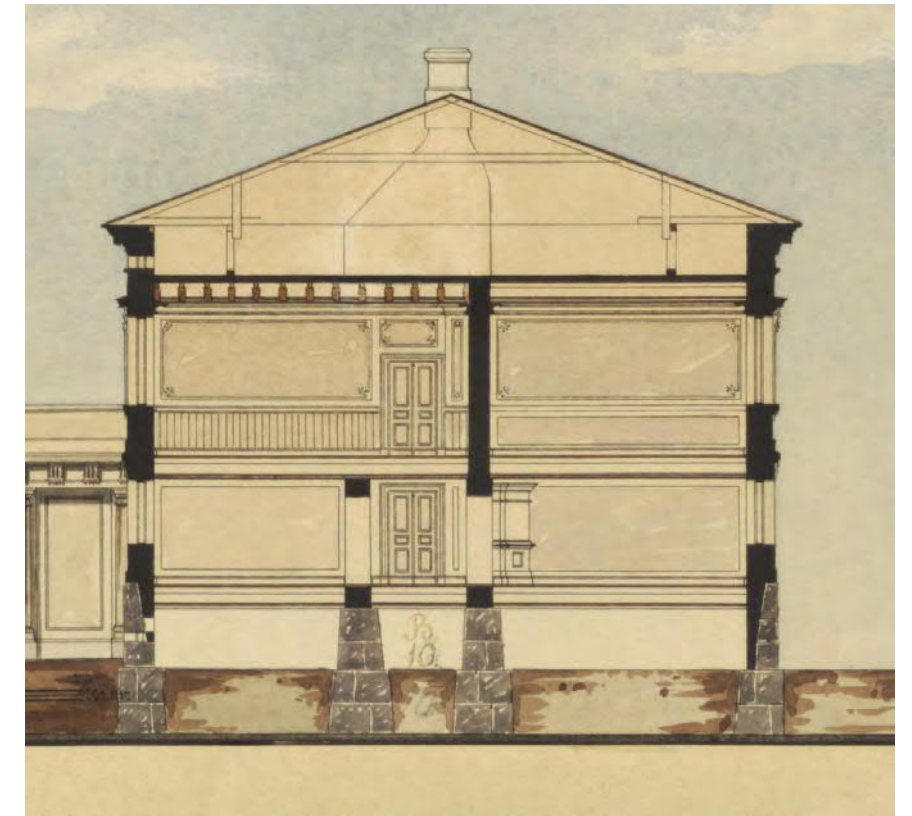
⁴¹ Hbl 23.8.1883 nro 196 s.1

⁴² Museovirasto 15.10.1981 lausunto Rakennushallitukselle, allek. Antero Sinisalo, Heikki Havas

Rakennusten ylläpito- ja korjaustöitä selostettiin vuosittain varuskuntasairaalan lääkärin vuosikertomuksissa.⁴⁶

Arkistotietojen perusteella esitetään lyhyt yhteenveto entisen lasaretin ylläpito- ja korjaustoimenpiteistä vuodesta 1888 alkaen.⁴⁷ 1888 suoritettiin lasarettirakennuksessa lukuisia korjaustöitä, mm. seinien maalausta, lattioiden uudelleen asentamista ja maalaamista ym.

- 1889? Sairaalalääkärin paraatissäänkäynnin eteen tarvitaan galvanoidusta pellistä tehty suojakatos konsoleineen Vesijohdon asentaminen vesijohtoyhtiön tarjouksen mukaan
- 1890 Öljymaalilla maalattavat paneelit, liimamaalilla seinien yläosat: välskäreiden kolme huonetta, käytävät
- 1891 Myös seinien yläosat öljymaalilla
- 1892 Lääkärin vastaanottohuoneen ja eteisen katot maalataan liimamaalilla yksinkertaisin koristein, seiniä tapetoidaan uudelleen.
Pohjakerroksen käytävän lattia, josta puolet koostuu vanhoista rapautuneista ja rikkoutuneista kalkkikivilaatoista, avataan; poistetaan sekä vasat että lankut. Kuivan, puhtaan soratäyteen päälle tehdään sementtibetonin päälle luonnonasfalttilattia sekä asennetaan uusia öljymaalattuja puujalkalistoja.
- 1892 Katselmus
Lääkärin asuntoon johtavan porrashuoneen katto ja seinäpintoja kaavitaan panelin yläpuolella. Maalataan liimamaalilla (?) Samoin maalataan uudestaan paneeli öljymaalilla. Pintoja ei ole uudelleenmaalattu muutostöiden valmistumisen jälkeen.
Lääkärin keittiön ja keittiön eteisen seinäpaneelit maalataan.
Välskärioppilaiden pihanpuoleisen huoneen vanha puulattia asfaltoidaan.
Asunnoissa suoritetaan korjaustöitä.
- 1899 Lääkärin huoneet. Sisäpuolen ja ulkopuolen keittiökäytävät: 1,5-2 m korkea öljymaalattu paneeli. Ensimmäisessä kerroksessa öljymaalatut paneelit.

Vanhan lasaretin uudistetut interiöörit leikkauspiirustuksessa. Näyttelyplanssin osa 1880-luvulta, KA

Haavuri oppilaineen kuvattiin vanhan lasaretin pohjakerroksen koulutustiloissa n. 1900. Sotamuseo

⁴⁶ vuosikertomukset julkaistiin Finsk Militär Tidskrift-aikakauslehdessä (FMT) 1885-1901

⁴⁷ Hk 4 garnisonssjukhuset 1868-89 käsivaramuistiinpanoja arkistotiedoista MV RHO

Muut rakennukset

Ruoanpitäjän rakennus, ent. leivintupa

Varuskuntasairaalan ruokahuolto hoidettiin sairaalan uudisrakennuksen valmistumisen jälkeen edelleen korttelin lounaiskulmassa olevasta rakennuksesta käsin. Siinä oli vuonna 1884 ruoanpitäjän kolmen huoneen asunto ja keittiö, kaksi vanhemman haavurin asuinhuonetta ja saniteettimiehistön naimattomien miesten ruokasali. On mahdollista että kahden pihanpuoleisen ikkunan suurentaminen tapahtui 1800-luvun muutos- ja korjaustyön yhteydessä.⁴⁸

Ylihallituksen vuonna 1884 laatima materiaali- ja kustannusarvioon sisältyi vanhemman haavurin asuinhuoneen etuhuoneen korjaaminen ja varustaminen yksinkertaisella tiiliverhotulla keittiöhellalla, johon kuului peltikupu, liesitaso ja paistinuuni.⁴⁹ Tohtori Winterin vuosikertomuksen mukaan ruokahuoltorakennuksessa suoritettiin laaja korjaustyö vuonna 1886.⁵⁰

Henkilökunnan asuinrakennus

Rakennuksessa, oli vuonna 1884 edelleen yhdeksän huonetta ja kaksi keittiötä. Se oli tarkoitettu naimisissa olevia haavureita, haavurinoppilaita ja pyykinpesijätärtä varten.

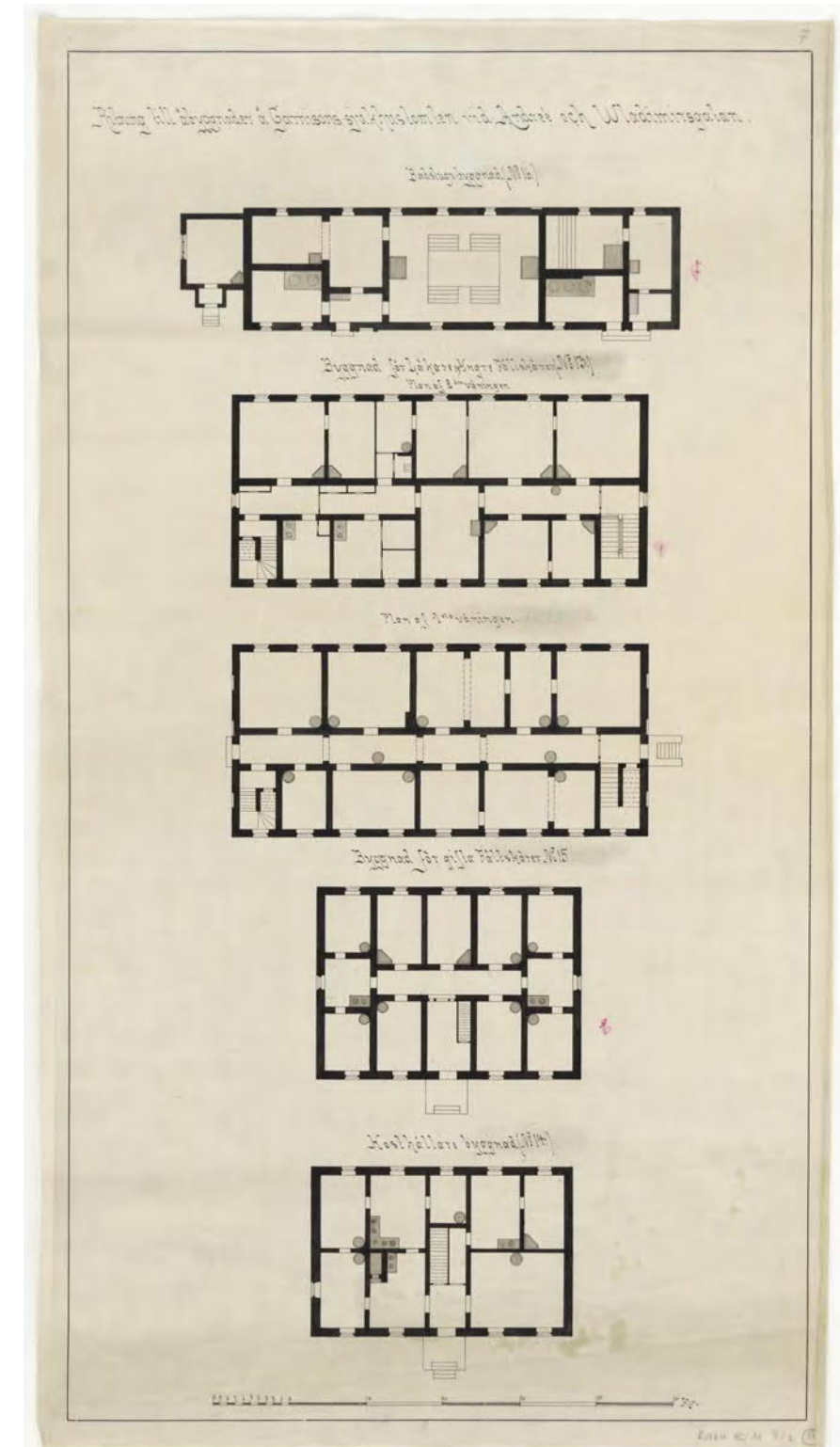
Sauna- ja pesutuparakennus

Tohtori Winterin mukaan 1884 sauna- ja pesutuparakennus oli rapattu tiilirakennus ja siinä oli iso, Kaartin pataljoonan käyttämä sauna ja pieni sauna, joka oli sairaalan käytössä. Sen pohjoispäähän oli rakennettu jatke, jossa oli yhdistetty ruumis- ja ruumiinavaushuone. Ruumishuone oli merkitty tohtori Winterin vuonna 1885 julkaisemaan asemapiirroksen. Evert Lagerspetz oli suunnitellut rakennuksen muutostöitä.⁵¹

Vuodeksi 1886 suunnitellut korjaustyöt käsittivät pesuhuoneen lattian poistamista, uuden soratäytön, betonikerroksen ja asfalttipäällysteen asentamista. Korjattavaa pinta-alaa oli ilmoituksen mukaan 234 neliöjalkaa.⁵²

Pesutuvan tilojen käyttötarkoituksen muutospiirustus laadittiin vuonna 1890 arkkitehti Theodor Deckerin toimesta. Työstä laadittiin myös kustannusarvio. Eteläpäästä alkaen esitettiin

seuraavia muutoksia: varustemestarille järjestettiin oma huone ja eteinen. Entiseen saunaan ja pyykkitupaan sijoitettiin varastoja. Kaartin pataljoonan entiseen isoon saunaan sijoitettiin sairaalatarvikkeiden varasto ja entisiin pukutiloihin käsityötyöhuone. Sauna ei ollut enää tarpeen kun Kaartin kasarmin alueelle oli vihdoinkin rakennettu oma pesutila. Käsityöhuoneessa haavurinoppilaat valmistivat haavurin johdolla muille sairaaloille ja yksityislääkäreille myytäviksi sidetarpeita. Siellä valmistettiin myös esimerkiksi tukisiteiden malleja, jotka voittivat palkintoja eri näyttelyissä. Rakennuksen pohjoispäähän sijoitettiin pieni pyykkitupa mankelihuoneineen. Ei ole tiedossa oliko sairaalan henkilökunnan käytössä vielä tämän jälkeen yhteinen peseytymistila.⁵³

Sauna, vanha lasaretti, henkilökunnan asuinrakennus ja ruoanpitäjän rakennus, pohjapiirrokset 1880-l. KA

⁴⁸ Winter, FMT 1885 s. 210

⁴⁹ Material och kostnadsförslag.. Öfverstyrelsen för allmänna byggnader den 12 November 1884. RakH KA

⁵⁰ FMT 1887 s.132

⁵¹ Ritning till åbyggnader å garnisonssjukhuset.... RakH 56 M 8/7 KA

⁵² Rak.hall D d 4 vuosikert. 1885-1891. KA

⁵³ Ritning till förändringar..... Th.Decker 1890 RakH 56 M 8/7 KA

Sairaalakorttelin uudet puurakennukset

Sairaalapihan talousrakennus

Abrahaminkadun puolella sijaitseva puinen ulkorakennus, jossa oli halkovaja ja maanalainen jääkellari, talli ja työkaluvaja sekä henkilökunnan latrineja. Rakennuksesta on Evert Lagerspetzin laatima julkisivu-, pohja- ja leikkauspiirustus. Se oli jäljellä saunarakennuksen pohjoispuolella vielä talvisodan pommitusten jälkeen, ja purettiin 1941.⁵⁴

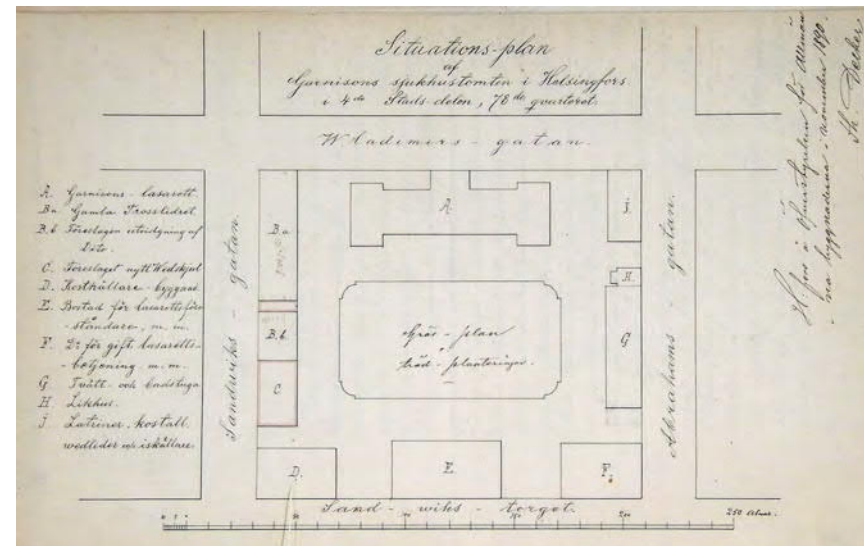
Halkovajasta oli ainakin lyhyt reitti uudisrakennuksen kellarissa sijaitsevien höyrykattiloiden luokse. Polttopuiden toimitusta kilpailutettiin, ja siitä oli maininta lehdessä mm. maaliskuussa 1889. Myöhemmin rakennettiin pihan länsilaidalle lisäksi toinen halkovaja, kun ensimmäinen kävi riittämättömäksi.⁵⁵

Kuormastovaja (Trosslider)

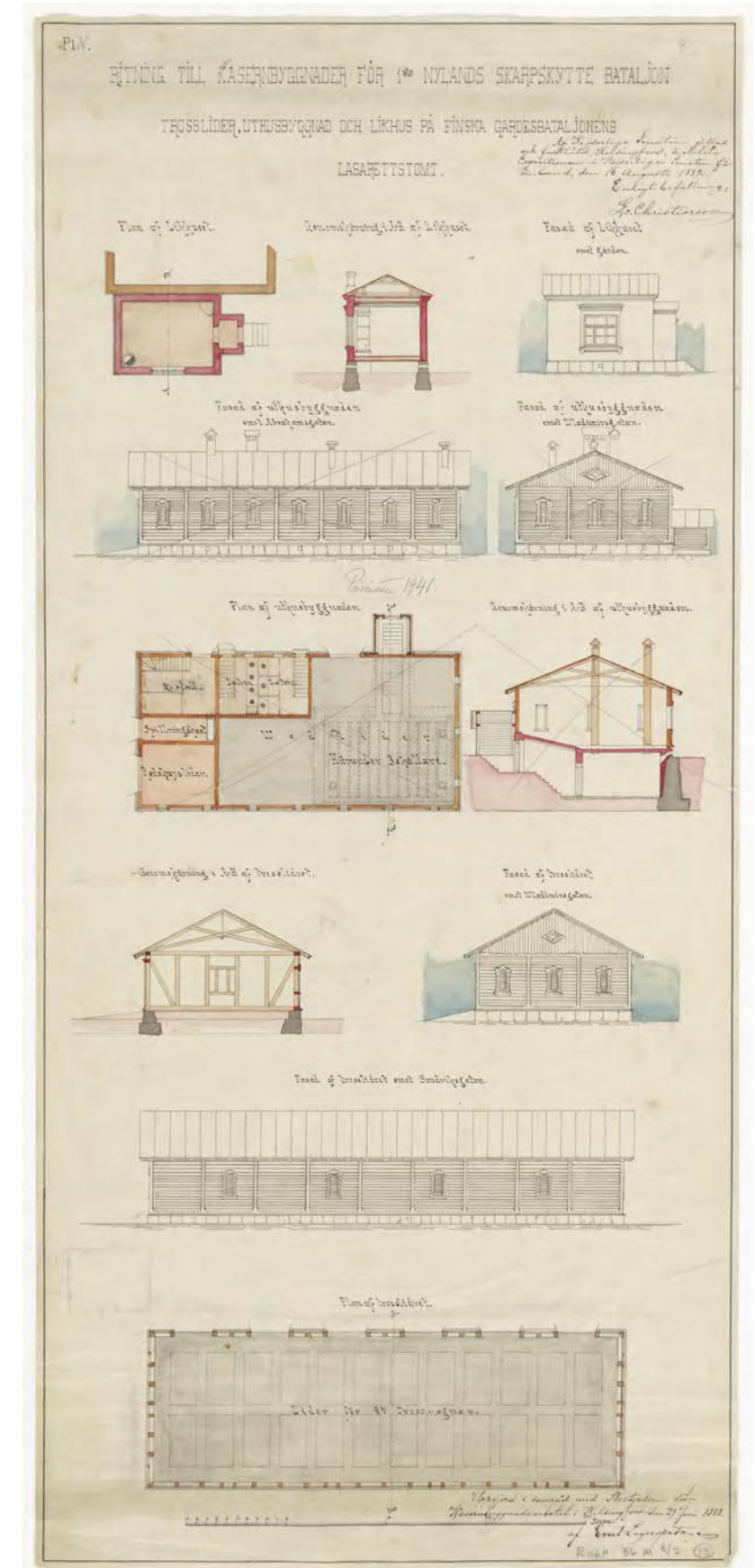
Sairaalan rakennustöiden esittelyssään tohtori Winter mainitsee myös puisen varastorakennuksen Hietalahdenkadun varrella, joka rakennettiin Kaartin kuormastovaunujen varten. Evert Lagerspetzin 1882 suunnittelemissa rakennuksissa oli tilaa 24 vaunulle.

Piirustuksen mukaan runkona on parruista koottu kehämäinen, vinotukien jäykistämä rakenne ja ulkoverhouksena on vaakalauta. Ulkoseiniin tukeutuvissa kattoristikoidissa näyttää olevan pystysuuntaisia vetotankoja. Rakennusajalle tunnusomaisia puuarkkitehtuurin yksityiskohtia näkyy mm. vähäeleisen julkisivun tuuletussäleikköjen vuorilistoissa.

Sairaalakorttelin vaihtelevista käyttäjistä huolimatta rakennus on säilynyt, ja sille näyttää tähän asti aina löytyneen käyttöä varastona.

Ehdotus varuskuntasairaalan kuormastovajan laajentamiseksi ja uuden halkovajan sijoittamiseksi 1890. Th. Decker. KA

Oikealla sairaalapihan uudet talousrakennukset. Evert Lagerspetzin piirustus 1882. Ylimpänä ruumishuone, keskellä uusi yhdistetty versta-, halkovaja ja jääkellarirakennus, alimpana uusi kuormastovaja. KA

⁵⁴ Ritning till kasernbyggnader....Evert Lagerspetz 1882 RakH KA.

Talvisodan pommituhoja esittävä valokuva Abrahaminkadulta. HKM

⁵⁵ Finland 23.3.1889 nro 70 s.3

4 Sairaalan luovutus

Kun Suomen sotaväki lakkautettiin kasarmialueet joutuivat venäläisen sotaväen käyttöön. Yleisten rakennusten ylläpito vapautettiin vuotuisista korjaustöistä ja korjaustyö jäi venäläisten piiri-insinöörien toimitettavaksi. Varuskuntasairaala siirtyi monien muiden rakennusten, mm. Kaartinkasarmien, sotilasmaneesin ja päävartion joukossa venäläisten käsiin 1900-luvun alkuvuosina. Myöhemmin puhuttiinkin ”vanhasta venäläisestä sotilassairaalaista”. Suomen Sotilaslaitokselle kuuluneiden rakennusten luettelossa on maininta että ”Kaartin lasaretin” luovutus tapahtui 9. helmikuuta 1906.¹

Luettelosta selviää varuskuntasairaalan korttelin rakennuskanta vuonna 1901 valmistumisvuosineen ja satunnaisine materiaalitietoineen.²

varuskuntasairaala	1883
sairaalahenkilökunnan asuinrakennus, tulisijoja, asfalttihuopakatto	1827
sairaalahenkilökunnan asuinrakennus	1837
sairaalan keittiörakennus	1837
pesutuparakennus, tiiltä	1836
ruumis- ja ruumiinavausrakennus	1882
talousrakennus, hirsi	1882
halkovaja, ristikkorakenne	1886
aidat ja portit	
eristyspaviljonki	1901

Sotamuseon valokuva-arkistossa on säilynyt varuskuntasairaalan valokuvia, joista osa on otettu juuri Suomen sotaväen lakkauttamisen aikoihin. Tarkoituksena lienee ollut dokumentoida sairaalan sisätiloja, siellä työskenteleviä henkilöitä ja potilaita. Kuvat esittävät apteekkia, leikkaussalia ja sairaalan käytäviä. Valokuvaaja on myös ikuistanut piha-alueen hyvin hoidettuja koristeistutuksia. Paratiikku esittää piha-alueelle sommiteltua ryhmäkuvaa, jossa poseeraavat 1. ja 2. lääkäri, haavurioppilaat, sotilasryhmä ja sairaalan hevoset vaunuineen. Kuvaan liittyy

¹ MV RHOA muistiinpanoja. Yleisten rakennusten ylläpito kertomus 1904 -1907. Hki 1908 .Hj 20 Förteckning öfver Finska Militieverkets byggnader hvilka öfverlemnats dels till militära och dels till andra ändamål KA Lisiä Suomen viralliseen tilastoon XVI. Rakennustilasto 4.

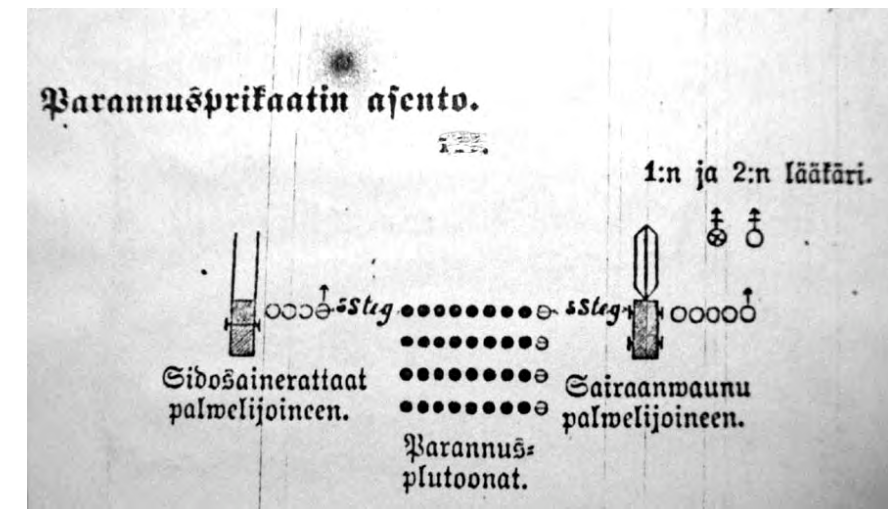
² Ba1 Förteckning öfver militie-Byggnader. Garnisonssjukhuset jemte dertill hörande b. 4/72. KA

painettu selostus ja kaavio, josta henkilöiden asema käy ilmi.³

Tässä esitettävän rakennushistorian selvityksen yhteydessä ei ole käytetty venäläisten hallinta-aikaa koskevaa aineistoa. Kaartinsairaalan korjaus- ja muutostöistä vuosina 1901-1918 on varmasti löydettävissä lisätietoja Sota-arkiston ja puolustuslaitoksen kokoelmista. On ilmeistä että tuolloin on ainakin jouduttu huoltamaan ja korjaamaan julkisivuja, kuten 1880-luvun alussa asennettuja ikkunoita ja muita kulumiselle alttiita rakennusosia. Sairaalan päärakennuksen toisen kerroksen itäosassa on eräitä sisäovia, jotka mahdollisesti periytyvät vuosisadan alkuvaiheesta. Yleisesti ottaen tästä vaiheesta on kuitenkin säilynyt varsin vähän.

Ennen sairaalan luovutusta varuskuntasairaalan viimeisenä uudisrakennuksena valmistui Hietalahdenkadun varrelle hirsirakenteinen ns. eristyspaviljonki.

³ Sotamuseon arkisto

Viimeinen pataljoonan parannusprikaati on asettunut marssikuntoon valokuvattavaksi Varuskuntasairaalan pihalle 1901. Valokuvassa näkyvät oikealla sidosainerattaat ja vasemmalla sairaanvaunu. Kuvan vasemmassa reunassa seisovat vanhempi ja nuorempi pataljoonanlääkäri, sairaanvaunun vieressä mm. pataljoonanhaavuri oppilaineen, keskellä parannusplatoonat. Sotamuseo 1096/81, signum 16.381

Eristysrakennus

Eristysrakennus oli koko 1890-luvun sairaalan puutelistalla, kunnes senaatti lopulla myönsi varoja sen rakentamiseksi. Ensimmäisen kerran siitä toimitettiin piirustuksia ja kustannusarvio vuonna 1892. Asia mainittiin toistuvasti varuskuntasairaalan vuosikertomuksissa, ja valtioneuvos G. Winter, joka oli aloitteentekijä, teki voitavansa sen edistämiseksi. Vuoden 1893 vuosikertomuksessa lääkäri ilmoitti, että sairaalan koleraparakin piirustukset oli lahjoitettu Helsinkiin perustettavan hygieniamuseon kokoelmiin.

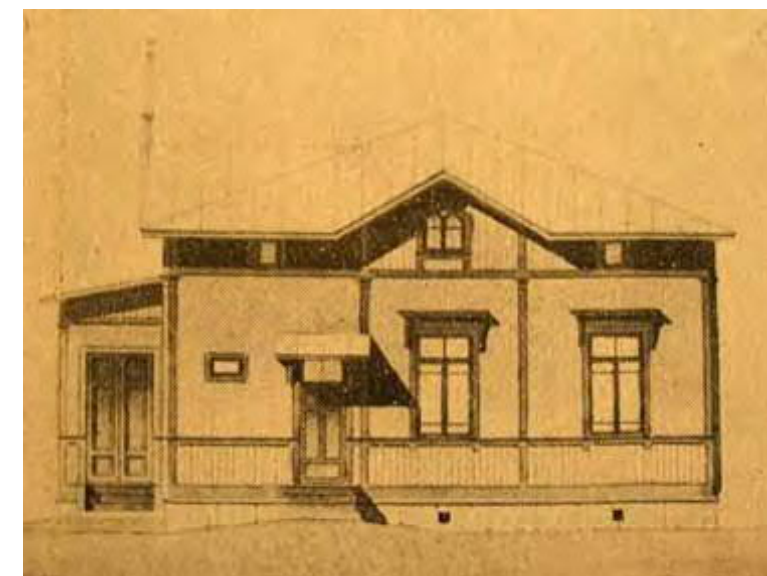
Senaatille esitetyt eristyspaviljongin rakennuspiirustukset eivät ole löytäneet, mutta kaikesta päätellen Hietalahdenkadun varrella oleva hirsirakennus on juuri tämä vuonna 1901 valmistunut eristyspaviljonki.⁴ Paviljongin lautaverhoilu ja yksityiskohdat ovat ylihallituksen piirtämille sotilasrakennuksille tyypillisiä.⁵ Vuonna 1901 on eristyspaviljongissa suoritettu katselmus.⁶

Ei tiedetä onko paviljonki ehtinyt toimia alkuperäisen tarkoituksen mukaisessa käytössä. Sisäpuolen hirsipintoja on kuitenkin rapattu melko paksulla laastilla, mikä viittaa siihen että rakennusta ei ole heti 1901 otettu käyttöön, koska ennen rappausta piti jättää aikaa hirsirungon asettumiselle. Sotilaslääkärinä Georg Winter oli aikaisemmin arvostellut hirsirakennusten rappausta Vaasan kasarmeja koskevassa kirjoituksessaan, koska siitä oli huonoja kokemuksia.⁷

Eristyspaviljongin sisäseinissä on paksu laastikerros ja nurkkia on pyörästetty, ehkä hygienisistä syistä. Säilyneiden tapettifragmenttien ja muiden yksityiskohtien perusteella voidaan olettaa, että rakennus otettiin asuinkäyttöön venäläisen sotaväen hallinta-aikana.⁸

Eristysrakennuksen rapatut hirsiseinät pyörästettyine sisänurkkineen. MSKS 2007

Vaikka eristysrakennuksesta ei ole löytynyt 1890-luvun rakennuspiirustuksia, sitä voidaan hyvin rinnastaa yleisten rakennusten ylihallituksessa piirrettyihin muihin samanaikaisiin sotaväen puurakennuksiin. Finsk Militär Tidskrift.

⁴ Vuosikertomus, Finsk Militär Tidskrift 1893 s.131, 1894 s.99, 1898 s.180

⁵ Vuosikertomukset Finsk Militär Tidskrift 1886, 1887, 1888

⁶ Helinä Koksisen muistiinpanot, MV RHO. KA RakH Cb 2 ?1901 13 sept. afsynat en å garnisonssjukhusets tomt emot Sandviksgatan uppförd isoleringspaviljong

⁷ Winter FMT 1889 s 82

⁸ Inventointi, KSMS lokakuu 2007

5 Helsingin sotilassairaala 1 - itsenäisyyden aika

Suomen itsenäistyminen 1917 merkitsi venäläisen sotaväen poistumista maasta ja varuskuntien tyhjentymistä. Entiset varuskuntarakennukset siirtyivät Suomen puolustusvoimien käyttöön ja rakennuksia ryhdyttiin peruskorjaamaan.⁹

Sairaalatoiminta jatkui Varuskuntasairaalan korttelissa. 1919 Hietalahdessa sijaitsevan varuskuntasairaalan nimeksi tuli Helsingin sotilassairaala 1.

Helsingin sotilassairaalan ylilääkärin vuosikertomuksissa voidaan seurata korjaus- ja muutostöiden vaiheita. Suunnitelmia, urakoitsijoita ja palkkalaisia mainitaan vuoden 1919 vuosikertomuksessa, mutta sotaministeriön insinööriosaston valvomasta muutostyöstä ei ole vielä löytynyt piirustuksia.¹⁰

Marraskuussa 1919 kirurginen osasto muutti vuonna 1918 perustetusta Tilkan sotilassairaalaan entiseen varuskuntasairaalaan. Sairaalassa hoidettiin kirurgisten potilaiden lisäksi myös silmä-, korva- ja kurkkutauteja. Sairaalan potilasmäärä kasvoi yli äyräiden keväällä 1919 riehuneen influenssa-epidemian vuoksi. Varsinainen kapasiteetti käsitti 80 vuodepaikkaa, vaikka Lagerspetzin piirtämä rakennus oli alun perin mitoitettu 60 potilaalle.

Sanitärivarikoksi kutsutun vanhan lasaretin pohjakerrokseen sisustettiin poliklinikkatiloja ja toiseen kerrokseen tuli sairaanhoitajien asuntoja.

Sairaalarakennusten tekninen kunto huononi vuosi vuodelta kun korjauksiin ei varattu riittävästi resursseja. Kattojen tervaamista voidaan vuosikertomusten perusteella pitää 20-luvun mittavimpana korjaustoimenpiteenä. Rakennusten ylläpidosta vastasi yleisten rakennusten ylläpitoa vastasi yleisten rakennusten ylläpito. Vuodeksi 1924 ehdotettiin huomattavan laajoa korjauksia, mutta kaikkeen jo tottunut ylilääkäri uskalsi vuosikertomuksessaan ennustaa että määrärahat supistuisivat tavalliseen tapaan. Eristysosaston puuttuminen oli lääkärin huolen aiheena ja kunnollisen keittiön puuttuminen oli sairaalan kannalta hankala. Kun määrärahatilanne ei parantunut, turhautunut ylilääkäri totesi, että vanhanaikaisen, epätarkoituksenmukaisen sairaalan oloihin ei voinut saada oleellista parannusta muuten kuin rakentamalla kokonaan uusi sairaala.¹¹ Hän totesi 1928 että ”yhä

räikeämpinä ovat vuoden kuluessa näyttäytyneet ne epäkohdat, jotka johtuvat siitä, että sairaalan vuosi vuodelta pyytämää rakennusten perinpohjaisia korjaustöitä ei ole suoritettu, eikä myöskään kauvan päiväjärjestyksessä ollut uudisrakennussuunnitelmaa ole toteutettu”.¹²

1930-luvulla sotilassairaala eli viimeisiä vuosiaan alkuperäisessä käytössä. Joitakin vähäisiä muutoksia mainitaan vuosikertomuksissa, esimerkiksi kirurgisella osastolla marraskuussa 1930 avattu Röntgenpoliklinikka. Kun jo suunniteltiin Tilkan sotilassairaalan uudisrakennusta, jonka rakennustyöt alkoivat 1934, on ymmärrettävää että ei enää löytynyt tahtoa rahoittaa rappeutuvan sotilassairaalan korjausta.

Kirurginen osasto muutti Tilkan sairaalaan 7.12.1936. Sotilassairaalan korttelin rakennukset jäivät puolustushallinnon haltuun, mutta uudet käyttäjät olivat jo koputtamassa ovea.

Sairaanhoitajia sotilassairaalassa 1918. Nyt saapui naisia hoitotyöhön sotilassairaalaan, joka oli 1800-luvulla ollut miesten maailma. Kuvauspaikkaa ei ole pystytty tunnistamaan. Museoviraston historian kuva-arkisto.

Sairaalan piha 1930-luvulla. Jonakin aurinkoisena kesäpäivänä otetussa valokuvassa nuoret potilaat lepäivät pihalla. HKM d.3164_100

⁹ Kauppi 2001 s. 144

¹⁰ Sotilassairaalan ylilääkärin vuosikertomukset 1919-1940. Sota-arkisto

¹¹ vuosikertomus 1924

¹² Sotilassairaalan ylilääkärin vuosikertomus 1928. Sota-arkisto

6. Sota-aika ja sairaalakorttelin metamorfoosi

Korttelin historiassa käynnistyi uusi vaihe 1930-luvulla. Tilkan sotilassairaalan uudisrakennuksen valmistuttua 1936 puolustuslaitos luopui vaihteittain yli sata vuotta sotilassairaalaan toimineesta korttelista ja tilalle saapuivat teknikot, insinöörit ja tekniikan alan opiskelijat.¹⁸ Lasaretin itäinen siipirakennus vaurioitui talvisodan ensimmäisessä pommituksessa ja purettiin. Samoin purettiin myöhemmin pesutupa ja koilliskulman puinen talousrakennus.¹⁹ Pommivauriot ja purkutyöt tekivät tilaa vastaperustetun Valtion teknillisen tutkimuslaitoksen lippulaivalle.

Teknillinen korkeakoulu laajentaa ja Valtion teknillinen tutkimuslaitos perustetaan

Sotilassairaalan naapurina Hietalahden torin itäpuolella oli vuodesta 1877 ollut Teknillisen korkeakoulun päärakennus ja kysymys laajentumisesta naapurikortteleihin oli jatkuvasti ajankohtainen.²⁰ 1930-luvun alkupuolella keskusteltiin sairaalarakennusten luovuttamisesta korkeakoulun käyttöön, ja 1932 korkeakoulun laboratoriomitea jätti kauppa- ja teollisuusministeriölle mietinnön sotilassairaalan tontille sijoitettavan tutkimuslaitoksen perustamisesta. Viittä eri laboratoriota käsittävän laitoksen nimikkeenä oli ”rakennuslaboratorio”. Komitean jäsenenä oli mm. professori Jussi Paatela, joka laati arvion rakennuskustannuksista ja laitoksen tilavuuslaskelman, 16 000 m³. Vuodeksi 1937 varattiin budjettimäärärahoja laboratoriorakennuksen suunnitteluun ja samana vuonna Jussi Paatela esitteli suunnitelmia Arkkitehti-lehdessä.²¹

Seuraavassa esitettävä yhteenveto korttelin vaiheista 1940-45 perustuu kirjeeseen vuodelta 1945, jonka Valtion Teknillinen Tutkimuslaitos lähetti puolustusministeriölle. Allekirjoittajana oli tutkimuslaitoksen puolesta Teollisuusliiton puheenjohtaja Martti

¹⁸ HSH V:2 s. 412

¹⁹ valokuva PKL, vrt. valokuva HKM 1940-41, jossa kulma on jo tyhjä. HKM talvinen valokuva (N183153) esittää Abrahaminkadun puoleisen muuratun huoltorakennuksen purkutyömaata. Pommituksissa vaurioitunut vastapäinen asuintalo on rakennustelineiden peitossa.

²⁰ TKK oli vuoteen 1908 asti Polyteknillinen koulu.

Vuonna 1945 ehdotettiin jopa koko Hietalahden torin muuttamista kampusalueeksi, ”opiskelijajapustoksi”, jota reunustaisivat luentosalit ja laboratoriot. Michelsen 1993 s. 129

²¹ Michelsen 1993 s. 67-68. Paatela: ”Rakennuslaboratoriot” Arkkitehti 1937 ss 49-50

Levón. Selostuksessa käytetään kirjeen liitteenä olevan asemapiirroksen rakennusnumerointia.²²

Valtioneuvosto päätti 16.3.1940 että sotilassairaala-alueen rakennukset luovutettaisiin teknilliselle korkeakoululle siinä järjestyksessä kun rakennukset vapautuisivat puolustuslaitoksen käytöstä. Sotilassairaala-alue palautuisi puolustuslaitokselle siinä tapauksessa että korkeakoulu siirrettäisiin muualle. Vanha lasaretti, ns. apteekkirakennus luovutettiin korkeakoululle jo keväällä 1940 ja siihen sijoitettiin puukemian laboratorio (vuoden 1945 asemapiirros, nro 3).

Samana vuonna valtioneuvosto teki TKK:n aloitteesta päätöksen Valtion Teknillisen Tutkimuslaitoksen perustamisesta.²³ VTT:lle rakennettiin oma uudisrakennus sairaalakorttelin itäreunalle 1941-42. Arkkitehtisuunnittelusta vastasi Jussi Paatela (nro 2a). Lähivuosina pystytettiin korttelin piha-alueelle VTT:n rakennukset 2b ja 2c, piha-alueen keskelle saha ja lasaretin itäpuolelle vajarakennus.

VTT lähetti helmikuussa 1945 puolustusministeriölle edellä mainitun kirjeen, jossa pyydettiin luovuttamaan tutkimuslaitoksen ja Teknillisen korkeakoulun yhteiseen käyttöön ne korttelin rakennukset, jotka vielä olivat puolustuslaitoksen hallussa. Korttelissa sijaitsevat kirjeen mukaan jo joitakin tutkimuslaitoksen ja korkeakoulun laboratoriorakennuksia: sairaalarakennus, jota oli käytetty invalidihuollossa (1a), vahtimestarin asunto (ent. eristyspaviljonki, 1b), vajarakennus (kuormastovaja, 1c) ja puolustuslaitoksen varastona toiminut rakennus, jossa oli sijainnut mm. professori Kompan eräs laboratorio (lasaretin entinen keittiörakennus, 1d). Piirustuksessa esitettiin lisäksi vahtimestarirakennuksen (1b) pohjoispuolella sijaitseva muuntamo.²⁴

Kirjeen mukaan VTT:n uudisrakennus oli taloudellisista syistä alun perin toteutettu vain lähivuosien tarpeita ajatellen. Nyt oli lisätila tarpeen, koska toiminta oli laajentunut ja määrärahat olivat yli

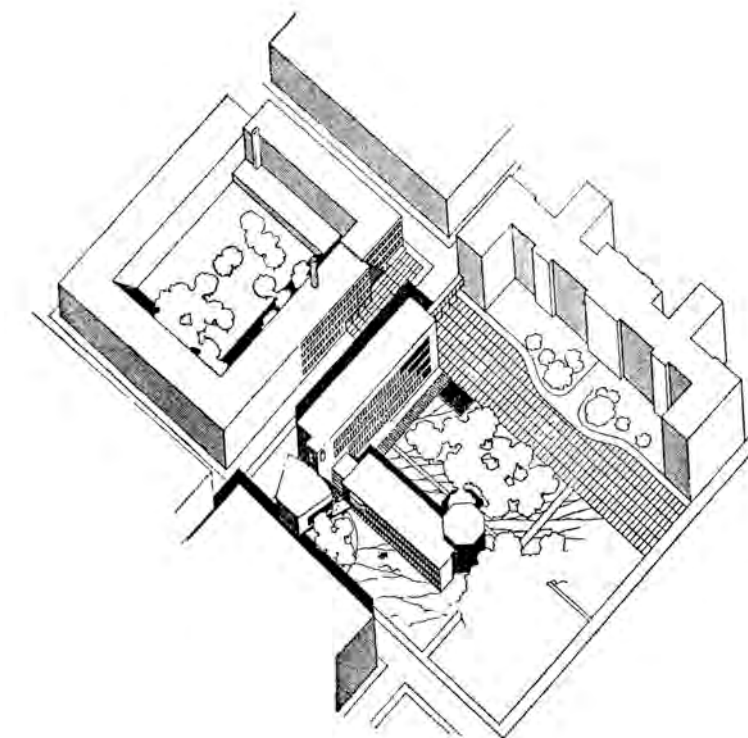
²² 1408/23.2.1945 VTT / Martti Levón Puolustusministeriölle, VTT arkisto, asemapiirros KA /RakH III Iaa 718:16

²³ TKK:n opettajakollegi teki esityksen ”Valtion teknillisestä tutkimuslaitoksesta” KTM:lle 30.10.1940.

²⁴ N:0 1408/23.2.1945 VTT / Martti Levón Puolustusministeriölle, VTT arkisto, asemapiirros KA /RakH III Iaa 718:16

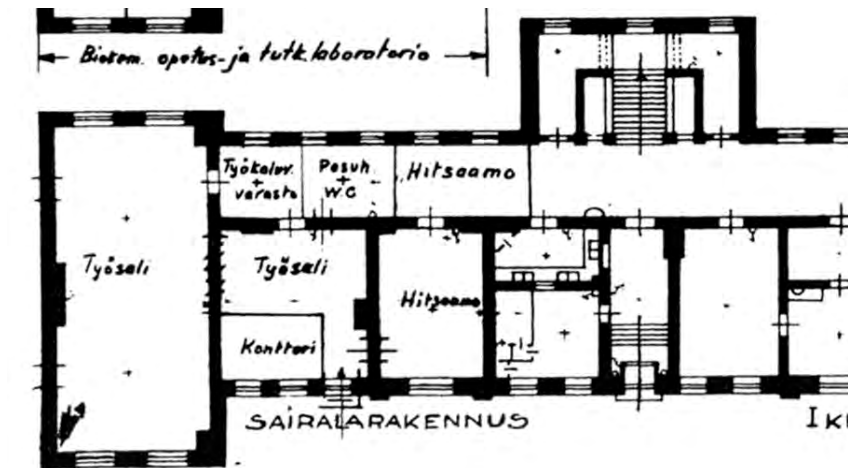
Lasaretin siipirakennus vaurioitui talvisodan ensimmäisessä pommituksessa ja purettiin. HKM

Dag Englundin kilpailuehdotus ”Piazetta” Teknillisen korkeakoulun laajentamiseksi sairaalakortteliin ja Hietalahden torille, jonne hän sijoitti kookkaan uudisrakennuksen. Oikealla Teknillisen korkeakoulun vanha päärakennus. Sairaalakortteliin esitettiin uudisrakentamista VTT:n laboratoriorakennuksen jatkeeksi. Arkkitehti 1945/5-6

kaksinkertaistuneet vuodesta 1942 vuoteen 1945.²⁵ Kirjeessä esitettiin elintarvikelaboratorion laajentamista, korostaen, että elintarviketeollisuuden tutkimus oli voimakkaasti kehittyvä ala, johon kuului mm. virallinen elintarviketarkkailu. Vedottiin Kansanhuoltoministeriön ja Maatalousministeriön kantaan ja myös elintarviketeollisuudelta saatavaan rahoitusapuun. Kasvavia tutkimusaloja edustivat myös rakennustekniikka ja metallitekniikka, joiden laboratorioilla oli laajentamistarpeita. Valtion hienomekaaninen laitos oli vuoden 1945 alusta liitetty VTT:n osaksi.

Kirjeessä VTT:n johto esitteli suunnitelman lisätilojen hankkimiseksi ”yksinkertaisimmin ja käytännöllisimmin” sijoittamalla elintarvikelaboratorio, viljantutkimuslaitos ja hienomekaaninen työpaja uudisrakennuksen vieressä sijaitsevaan sairaalarakennukseen, joka suhteellisen pienillä muutoksilla voitaisiin korjata esitettyyn käyttöön. Sairaalarakennus ehdotettiin lisäksi Teknillisen korkeakoulun kirjaston väliaikaiseksi sijoituspaikaksi. Sodan aikana tuhoutuneen kirjaston uudelleen järjestäminen tutkimus- ja opetustarkoituksiin vaati asianmukaisia tiloja. Kirjeessä suositeltiin että loputkin korttelin rakennuksista luovutettaisiin VTT:n ja TKK:n yhteiseen hallintaan ja mm. tutkimuslaitoksen varastoiksi.²⁶

Tilakaavion osa vuodelta 1945, jossa näkyy VTT:n esittämää sairaalarakennuksen huonetilojen ja käytävien jakamista laboratorioiksi ja aputiloiksi. KA

Hienomekaaninen työpaja sijoitettiin 1945 varuskuntasairaalan entiseen potilassaliin, länsisiiven pohjakerrokseen. VTT

²⁵ 3.447.500,- markasta 8.832.000,- markkaan

²⁶ ibid

VTT:n uudisrakennus

Tämän luvun johdannossa on jo kerrottu, että sotilassairaalan tontille sijoitettavan tutkimuslaboratorion suunnittelu oli käynnistynyt 1930-luvun alussa TKK:n laboratoriokomitean aloitteesta. Vuodeksi 1937 varattiin budjettimäärärahoja suunnitteluun ja vielä samana vuonna Jussi Paatela esitteli ”rakennusteknillisen laboratorion” luonnoksia.^{27 28}

Koska Karl-Erik Michelsen on väitöskirjassaan ansiokkaasti käsitellyt Valtion teknillisen tutkimuslaitoksen historiaa, keskitytään tässä rakennusten suunnitelmien ja muutosvaiheiden esittelyyn. Valtioneuvosto teki 1940 päätöksen Valtion Teknillisen Tutkimuslaitoksen perustamisesta. Paatelan laatimat rakennuspiirustukset muutoksineen hyväksyttiin tammikuussa 1941 ja rakennustyöt käynnistyivät samana vuonna. Piirustuksia tarkistettiin vielä toteutusvaiheessa. Muutokset koskivat mm. väliseiniä, neljännen kerroksen elokuvasalia ja sen parveketta sekä toimistohuoneiden ja laboratoriotilojen sijaintia.²⁹

Rakennuksen valmistumista 1943 uutisoitiin tärkeimmässä sanomalehdissä. Tutkimuslaitoksen johtaja Martti Levón esitteli laitoksen lehdistölle maaliskuussa, ja toimittajat antoivat tunnustuksensa keltaisen funkisrakennuksen tarkoituksenmukaiselle arkkitehtuurille, valoisille työtiloille ja nykyaikaisille laboratoriolaitteille. Lehdet siteerasivat Martti Levónia: ”Työn tehostaminen, rationalisointi ja standardisointikin ovat pelkkiä korulauseita ilman valmistavaa, perusteellista tutkimusta”.³⁰

Svenska Pressen kuvaili sisätilojen tyylikästä, viihtyisää ja pidättyväistä funktionalismia, runsasta puun käyttöä ja avaria, valoisia porrashalleja.

Rakennuksessa työskenteli 60 henkilöä, joista 11 tutkimusinsinööriä, ja niistä monet vain osa-aikaisesti.

²⁷ Michelsen 1993 s. 67-68. Paatela: ”Rakennuslaboratoriot” Arkkitehti 1937 ss 49-50. ”Byggnadstekniska laboratoriet. Arkitekten 10/1937 bihanget s.40
²⁸”Rakennusteknillinen laboratorio”, Jussi Paatelan luonnosten esittely. Arkkitehti 10 / 1937

²⁹ VTT:n arkistossa sekä KA:ssa kopiot joistakin muutosluonnoksista mutta yleensä ilman päiväystä

³⁰ Suomen Sosialidemokraatti, Helsingin Sanomat, Hufvudstadsbladet, Svenska Pressen , Uusi Suomi 4.3.1943.

Suunnitelmien mukaan nelikerroksisen rakennuksen toiminnot jakautuivat seuraavasti:

1. kerros
Metallurgian tutkimusosasto
Kattiloiden ja tulisijojen koetusosasto
Rakennusteknillisen laboratorion lämpöeristysosasto
Betonin ja sementin tutkimusosasto
Vuoriteknillisen ja tielaboratorion testausosastot
Laitoksen tekniset tilat

2. kerros
Vuori-, puu- ja metallitekniillinen laboratorio

3. kerros
Hallintotilat
Tielaboratorio
Sillanrakennus- ja staattinen laboratorio

4. kerros
Kirjasto
Luentosali
Kemiallisteknillinen laboratorio
Elintarviketeollisuuslaboratorio

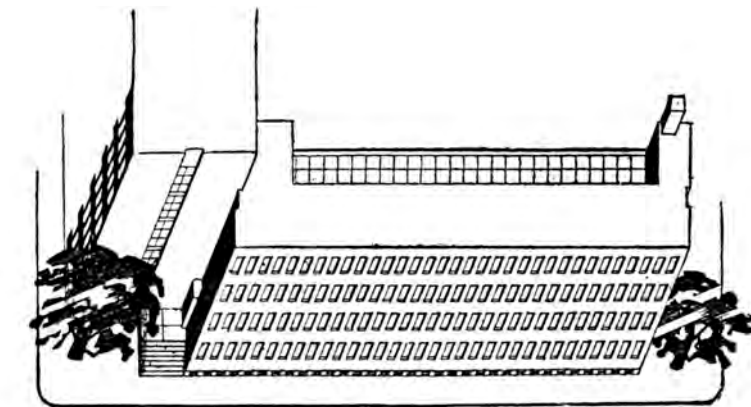
Rakennuksessa oli teräsbetonipilarirunko, teräsbetonivälipohjat, ohuet väliseinät tehtiin kalkkihiekkatiilestä muuraamalla, poltetuista sahapuruutiilistä tai kipsikuonamassasta. Tiilestä muurattu, rapattu julkisivu ja verraten suuret ikkuna-aukot. Julkisivun väri oli jo alusta alkaen keltainen. Vesikatteena oli ruskea asbestisementtilevy .

Lattioissa käytettiin teräshierrettyjä sementtiä, sinkkilistoin jaettua ”graniittimosaiikkia”, jaspé-kuvioista linoleumia, puupölkkyjä, lautaa. Luentosalissa käytettiin vaimentavaa, rei’itettyä akusti-insuliittilevyä.³¹

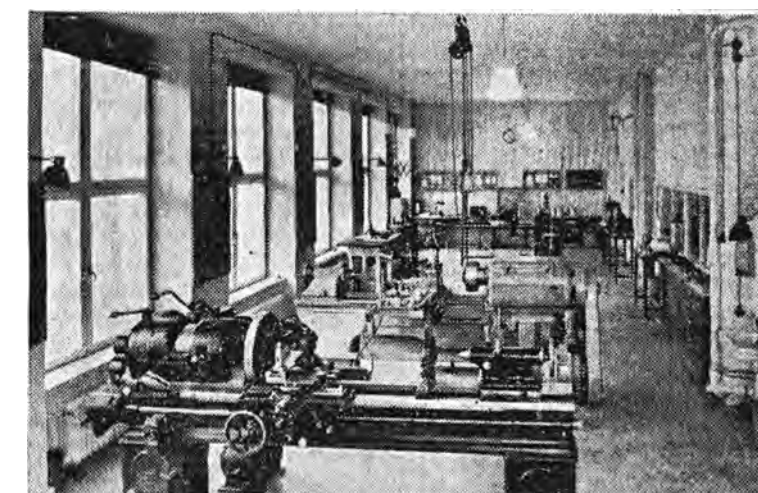
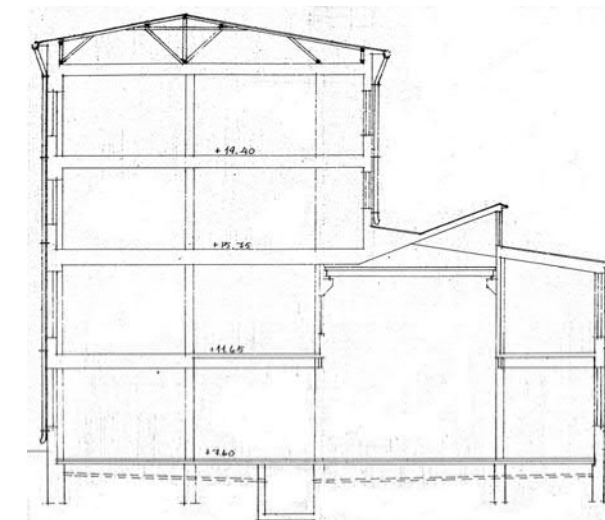
Tilaratkaisut

Pääsisäänkäynti oli Lönnrotinkadun puoleisessa päädyssä. Sisääntulokatoksen suojissa, teräslasioven vieressä oli vahtimestarin huone, joka edelleen näkyy julkisivussa tummana puuverhoiltuna, vapaamuotoisena ulkonemana. Ensimmäisen kerroksen käytävään johti alun perin ajoväylä, jonka portti on säilynyt pääoven vasemmalla puolella nykyisen sisääntuloaulan ja kirjaamon julkisivussa. Kaakkoiskulmassa oleva kaksivartinen

³¹ Työ- ja aineselitys 13.1.1941. Jussi Paatela. RakH. KA

Jussi Paatelan luonnos vuodelta 1937 esittää Abrahaminkadun varrelle rakennettavaa rakennusteknillistä laboratoriota. Tuleva laajennus on esitetty Lönnrotinkadun puolelle. Lasaretin vanhat rakennukset olisivat joutunut väistymään hankkeen toteutuessa. Arkkitehti, liite 1937/ 10.

VTT:n laboratoriorakennuksen leikkauksessa 1941 näkyy kahden kerroksen korkuinen konepajatali kattoikkunoineen. RVV. Kuva Suomen Sosialidemokraatti 4.3.1943

pääporras nousi ajoväylän viereisestä kapeasta eteisaulasta avoimesti kohti ylempien kerrosten väljempää aulatilojä. Kerrostasojen porrasedulat ulottuivat Lönrotinkadun puoleiseen ikkunaseinään asti. Luentosalin aula sijaitsi pääportaan yhteydessä neljännessä kerroksessa

Ensimmäisen ja toisen kerroksen sisätilat olivat alun perin osittain konepajamaisia hallitiloja. Niissä valmistettiin koerakenteita mittakaavaan 1:1 ja isojakin koneita ja laitteita. Sisätilat olivat yleensä avaria ja osa kerroksissa sijaitsevista työtiloista liittyivät avoimesti aulatiloihin. Sisäikkunoilla ja lasiseinillä korostettiin sisätilojen avaruutta ja läpinäkyvyyttä.

Kerroskorkeus vaihteli toimintojen mukaan. Tämä näkyy hyvin leikkauspiirustuksessa. 1. ja 2. kerroksessa oli pihan puolella kahden kerroksen korkuinen koetushalli jonka lyhyillä sivuilla oli sisäparvi. Työpajatilaja valaisivat sivu- ja yläikkunat. Toisessa kerroksessa oli alun perin laboratorio, josta oli nauhaikkunan välityksellä näköyhteys korkeaan halliin.

Abrahaminkadun puolella oli kaikissa kerroksissa laboratorio- ja työhuoneita. Toisessa kerroksessa työ- ja aputilat levittäytyivät nykyisen käytävätilan yli. Kolmannessa ja neljännessä kerroksessa oli keskikäytävän molemmilla puolilla työhuoneita.

Toissijainen porrashuone sijaitsi Kalevankadun puoleisessa päädyssä

Rakennusvaiheen jälkeiset muutokset vuoteen 1974

Vaiheittain tapahtuneita muutoksia ei tässä selosteta yksityiskohtaisesti. Rakennukselle on ollut ominaista jatkuva muutos ja sopeutuminen uusiin tilanteisiin. Muutoksia ovat mahdollistaneet teollisuusrakennuksen rationaalinen perusratkaisu, joustava pilarirunko, noin 3,60 – 4,10 metrin kerroskorkeus, suuret ikkunat ja vaihteleva runkosyvyys, joka on 22 m alemmissa kerroksissa ja noin 13 m ylemmissä.

Tärkeimmät muutokset ovat koskeneet huoneiden jakamista ja lisähuoneiden rakentamista käytävien ja aulatilojen kustannuksella jo 1940-luvulta alkaen. Luentosali muutettiin joustavasti informaatiopalvelun käyttöön 1950. Kirjastoa esittävät valokuvat osoittavat että luentosalin kiinteä sisustus säilyi osittain paikallaan, mm. luennoitsijan pöytä jäi kirjastonhoitajien käyttöön. Informaatiopalvelutilat levisivät myös jo varhain eteläpään aulatiloihin, jolloin portaan ja ulkoseinän väliin alettiin rakentaa

väliseiniä. Nykyiset väliseinät ovat lasitiiltä, mutta niiden tarkkaa rakentamisajankohtaa ei ole tässä selvitetty.

Toiminnan laajentuessa mm. sotakorvaustoimitusten tarkastuksiin liittyen, laitoksen suunnalta valitettiin toistamiseen tilanahtautta ja lehdistölle esitettiin mm. 1947 kurjaa tilannetta.³²

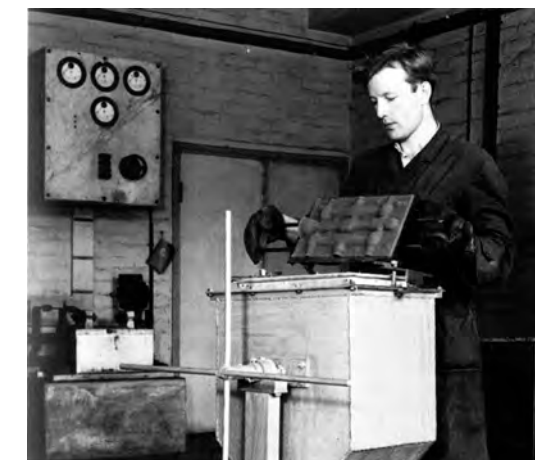
Kun eduskunta teki päätöksen Otaniemen kartanon maiden ostamisesta alkoi tilanne näyttää valoisammalta VTT:n kannalta. Vielä oli kuitenkin tultava toimeen monta vuotta Hietalahden sairaalakorttelissa. Laboratorioiden siirtämistä vanhaan sairaalarakennuksen vuodesta 1945 alkaen on käsitelty k.o. rakennuksen kohdalla tässä selvityksessä.

Otaniemen uusi VTT:n päärakennus valmistui 1975. Michelsenin tutkimus sisältää seuraavia tietoja VTT:n laboratorioiden siirtymisestä Otaniemeen valmistuneisiin rakennuksiin vuodesta 1955 alkaen:³³

1955 vuoritekniillinen laboratorio
1959 kattilatutkimus, betonitekniikka, öljy- ja turvetutkimus
1959 turve- ja öljytutkimuslaboratorio
1960-l. elintarvikelaboratorio, joka muutti Otaniemeen vanhasta sairaalarakennuksesta

Kuvat Finnische Handelsrundschau 13.7.1943

Metallurgian tutkimusta uudessa laboratoriossa. VTT

Teknillisten alojen tietopalvelua. VTT

³² Michelsen 1993 s.133

³³ Michelsen 197-238

Vanha lasarettirakennus selluloosateknologian/puukemian laboratoriona 1942-1969

Teknillisen korkeakoulun ensimmäisenä aluevaltauksena korttelissa oli ns. apteekkirakennukseen, lasaretin entiseen päärakennukseen sijoitettu selluloosateknologian laboratorio. Käyttötarkoituksen muutoksesta puukemian laboratorioksi on säilynyt luonnos vuodelta 1941, ja muutto lienee tapahtunut 1942.³⁴ Aikalaislähteen mukaan rakennus uusittiin jo ennen 1945 ”kokonaan ja varustettiin täydellisellä koneistolla ja välineillä selluloosateknologian opetusta varten”, mutta TKK:n historiasta kirjoittanut Liesto ilmoittaa korkeakoulun puukemian laboratorion muuttaneen sisään vasta 1945. Laboratorion käytössä oli 900 m².³⁵

Muutto Otaniemeen tapahtui vähitellen puunjalostustekniikan osaston valmistuessa vuonna 1967. Vuoden 1969 mittauspiirustuksen mukaan rakennuksessa näyttää silloin olleen jäljellä vain TKK:n kirjavarasto ja vahtimestarin asunto. Vielä 1970-luvulla rakennuksesta käytettiin nimeä ”Puukemia”.³⁶

Luonnoksen mukaan sisäänkäynnit sijaitsivat keskikäytävän päissä, ja pääsisääntulo on länsipäädystä kuten aikaisemmin.³⁷

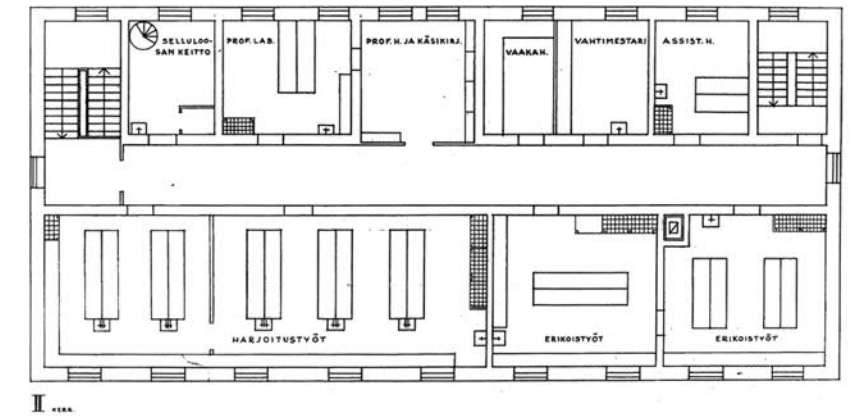
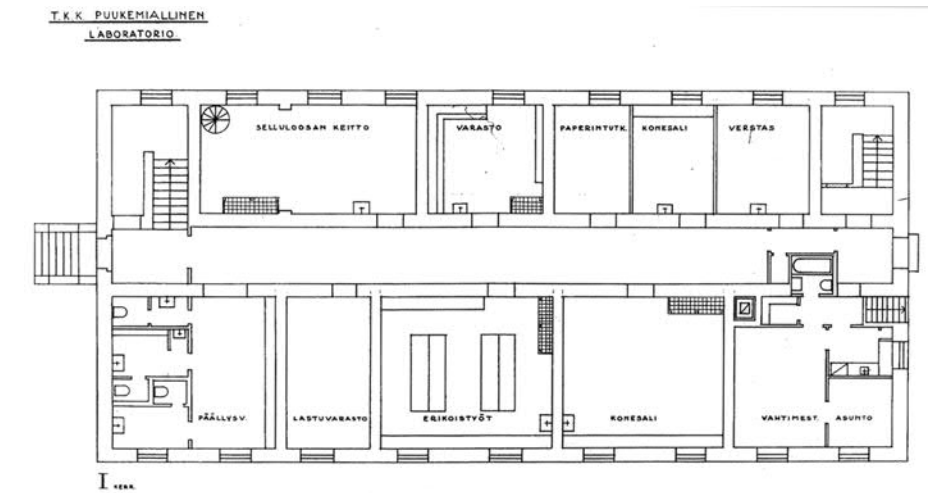
Ensimmäisen kerroksen pihanpuoleisiin huoneisiin on lännestä alkaen sijoitettu selluloosan keitto, varasto, paperintutkimus, konesali ja verstaas. Käytävän toisella puolella on lännestä alkaen vaatesäilytys- ja WC-tiloihin jaettu kulmahuone, lastuvarasto, erikoistyöhuone, konesali ja vahtimestarin asunnoksi jaettu itäinen kulmahuone, josta kylpyhuone työntyy käytävälle.

Toisessa kerroksessa on vastaavalla tavalla pihan puolelle sijoitettu selluloosan keitto, professorin laboratorio, professorin huone, vaakahuone, vahtimestari ja assistenttien huone, kadunpuoleisiin isompiin huoneisiin on sijoitettu harjoitustyösali ja erikoistyötiloja.

Vaikka ei ole selvitetty mitä rakennuksessa oli tapahtunut edellisten vuosikymmenten aikana, voidaan todeta että sisätilat ovat kokeneet huomattavia muutoksia 1940-luvulla. Todennäköisesti kaakeliuuneja on purettu viimeistään tässä vaiheessa ja korvattu keskuslämmityksellä. Maanalaisen kattilahuoneen eristetty savuhormi on rakennettu vahtimestarin asunnon sisäkulmaan. Lähes kaikkiin tiloihin on vedetty vesijohto.

Harjoitustyösali näyttää vaatineen yhden tai kahden väliseinän purkamista. Välipohjaan on esitetty puhkaistavaksi aukko selluloosan keittotiloja yhdistävää kierreporrasta varten.³⁸

Kun muutospiirustusta verrataan vuonna 1969 laadittuun mittauspiirustukseen, käy ilmi että mitattu huonejako, kuten myös väliseinien ja ovien sijainti, vastaa lähes täysin vuoden 1941 suunnitelmaa.³⁹

Vanha lasarettirakennus uudessa käytössä. Puukemian laboratorion sijoitussuunnitelma 1941, 1. ja 2. kerroksen pohjapiirrokset. KA

³⁴ Muuttoajankohdasta TKK:n arkiston tutkijan Panu Nykäsen ilmoitus lokakuussa 2007

³⁵ Wuolle 1949 s. 548-551. Wuolle, B.: Suomen teknillinen korkeakouluopetus 1849-1949. Hki 1949. Liesto 1988

³⁶ Mittauspiirustus 30.4.1969, RakH III Iaa 612 23b KA

³⁷ Luonnos Rakennushallituksen Helsingin piirikonttori 20.3.1941. KA III Iaa 612 23a 57 M PL34,

³⁸ KA RakH III Iaa 612 23a

³⁹ Mittauspiirustus, KA

Sairaalarakennuksen muutos kirjastoksi ja laboratorioksi

Lagerspetzin piirtämä sairaala oli sota-aikana invalidihuoltokäytössä. Muutos teknillisen korkeakoulun ja teknillisen tutkimuslaitoksen käyttöön käynnistyi viimeistään heti sodan päättymisen jälkeen. Sairaalarakennuksen vanha käytävä- ja huonejärjestelmä muutettiin täysin 1940- ja 50-luvun kuluessa siten, että valoisa, yhtenäinen käytävä- ja porrastila jaettiin osiin. Samalla puututtiin myös 1800-luvulla toteutettuihin teknisiin järjestelmiin.

Muutostyön periaateluonnoksia ja rakennuspiirustuksia

VTT:n laboratorioiden sijoituskaavio, joka vuonna 1945 piirrettiin sairaalan pohjapiirustusten päälle, perustuu vanhan sivukäytäväratkaisun hylkäämiseen. Toisen kerroksen sivukäytävä korvataan keskikäytävällä, joka muodostetaan purkamalla aukkoja paksuihin tiiliseiniin sydänmuurin vierestä. Käytävä päätetään pieniksi laboratorio- ja työhuoneiksi. Itäpään porrashuone puretaan. Länsipään sali jaetaan laboratorioiksi väliseinillä. Pohjakerroksen sivukäytävä säilyy osittain, mutta sen länsipäähän rakennetaan erillishuoneita. Verrattaessa kaaviota 1980-luvun muutostyöpiirustuksiin ja rakennuksen nykyasuun voidaan todeta, että toisen kerroksen muutokset ovat noudattaneet tämän ehdotuksen periaatteita. Ensimmäisen kerroksen tilamuutoksia on toteutettu kaaviosta poiketen samaan tapaan kuin toisessa kerroksessa.

1 kerroksen muutossuunnitelma 1945

1940-luvun muutosvaiheesta on VTT:n arkistossa säilynyt päiväämätön ensimmäisen kerroksen suunnitelma laboratoriokäyttöön, joka mahdollisesti on Jussi Paatelan toimiston piirtämä. Jussi Paatela oli VTT:n hallituksen jäsen, VTT:n uudisrakennuksen arkkitehti ja TKK:n huoneenrakennusopin professori. Piirustus esittää laboratoriotilojen rakentamista jakamalla isoja huonetiloja ohuiden väliseinien avulla. Vanhoja sivukäytäviä on erotettu porrashuoneesta ja niihin on sijoitettu työhuoneita. Uusi käytävä on esitetty avattavaksi sydänmuurin eteläpuolelle. Suunnitelma liittyy VTT:n kirjelmän jälkeiseen vaiheeseen, jolloin sairaalarakennukseen sijoitettiin laboratorioita.⁴⁰ Ensimmäisen kerroksen länsipäähän on sijoitettu teknillisen fysiikan laboratorio johon liittyy päädyssä oleva työsalin. Tästä työsalista on valokuva VTT:n arkistossa. Kysymyksessä on

⁴⁰ 1. kerroksen pohjapiirros, VTT arkisto. Piirustuksessa ei ole vuosilukua, mutta se on ajoitettavissa n. vuodeksi 1945. MS huom.

ns. hienomekaaninen työpaja, joka oli liitetty VTT:n organisaatioon 1945. Työpajan johtaja oli Erkki Laurila, josta tuli vuonna 1945 myös TKK:n teknillisen fysiikan professori ja myöhemmin VTT:n teknillisen fysiikan laboratorion johtaja.⁴¹

Ei voida varmuudella sanoa miten paljon laboratorio-osan muutostöissä noudatettiin luonnoksen linjaa. Toisen kerroksen uusi käytäväjärjestely toteutettiin joka tapauksessa ainakin osittain viimeistään 1940-luvulla. Porrashuoneen avoin yhteys käytävään katkaistiin rakentamalla väliseiniä käytävän poikki.

Kirjaston tilajärjestelyt

Tilajärjestelyt muuttuivat kun TKK:n kirjasto asettui vanhaan varuskuntasairaalaan. Muuttaessaan korkeakoulun päärakennuksen kellarista sairaalakortteliin, TKK:n kirjasto sijoittui ensin sairaalarakennuksen toisen kerroksen länsipäähän.⁴² 1940-luvun lopulta oleva valokuva esittää kirjaston lehtilukusalia, joka on toisen kerroksen viimeinen huone eteläpuolella ennen suurta päätysalia. Oletettavasti päätysali on jo silloin toiminut varsinaisena lukusalina ja pohjoispuoleinen käytävä on ollut lainaamona.

Lähdetietojen mukaan kirjaston muutostyöt ajoittuivat vuosille 1947 ja 1955.⁴³ Kirjaston lainaamon, eli vanhan sivukäytävän välipohjaan avattiin 1955 uusi porrasyhteys, josta päästiin suoraan 1. kerroksen päätysalin kirjavarastoon. Toisen kerroksen länsipäässä oli lukusali. Sen alapuolella oleva sali, entinen hienomekaaninen työpaja, jaettiin välipohjalla kahdeksi matalaksi kirjavarastokerrokseksi, joita yhdisti kapea kaksivartinen avoporras. Samaan välipohja-aukkoon on myöhemmin sijoitettu osastoitu kierreporras.⁴⁴ Tilajärjestelyistä ja sisäportaasta on löytynyt luonnospiirustuksia v. 1954, mutta kellarin kirjavarastosta on säilynyt tarkempi piirustus.⁴⁵

Lisätilaa kirjavarastolle saatiin 1950-luvulla lasaretin vanhasta päärakennuksesta, jossa kirjoja säilytettiin vielä 1970-luvun vaihteessa.

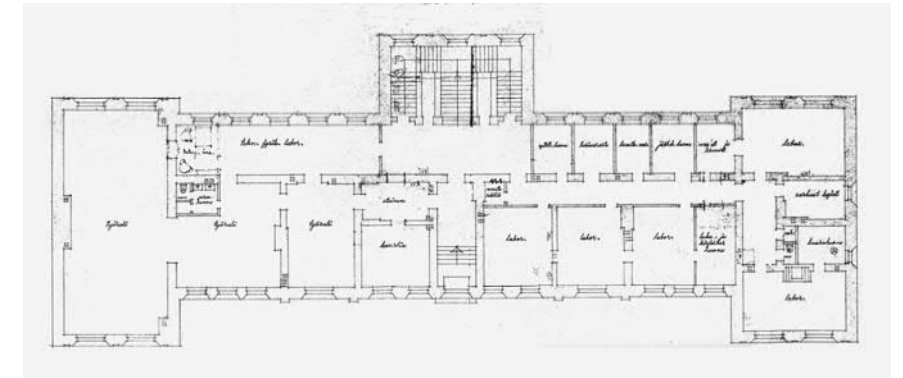
⁴¹ Michelsen 1993 s. 136

⁴² Michelsen 1993 s. 137. Kirjaston muuttovuosi oli Lieston (1988) mukaan 1947.

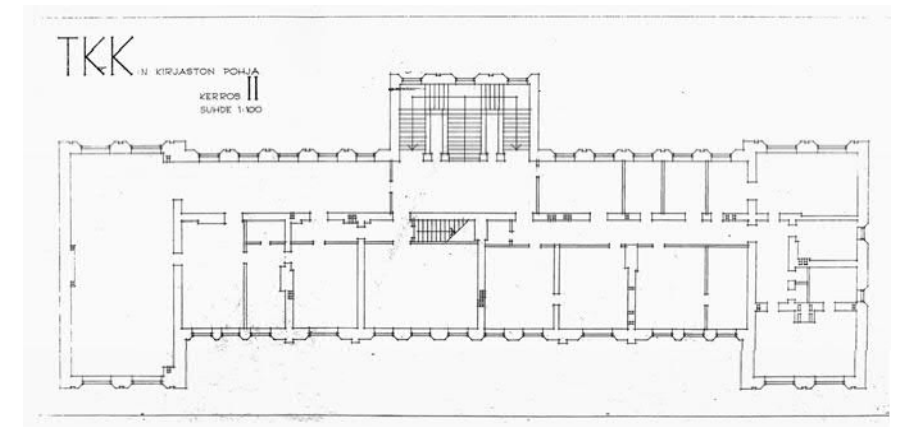
⁴³ Liesto 1988

⁴⁴ Kirjaston muutostöiden kuvaus perustuu kirjastoa esittäviin valokuviin, ja piirroksen Rakh 612:11 Teknillisen korkeakoulun kirjasto Kellarikerros 18.11.1955. KA

⁴⁵ Luonnospiirustukset KA Rakh III 612:11 Teknillisen korkeakoulun kirjasto Kellarikerros 18.11.1955. 2. kerroksen hyllykaavio ja kirjaston sisäisen portaan leikkaus

Sairaalan muutosluonnos - pohjakerroksen laboratoriotiloja v. 1945 tai -46 VTT.

Sairaalan muutosluonnos - 2. kerroksen vanhojen käytävien jakaminen ja uuden käytävän rakentaminen. KA

Kirjaston lehtienlukusali 2. kerroksen länsiosassa 1940-luvun lopulla. TKK

Eristysrakennus jaetaan asunnoiksi

Sairaalan entinen eristyspaviljonki oli vuonna 1945 puolustuslaitoksen hallussa ja siinä oli ainakin vahtimestarin asunto. Jussi Paatela laati 1945 korjaus- ja muutossuunnitelman, joka vahvistettiin seuraavana vuonna. Ei ole selvinnyt oliko kysymyksessä hätäasuntoja vai esimerkiksi koulutettavien sotainvalidien tilapäinen majoitusjärjestely.

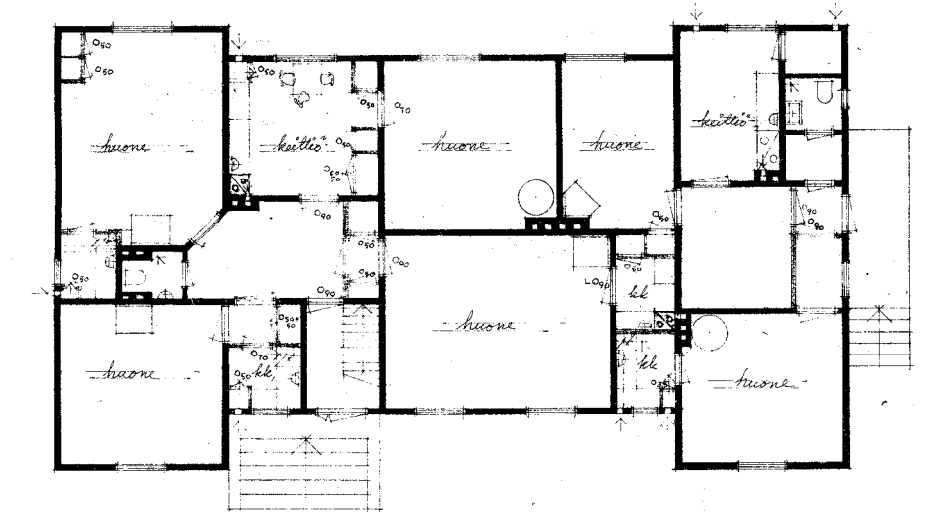
Paatelan piirustuksen mukaan rakennukseen muodostuu kuusi huonetta, kaksi keittiötä, neljä keittokomeroa ja kaksi eteisen tai hallin yhteydessä sijaitsevaa yhteiskäyttöistä WC-tilaa. Näin saadaan kuusi ”yksiötä” jotka ryhmittyvät kahden sisääntulohallin varaan. Hirsirakennuksen hormiryhmät ja vanhat seinälinjat ovat ohjanneet suunnittelua. Kaksi vuotta myöhemmin päivätty toinen pohjapiirros esittää Paatelan suunnitelmaa hieman muutetussa muodossa.⁴⁶

VTT:n hallussa olevan asuinrakennuksen mittauspiirustus vuodelta 1957 ja rakennuksen tähän päivään säilyneet sisätilat osoittavat, että 1940-luvun muutostyö toteutettiin suunnitelmien mukaan. Muutosvaiheesta on jäljellä uuneja, liesiä, sormipaneeliverhouksia ja muita tyypillisiä 1940-luvun yksityiskohtia.⁴⁷

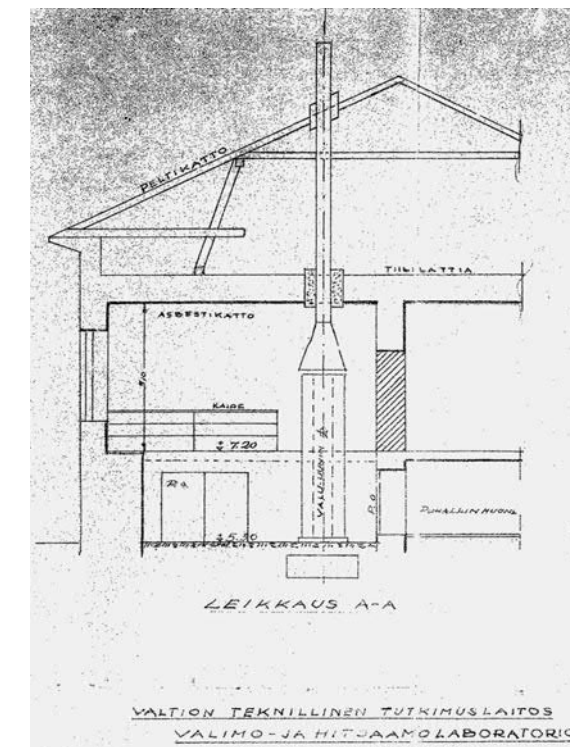
Leivintuparakennuksesta valimo- ja hitsaamolaboratorio

Sairaalan keittiönä, ruoanpitäjän asuntona ja henkilökunnan ruokasalina toiminut lasaretin siipirakennus oli vielä vuonna 1945 puolustuslaitoksen hallussa. Sitä oli silloin viimeksi käytetty varastona ja siinä oli sijainnut mm. ”professori Kompan eräs laboratorio”. Rakennus muutettiin 1940-luvulla valimotyöpajaksi. Muutospiirustus vuodelta 1947 esittää seuraavia tilajärjestelyjä: eteisen länsipuolelle rakennetaan hitsaamo, pesuhuone ja WC entiseen henkilökunnan ruokasaliin, portaan taakse sijoitetaan assistentin huone ja kolme itäpuolen huonetta yhdistetään väliseiniä purkamalla. Lattiaan avataan uuden valu-uunin vaatima suuri aukko kellariin. Sisäkattoa verhoillaan asbestilla. Joitakin uuneja puretaan. Merkinnän mukaan muutos ei koske julkisivuja.⁴⁸

Vuonna 1957 suoritetun mittauksen mukaan suunnitelmat olivat toteutuneet, koska vanhat uunit olivat poissa, vain savuhormit olivat jäljellä. Valimo-osaston väliseiniä oli purettu suunnitelman mukaisesti.⁴⁹

Eristysrakennuksen muutossuunnitelma 1945. Jussi Paatelan allekirjoittama piirustus. PKL kuvallaitos

Leivintuparakennuksen muutos valimolaboratorioksi 1947. RVV

⁴⁶ Jussi Paatela 6.12.1945, PKL Kuva-arkisto; J. Saarikoski 8.8.1947

⁴⁷ Valtion teknillinen tutkimuslaitos, Asuinrakennus. Mittauspiirustus 1957 RakH. KA

⁴⁸ Valimo- ja hitsaamolaboratorio, valu-uunin sijoitus. Piirustus 26.10.1947 Rkm Veikko E. Lappalainen, RVV

⁴⁹ KA RakH III Iaa 719 11

7 Virastokortteliksi 1970-luvulta alkaen

Vuonna 1972 laadittu asemapiirros, jonka otsikko on ”rakentamisen nykyvaihe”, luettelee seuraavia korttelin toimintoja:

- 1 Päärakennus (VTT)
- 2 TKK:n kirjasto (varuskuntasairaala)
- 3 TKK:n puukem. Laboratorio (lasaretti)
- 4 valimo- ja hitsausrakennus (leivintupa)
- 5 puinen asuinrakennus
- 6 vaja
- 7 – 14 kevytrakenteisia varastorakennuksia

Odottaessaan uusien toimitilojen valmistumista Otaniemeen, VTT poti tilanahtautta ja pyrki hyödyntämään tarjolla olevia tiloja mahdollisimman tehokkaasti.

Korttelin rakennuksissa oli siihen mennessä ollut monenlaisia eri toimintoja, usein myös rinnakkain samassa rakennuksessa. 1980-luvulla toimistotyöskentely alkoi laboratoriotoininnan rinnalla vallata rakennuksia ja muutostöitä tehtiin sen mukaisesti. Koneellinen ilmanvaihto, sähkö- ja LVI-asennukset alkoivat entistä näkyvämmiin vaikuttaa sisätilojen ilmeeseen. VTT:n vanhassa päärakennuksessa tehtiin edelleen toistuvasti muutostöitä.

1980-luvun alussa suojeltiin kolme Kaartin lasaretin korttelin rakennusta.

Teknillisen tarkastuslaitoksen laboratorio- ja toimistotiloja sijoitettiin tyhjillään olleeseen lasarettiin, joka samalla peruskorjattiin. Rakennussuojeluasioista käytiin keskustelua suunnitteluvaiheessa, ja kohteesta kirjoitettiin Museoviraston muistioita ja lausuntoja.

Pihan alle rakennettiin uusia laboratoriotiloja.

Korkeakoulutoimintojen ja VTT:n jättämä varuskuntasairaala muutettiin toimistorakennukseksi. Uudet tekniset varusteet, alakatot ja palo-osastointi vaikuttivat siihen että selkeäpiirteinen vanha laitosrakennus alkoi muuttua sokkelomaiseksi.

Konttoristumisen vastapainoksi entinen leivintupa muuttui valimolaboratoriosta ja varastosta Helsingin kaupungin päiväkodiksi.

Vanhaan lasarettirakennukseen laboratorio- ja toimistotiloja

1980-luvun alussa alkoi lasaretin uusi peruskorjaus- ja muutostyövaihe. Tarkoitus oli sijoittaa vanhaan rakennukseen Teknillisen tarkastuslaitoksen laboratorio- ja toimistotiloja, sekä rakentaa itäpään porrashuoneeseen liittyvä ja pihan alle ulottuva maanalainen uudisrakennus vakaustoimiston perusvertailutiloja varten.

Vuonna 1980 rakennuksen korjaus- ja muutostyön perustamis- ja esisuunnitelmassa todetaan mm että välipohja ja yläpohja ovat puukannatteisia, sisäkattopinnat ovat osin tikutuksen päälle rapattuja, osin maalattuja puupanelikattoja. Rakennuksen sanotaan olevan laajan peruskorjauksen tarpeessa. Se oli jäänyt tyhjilleen ja ainoastaan 1. kerroksen vahtimestarin asunto oli käytössä. Kerrosalalaskelman mukaan kerrosala oli 956 m² ja hyötypinta-ala noin 535 m².⁵⁰

Arkkitehtuuritoimisto HLS Oy / arkkitehti Eero Lonkan laatimaan suunnitelmaan kuului mm. vuotavan vesikatkon korjaus, palopermannon lisäeristys, uusien aukkojen avaaminen muurattuihin väliseiniin, päätyjulkisivujen vanhojen valeikkunoiden avaaminen, kellarin teknisen tilan ikkunoiden muuraaminen umpeen ja ilmanvaihtokonehuoneen rakentaminen ullakolle. Vanhoja ikkunoita ja porrashuoneiden ovia oli tarkoitus kunnostaa, mutta ulko-ovet uusittiin.

Museovirasto seurasi suojelukohteen suunnittelua eri vaiheissa. Korjaus- ja muutossuunnitelmista annettiin restaurointitoimiston lausunto 30.6.1981⁵¹. Siinä esitettiin julkisivun umpeen muurattujen valeikkunasyvennysten palauttamista ja todettiin, että sisäkattojen koristelut olivat palautettavissa kolmessa huoneessa (203, 210, 213). Vanhoja käsittelykerroksia oli jätettävä uusien pintakäsittelyjen alle. Lausunnossa esitettiin lisäksi mm. hyväkuntoisten vanhojen lautalattioiden säilyttämistä.

Museovirastossa säilytettävä, korjaustyötä koskeva aineisto sisältää erilaisia muistiinpanoja ja lähdetietoja. Niistä ilmenee että rakennuksessa suoritettiin alustava väritutkimus: ”tutkimuksissa on alakerran käytävätiloista tavattu varhaisempiin vaiheisiin kuuluvia pintakäsittelykerrostumia. Toisen kerroksen pintakäsittelyt uusittiin todennäköisesti kokonaan vuoden 1884 korjauksessa. Näitä ja myöhempiä kerrostumia on löydettävissä tämän kerroksen muutamien huonetilojen seinissä ja sisäkatoissa.”

Restaurointitoimisto piti tärkeänä, että ennen peruskorjauksen

⁵⁰ Perustamis- ja esisuunnitelman kopio, MV RHO A

⁵¹ Museoviraston restaurointitoimiston lausunto 30.6.1981, MV RHO A

aloittamista Kaartin lasaretissa teetettäisiin perusteellisempi väritutkimus. Kirjeessä esitettiin, että kattojen koristemaalauksittelyistä jätettäisiin näkyviin näyte niissä tiloissa, joissa vanhoja koristemaalauksia ei tämän korjauksen yhteydessä ollut tarkoitus ottaa esille.⁵²

Museoviraston muistion mukaan huonetilojen uusien väliseinien tuli olla kevytrakenteisia. Jalka- ja kattolistojen osalta vanhoja huonetiloja rajaavissa seinissä piti käyttää vanhan mallista listaa ja uusia huonetiloja muodostavissa väliseinissä selvästi erottuvaa mutta vanhaan sopeutuvaa listaa.

Korjaus-, muutos- ja lisärakennustyön rakennuslupa myönnettiin ensin 1980. Sen jälkeen haettiin rakennustyön aikaisia muutoksia, jotka mm. koskivat poistumistien ovien aukeamissuuntaa ja 1. kerroksen toimistohuoneen väliseinän rakentamista jättämistä.⁵³

Lasaretin yhteyteen maanalainen laboratoriotila

Rakennushallitus jätti 1983 rakennuslupahakemuksen koskien maanalaisen mittanormaalilaboratorion rakentamista, josta osa toimisi samalla väestönsuojana. Rakennuslautakunnan marraskuussa myöntämän rakennusluvan johdosta Hietalahti-Ruoholahden asukasyhdistys ry esitti valituksen, mutta valitus ei saanut kannatusta lääninoikeuden käsittelyssä joulukuussa.⁵⁴

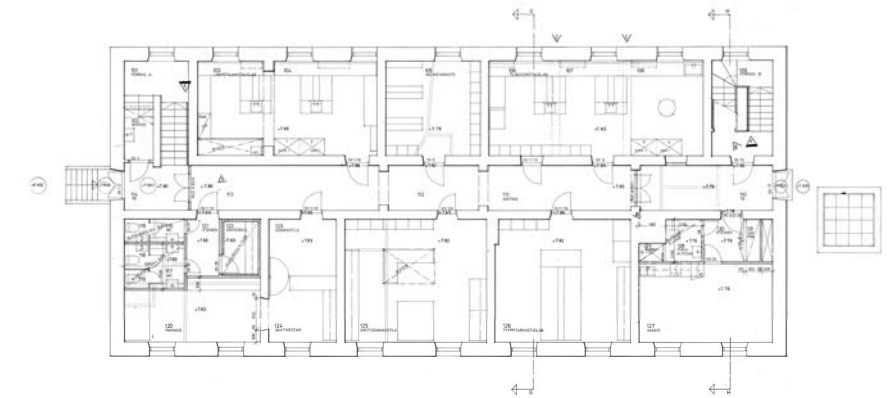
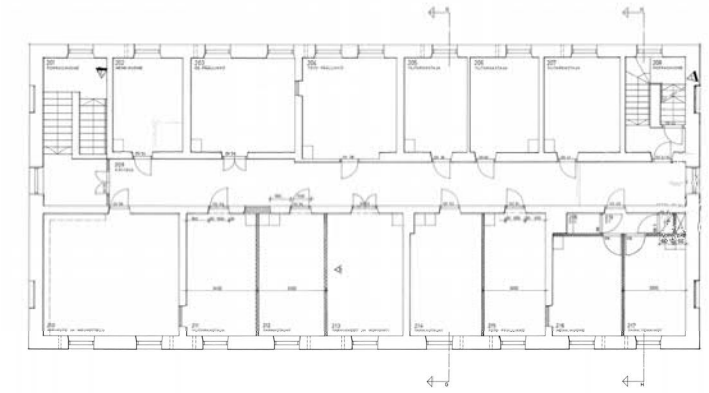
Vuodenvaihteen jälkeen jätettiin useita muutoslupahakemuksia. Ensimmäiset hakemukset koskivat tontilla olevien varistorakennusten purkamista ja maanalaisen rakennuksen siirtämistä 1.70 m Kalevankadun suuntaan. Perusteluna oli, että silloin pystyttäisiin säilyttämään olemassa olevia puita kaupunkisuunnitteluviraston toivomusten mukaan. Seuraavaksi haettiin lupaa rakentaa maanalaisen uudisrakennuksen ilmanvaihtojärjestelyihin liittyvät lauhdutintornit viereisen laboratoriorakennuksen pihasiiven katolle.⁵⁵

⁵² Museoviraston kirje 13.10.1982, allekirj. Helinä Koskinen Maire Mattinen MV RHO A

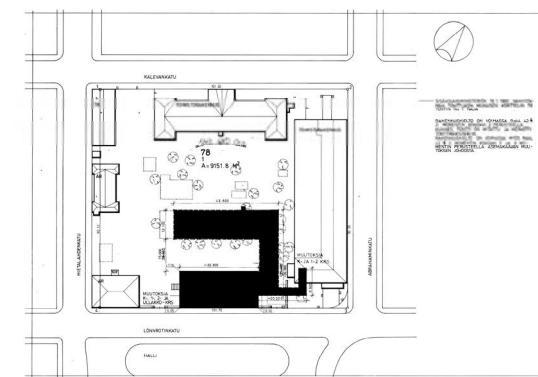
⁵³ Rakennuslupa n:o 4-179-C-80. Rakennusluvan muutos 31.8.81 1542 b n:o 4-1459-C-81

⁵⁴ Hgin rakennuslautakunta 10.11.1983. Uudenmaan lääninoikeus päätös 21.12.1983 (RVV leima 27.12.1983). Rakennuslupa n:o 4-1741-A-82 myönnetty 08.11.1983. RVV

⁵⁵ Lupahakemukset 2.1 ja 9.1.1984. Lupahakemus 10.2.1984. RVV

Vanhan lasaretin muutos laboratoriksi. Pohjapiirroksat 1982. Arkk.tsto HLS. RVV, SKA

Maanalaisen laboratorion asemapiirros 1983. RVV, SKA

Lasarettirakennus tänään, säilyneisyys

Rakennus on vuonna 2007 tyhjillään ja on edelleen 1980-luvun korjausvaiheen leimaamassa asussa. Pohjakerroksessa on ollut laboratorio- ja taukotiloja, toisen kerroksen huonetilat ovat olleet toimistokäytössä. Laboratorihuoneiden lattiapinnoitteena on muovilaatta, käytävällä on muovimatto. Holvattujen porrastusojen kalkkikiviaskelmat ovat 1800-luvun korjausvaiheesta. Porrastanteella on todennäköisesti vanha lautalattia, samoin toisen kerroksen käytävällä. Toimistohuoneiden friisilankun kehystämät lautalattiat näyttävät olevan 1980-luvulta. Jalkalistat ovat profiililistoja. Pohjakerroksen sisäkattojen lautapaneelipintaa kehystävät profiililistat, toisen kerroksen kattopinnat ovat rapattuja.

1800-luvun sisäovet ovat jäljellä. Erikoisuutena on itäisen porrashuoneen järeä, ullakolle johtava vanha rautaovi. Ikkunoissa on jälkiä eri vaiheissa suoritetuista korjauksista. Puiteprofiilien tyypit vaihtelevat yksinkertaisesta viistoreunasta ns. tulppaaniprofiileihin ja muihin 1900-luvun vaihteessa käytettyihin malleihin. Ikkunaheloituksia on pääosin uusittu. Ikkunapenkit ovat maalattua puuta. Pohjakerroksen käytävällä on kaksi osastoivaa rautalankalasi-ovea 1980-luvulta.

Lounaiskulman huoneessa, joka aikanaan kuului sairaalan lääkärin virka-asuntoon, on maalattu katto- ja seinäpintojen sabluunakuvioita, rajaviivoja ja värikenttiä vanhan mallin mukaan. Muualla ei ole näkyvissä koristemaalauksen näytepintoja.

Rakennuksessa on patterilämmitys ja koneellinen ilmanvaihto. Pohjakerroksen laboratoriotilojen katossa on käytäväseinän vieressä LVI-asennusvyöhyke, jossa paikoin on näkyvissä putkilinjaryhmä, paikoin alaslaskettu levykatto. Ikkunaseinällä kulkee sähköasennusten johtokouruja.

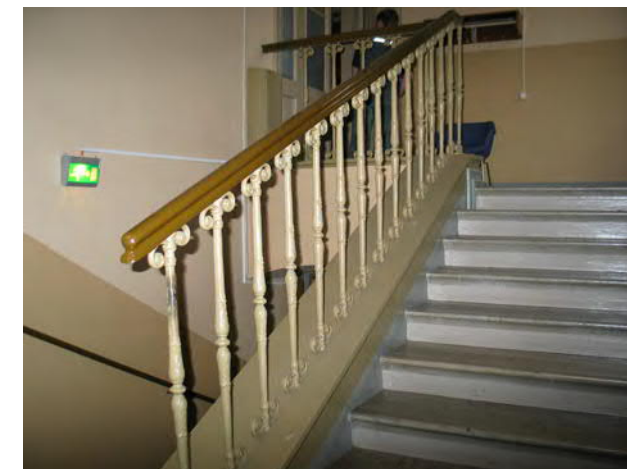
Maanalaiseen, pihan alle työntyvään laboratorioon on rakennettu kulku itäpäähän porrashuoneesta. Sieltä ei ole yhteyttä kivijalan vanhaan kellaritilaan, vaan ainoastaan kulku syvennettyyn ja betoniseinillä vahvistettuun lämmönjakohuoneeseen. Alempana sijaitsevat laajat laboratoriotilat eivät ole käytössä. Lasaretin itäpäädyn edessä on maanalaiseen tilaan johtava, luukulla peitetty kuilu.

1. kerroksen käytävä 2007

1. kerroksen entiset laboratorihuoneet 2007

portaissa on kalkkikiviaskelmat ja valurautatolpat

Kirjastosta toimistoksi - varuskuntasairaalan päärakennuksen muutokset alkaen 1980

Rakennushallituksen arkkitehti Marjatta Erwe jätti tammikuussa 1980 lupahakemuksen entisen varuskuntasairaalan muuttamiseksi ja peruskorjaamiseksi toimistorakennukseksi. Seuraavan selostuksen lähtöaineistona ovat muutostöiden rakennuslupa-asiakirjat ja pääpiirustukset. Marraskuussa 1979 myönnettiin ensimmäinen muutostyölupa.⁵⁶

Muutostöiden suunnittelusta vastasi Arkkitehtitoimisto HLS. Seuraava lyhyt yhteenveto kuvaa muutostöiden sisältöä: ”Ennen kirjastona toiminut 2-kerroksinen rakennus peruskorjataan teknillisen tarkastuslaitoksen paineastiasaston ja teknillisen tarkastuslaitoksen Helsingin piirin toimistorakennukseksi. Kellaritiloihin sijoitetaan lomakevarasto sekä sähkökeskus ja puhelinjakamo. 1. ja 2. kerros muutetaan toimistokäyttöön ja 1. kerroksen tiloista puolet ja 2. kerros kokonaisuudessaan peruskorjataan. Ullakkokerrokseen rakennetaan ilmastointikonehuone. Lomakevarastosta avataan kierreporras 1. ja 2. kerroksiin.”⁵⁷

1980-luvun muutostöissä palo-osastointi ja uusi koneellinen ilmanvaihtojärjestelmä aiheuttivat merkittäviä muutoksia rakennuksen sisätiloihin, kuten osastoivia väliseiniä, palo-ovia ja osastoivia alaslaskettuja kattoja. Rakennus varustettiin sähköisellä palohälytysjärjestelmällä.

Seuraavassa kuvaillaan 1980-luvun muutostyön suunnitelmia kerroksittain ja vertaillaan niitä nykytilanteeseen.⁵⁸

Leikkaus

Poikkileikkauksia esitettiin porrashuoneen ja itäpäädyn kohdalla. Ullakon vanhana välipohjarakenteena oli ylhäältä laskien lapetiili-palopermanto, parru 150x150 mm, sammaltäyte 300 mm, vasa 150x200, rossipohja ja kattopaneli. Ensimmäisen ja toisen kerroksen välipohjarakenne oli vastaava, mutta parrujen päällä oli lankkulattia tai muu lattian pintarakenne.

Kellari

Vuoden 1980 suunnitelmissa kellarin vanhat muurit ja holvit ovat entisellään. Länsipäädyn osassa on lomakevarasto, jonka yläpohja on puurakenteinen ja josta on kierreporrasyhteys 1. ja 2. kerrokseen. Kysymyksessä on entinen TKK:n kirjaston

⁵⁶

⁵⁷ 30.1.1980 / 14.8.1980

⁵⁸ KA RakH Iaa 946 Pohjapiirrokset ja lupahakemusasiakirjat 1980, 1981. RVV

kirjavarasto, josta on myös ollut porrasyhteys 1. kerrokseen. Pääporrashuoneesta on hätäpoistumistie katutasolle. Toinen poistumistie on itäpäädyssä. Teknisten tilojen nimikkeitä on esitetty vain sähkö- ja puhelintilojen osalta.

1 kerros, länsiosa

Sairaalan ikkunallinen sivukäytävä on jo aiemmin jaettu osiin, mutta nyt väliseiniä esitetään lisää. Porrashuoneeseen johtava oviaukko muurataan umpeen. Länsiosan ainoaksi yhteydeksi eteis- ja porrashalliin jää vestibyylin sivuseinän osastoitu ovi. Ensimmäisen kerroksen länsipäädyn iso sali esitetään jaettavaksi kevyillä teräsrankaväliseinillä kolmeksi huoneeksi aputiloineen. 1950-luvun kirjastoportaiden tilalle rakennetaan osastoitu kierreporras, joka johtaa kellariin ja 2. kerrokseen. Länsiosan saliin johtava käytäväyhteys muodostetaan vanhojen tiiliseinien oviaukkoja hyödyntäen. Käytävä erotetaan huoneista kevyillä teräsrankaseinillä, ja samalla rakennetaan uusia WC-tiloja, joiden seinät kääntyvät 45 ° kulmaan. Näin syntyy mutkitteleva käytävätila, joka lisäksi on matala, kun siinä on osastoiva alaslaskettu katto.

1 kerros itäosa

Ensimmäisessä lupahakemusvaiheessa 1980 itäosa on vielä jätetty peruskorjauksen ulkopuolelle, mutta siihen on asennettu osastoivia 60 minuutin ovia.⁵⁹ Vanha sairaalakäytävä on jo ennestään jaettu pienemmiksi, ”yhden ikkuna-akselin” huoneiksi, käytävä on viivasuora ja itäpään muuratut väliseinät ovat säilyneet vanhoilla paikoillaan. Seuraavana vuonna jätetty muutoshakemus koskee lähinnä porrashalliin johtavan aukon muuraamista umpeen, palo-osastointia ovineen ja A-luokan alaslasketun katon rakentamista.

2 kerros, länsiosa

Porrashallin sivuseinän oviaukko muurataan umpeen ja länsiosan ainoaksi sisäänkäynniksi jää sydänmuurin vanhaa oviaukkoa laajentamalla asennettu B60-luokan pariovi. Sairaalan sivukäytävä esitetään jaettavaksi huoneiksi teräsrankaseinillä. Korvaava käytäväyhteys muodostetaan purkamalla leveitä aukkoja eteläpuolen muurattuihin väliseiniin. Tämän käytävän varrelle rakennetaan WC-tiloja käyttäen viistokulmaisia väliseiniä. Käytävän osastoiva alakatto tekee siitä matalan.

Länsipäädyn iso sali, jossa alun perin oli 12 potilaan sairaalahuone ja sittemmin kirjaston lukusali, esitetään jaettavaksi kahdella väliseinällä neuvottelu- ja toimistohuoneeksi eteistiloineen. Osastoitu kierreporras johtaa 1. kerrokseen ja kellariin.

⁵⁹ Ovien paloluokaksi on merkitty A60 ja B60

1. kerroksen vanha sairaalakäytävä työhuoneena

Entinen potilassali neuvottelukäytössä

Uusi toimistokäytävä alaslaskettuine kattoineen

2 kerros, itäosa

Itäosan vanha sairaalakäytävä on jo aikaisemmin jaettu 1940-luvun suunnitelman mukaan ”yhden ikkuna-akselin” huoneiksi ja sydänmuurin viereen on avattu uusi keskikäytävä. Vuoden 1980 suunnitelmat koskevat porrashallin sivuseinässä olevan oven muuraamista umpeen ja sydänmuurin oviaukon laajentamista, sekä B60-luokan parioven asentamista siihen.

Ullakko

Ullakon pohjapiirroksessa säilyivät vanhat ilmanvaihtohormit, mutta 1980-luvun suunnitelmien mukaan rakennus varustettiin koneellisella ilmanvaihdolla. Ullakolle rakennettiin vanhojen kattotuolien sekaan teräsrakenteisilla väliseinillä peltiverhottu ilmastointikonehuone.

Sairaalarakennuksen muutokset 1980-luvun jälkeen ja nykytilanteen kuvaus

Kellari

Kellarikerroksen nykyasu vastaa suurin piirtein 1980-luvun suunnitelmia. Kellarissa ovat jäljellä alkuperäiset tiilimuurit, kappaholvivälipohjat, vanhat ovet ja 1800-luvun innovatiivisten ilmanvaihto- ja lämmitysratkaisujen jäänteet. Niitä ei ole tässä selvityksessä inventoitu yksityiskohtaisesti. Kellareissa säilytetään mm. runsaasti rakennukseen kuuluneita vanhoja ovia, joista osa lienee varastoitu sinne 1980-luvun jälkeen.

1 kerros

Ensimmäisen kerroksen nykyasu vastaa pääpiirteiltään 1980-luvun suunnitelmia. Joitakin palauttavia muutoksia on kuitenkin toteutettu. Esimerkiksi länsipään sali on palautettu yhtenäiseksi, vanhojen tiiliseinien rajaamaksi neuvottelutilaksi. Alkuperäinen paneeliverhottu sisäkatto on jäljellä, mutta kiinteä sisustus, kierreporras ja väritys luovat kuitenkin tilaan 1900-luvun loppuvaiheen leiman.

Sairaalan vanhoja sivukäytäviä porrashallin molemmin puolin on osittain palautettu purkamalla eri aikoina rakennettuja väliseiniä. Näin on muodostettu kaksi pitkänomaista työhuonetta. Sivukäytävien yhteyttä porrashalliin ei ole kuitenkaan vielä palautettu.

2 kerros

Toisen kerroksen nykyasu vastaa pääpiirteiltään 1980-luvun suunnitelmia, lukuun ottamatta joitakin purettuja kevyitä väliseiniä. Vähäiset muutokset ovat koskeneet vanhan sivukäytävien puolella sijaitsevan taukotilan laajennusta ja eräiden työhuoneiden

yhdistämistä. Länsipään neuvottelu- ja toimistotilojen väliseinien yläosat ovat lasia, minkä vuoksi vanhan potilassalin puinen sisäkatto näkyy huoneesta toiseen jatkuvana pintana.

2. kerroksen potilassali on jaettu väliseinillä, joiden yläosat ovat lasia

Porrashuoneessa voi vielä kokea alkuperäisen mitoituksen juhlavuutta.

Kellarivälipohjan alkuperäiset kappaholvit

Leivintupa

Ei ole selvitetty milloin valimo- ja hitsamolaboratorion toiminta lakkasi. Rakennusta käytettiin kuitenkin myöhemmin Säteilyturvakeskuksen käytöstä poistettujen raskaiden röntgenlaitteiden varastona.⁶⁰ Vuonna 1983 valtio vuokrasi rakennuksen Helsingin kaupungille ja se muutettiin päiväkotikäyttöön arkkitehtien Kirsti Kasnion ja Merja Härön suunnitelmien mukaan 1984-86. Päiväkotikiitos on toiminut rakennuksessa vuodesta 1987. Rakennus suojeltiin asetuksen 480/85 nojalla lasaretin ja varuskuntasairaalarakennuksen rinnalla.⁶¹

Muutostyön ja nykytilanteen kuvaus

Seuraava kuvaus perustuu muutostyön pääpiirustuksiin ja tämän selvityksen yhteydessä suoritettuun katselmukseen.

Aikaisemmin on käsitelty leivintuparakennuksen vaihtelevia käyttäjiä ja eri vaiheiden muutostöitä 1830-luvulta 1950-luvulle. Alkuperäisestä perusrakenteesta oli muutoksista huolimatta 1980-luvulla jäljellä niin paljon, että se loi puitteet muutostyölle.

Rungon keskellä oli eteinen, ullakkoporras ja sen takana kadun puolella pieni huone, johon oli tehty oviaukkoja eri suunnilta aina tarpeen mukaan. Pitkänomainen eteinen portaineen jaettiin väliseinällä kahtia, kuraeteiseksi ja eteiseksi. Portaiden tilalle rakennettiin käyntiluukku ullakolle, ja perähuoneesta tehtiin kahteen suuntaan aukeava pienryhmätila.

Eteisen oikealla puolella on ensin iso huone, entinen sairaalahenkilökunnan ruokasali, ja sen takana kadun puolella kaksi huonetta. Huoneiden leikkauskohdassa oli savuhormiryhmä. Pihanpuoleisesta huoneesta tehtiin ryhmähuone ja kadunpuoleiset huoneet yhdistettiin leikkihuoneeksi purkamalla väliseinää.

Eteisen vasemmalla puolella oli entinen valimotila ja hormiryhmä keskellä runkoa. Siihen oli alun perin kuulunut lasaretin iso leivinuuni ja keittiön hella. Monia muutoksia kokenut L-muotoinen huonetila jaettiin kevyillä väliseinillä moneen osaan aputiloja, pesuhuoneita, terveydenhoitohuonetta, siivouskomeroa jne. varten. Uusi keittiö rakennettiin alkuperäisen keittiön etuosaan. Eteisen ja perähuoneen lisäksi alkuperäisten väliseinien rajaama huonetila oli

säilynyt rakennuksen koilliskulmassa. Siihen sijoitettiin henkilökunnan toimisto-, työ- ja ruokailuhuone.

Entisen valimolaboratorion kohdalle rakennettiin uusi välipohja, ja sen alle jäävään kellariin sijoitettiin lämmönjakohuone ja varastotiloja. Pihan puolella uusittiin maanvarainen alapohja. Kuivien tilojen lattioissa käytettiin ponttilaataa.

Vanhan yläpohjarakenteen kerrokset olivat ylhäältä lukien tiili, laasti, koolaus 120x140 ja palkit 320x140. Täyteenä oli rakennusjätettä ja turvetta. Ullakon puolelle lisättiin lämmöneristystä. Sisäkattojen paneelipintoja säilytettiin ja täydennettiin uusilla helmiponttiverhouksilla, osa sisäkatoista levytettiin kipsilevyillä.

Peltikaton alla oleva ullakko jätettiin kylmäksi, tuulettuvaksi tilaksi. Rakennus varustettiin koneellisella ilmanvaihdolla.

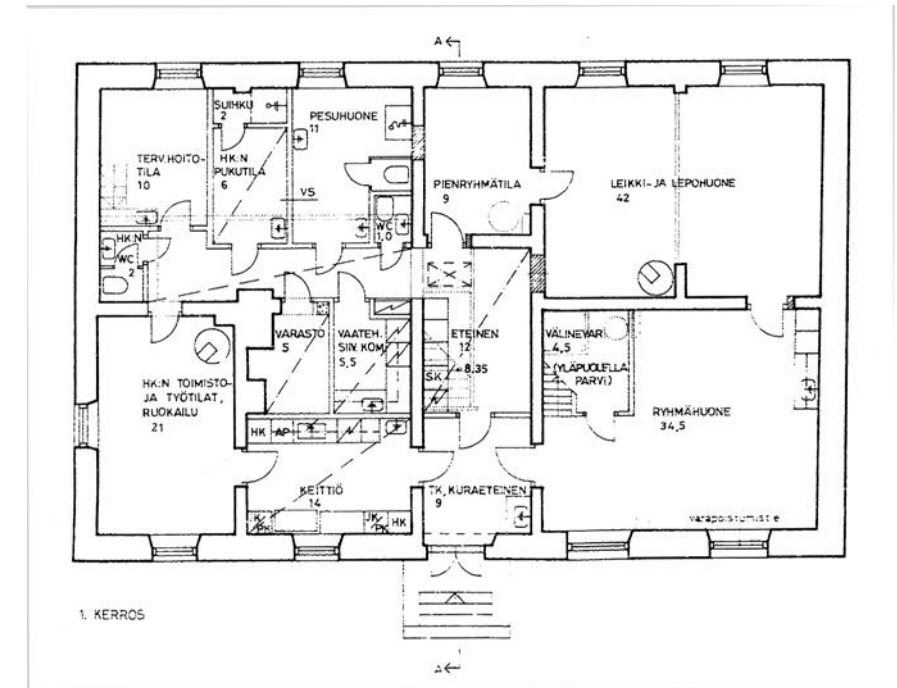
Rakennuksessa on kaksi vanhoja malleja mukailevaa peltipönttöuunia, joiden rakentamisajankohta ei ole määriteltävissä lupa-asiakirjojen perusteella.

Päiväkodin Hietalahdenkadun suuntainen piha-aita uusittiin käyttäen molemmiin puolin pystysuuntaista, maalattua lautaverhousta ja melusuojarakennetta. Aidan korkeus oli noin 2,4 metriä. Leikkipiha erotettiin matalalla puuaidalla korttelin sisäpihasta. Pihasuunnitelmaan on leikkivälineiden lisäksi merkitty avokallioalueita, hiekkapintoja ja vanhaa säilytettävää mukulakiveystä.⁶²

Leivintuparakennus tänään

Säilyneisyyden tarkka erittely edellyttäisi rakennusosakohtaista inventointia, joka ei ole kuulunut tämän rakennushistorian selvityksen piiriin.

Nykyinen päiväkotikiitos on asettunut rakennukseensa, eikä tiloissa ole tarvinnut suorittaa varsinaisia muutoksia 1980-luvun jälkeen. Alkuperäinen huonekorkeus, helmiponttikatot, puulattiat, paksut väliseinät ja peltiuunit antavat sisätiloille kestävän, perinteisen leiman. Päiväkodin välttämättömät, nykyaikaisilla materiaaleilla toteutetut märkä- ja aputilat ovat lohkaisseet noin kolmanneksen vanhoista huoneista, mutta toisaalta jäljellä olevia huonetiloja on suunniteltu alkuperäisen huonejaon antamien lähtökohtien mukaan.

Päiväkodin pohjapiirros 1984. Muutostyön suunnittelusta vastasivat Kirsti Kasnio ja Merja Härö. RVV

Päiväkotikiitos v. 2007. Kadunpuoleinen leikkihuone. Puulattia, paneelikatto, peiliovi, peltipönttöuuni. MSKS 2007

⁶⁰ tarkistamaton tieto, Heikkinen-Komonen 2006

⁶¹ Rakennuslupahakemus 9.11.1984 / asiamies Merja Härö ja Loppukatselmuspöytäkirja 15.12.1986. RVV

⁶² Piha- ja aitasuunnitelmat. Kirsti Kasnio – Merja Härö Arkkitehdit Ky 12.6.1984. RVV

VTT:n laboratoriorakennus muuttuu virastoksi Muutokset 1975-1995

Uuden päärakennuksen valmistuttua Otaniemeen 1975 VTT:n entiseen päärakennukseen muutti Säteilyfysiikan laitos, myöhemmin (?) Säteilyturvallisuuksilaitos, jonka nimi oli vuodesta 1984 STUK, eli Säteilyturvakeskus. Uudenmaan piirirakennustoimistossa tehtiin tarvittavat muutossuunnitelmat, joista keskeisin oli 1. kerroksen säteilyhallin seinärakenteiden vahvistaminen säteilyfysiikan laitoksen antamien ohjeiden mukaisesti. Uuden teräsbetoniseinän paksuus oli 1. kerroksessa 33 cm, joka on verrattavissa väestönsuojarakenteiden mitoittamiseen. Samassa tilassa olevia sisäikkunoita muurattiin umpeen, kuitenkin ilman yhtä järeitä rakennemitoituksia.⁶³

Eri kerrosten väliseiniä ja huonetilojen käyttötarkoituksia muutettiin jatkuvasti. Vuonna 1987 lisättiin toiseen kerrokseen kolme huonetta rungon keskelle käytävän ja korkean säteilytyshallin väliin. Kaikki edellä mainitut muutostyöt suunniteltiin Uudenmaan piirirakennustoimistossa.

1983 rakennushallitus jätti rakennuslupahakemuksen vanhan lasaretin muuttamiseksi toimisto- ja laboratoriotiloiksi sekä maanalaisen mittanormaalilaboratorion rakentamiseksi. Maanalainen laboratorio ulottui VTT:n rakennuksen eteläpään alle ja sen hissiyhteys ja ilmanvaihtokuilut sijoitettiin VTT:n rakennuksen rungon puolelle.⁶⁴ Kaksikerroksisen pihasiiven katolle sijoitettiin maanalaisen laboratorion lauhdutintornit.⁶⁵

TUKES muuttaa sisään - muutostyöt 1995 alkaen

Arkkitehtuuritoimisto Pirkko ja Arvi Ilonen suunnittelivat vuodesta 1995 alkaen VTT:n rakennuksen muutostöitä Turvatekniikan keskuksen käyttöön. Pirkko Ilosen kirjoittamasta selostuksesta ja lupahakemuksesta sekä pääpiirustusten sisällöstä esitetään tässä yhteenveto:⁶⁶

⁶³ 14.6.1973 Uudenmaan piirirakennustoimisto. RVV

⁶⁴ Hgin rakennuslautakunta 10.11.1983. Uudenmaan lääninoikeus päätös 21.12.1983 (RVV leima 27.12.1983). Rakennuslupa n:o 4-1741-A-82 myönnetty 08.11.1983. RVV

⁶⁵ Lupahakemukset 2.1 ja 9.1.1984. Lupahakemus 10.2.1984. RVV

⁶⁶ RVV 20.2.1996 Valtion virastotalo Lönnrotinkatu 37 Selvitys rakennuksen käytöstä. Lupahakemuksen selostus 1996.

- Valtion omistama laboratoriorakennukseksi valmistunut, mutta myöhemmin virastorakennukseksi vähitellen muuttunut Lönnrotinkatu 37 vuokrataan lähes kokonaan virastomuotoisen turvatekniikan keskuksen käyttöön. Kesäkuusta 1995 lähtien TUKES on hoitanut viranomaistehtävät, jotka aikaisemmin kuuluivat teknilliselle tarkastuskeskukselle ja sähkötarkastuskeskukselle.
- Koska turvatekniikan keskuksen ylin johto jää edelleen samalla tontilla olevaan punatiilirakennukseen, on suunniteltu tarvittava suora yhteys pihalta tähän rakennukseen, johon on sijoitettu yhteistiloja, mm. sauna kuntosaleineen ja lähiarkisto.
- Siltanosturilla varustettu kahden kerroksen korkuinen säteilyhalli 1. kerroksessa jaetaan välipohjalla kahteen osaan. Alaosa muutetaan lähiarkistiksi ja yläosa opetus-, neuvottelu-, varasto- ja työhuonetiloiksi. Välipohja rakentamalla saadaan 2. kerrokseen lisätilaa luentosalin laajentamiseen ja atk-opetustilan rakentamiseen.
- 1. kerroksen käytävätilaa laajennetaan aulaksi, jonka yhteyteen sijoitetaan keskuskirjaamo. Entisiä versta- ja varastotiloja muutetaan kuntosali-, sauna- ja neuvottelutiloiksi.
- Rakennuksen 4. kerroksessa oleva asuinhuoneisto muutetaan neuvottelu- ja lepohuonetiloiksi.
- Rakennuksen liikkumisesteettömyyttä parannetaan rakentamalla tasoeroihin luiskia ja 1. ja 2. kerroksen inva-WC:t.
- Ilmanvaihtotekniikka uusitaan koko rakennuksessa, 3. kerrokseen jää kuitenkin aikaisemmin rakennettu tuloilmakone. Vesijohto- ja viemäriverkostot uusitaan.
- Rakennusvalvontaviraston rakennusoikeuslaskelman mukaan k.o. rakennusalalla oli käytetty 4801 kerrosalaneliometriä. Lisäys entiseen oli 141 km².

Laboratoriorakennukseen on rakennettu suljettuja käytävätiloja. MSKS 2007

VTT:n entinen työpajatila on muutettu luentotilaksi. MSKS 2007.

Entisen työsalin kattoikkuna

Laboratoriorakennuksen julkisivumuutokset 1941-2007

VTT:n rakennuksen alkuperäinen työselitys sisälsi seuraavia julkisivuja koskevia kohtia (sitaatteja):

- Jalustat tehdään kivistä arkkitehdin hyväksymän mallin mukaan. Ulkoastuimet ja tasot tehdään priima klinkkerilaatoista
- Julkisivut muurataan valikoiduista lujista tiilistä puhtaaksi ja käsitellään lietevärillä (slammaus). Savupiipun yläosa ja sen lähimmät ympäristöt päällystetään klinkkerilaatoilla
- Kaikki ulkoseinämuurit rapataan sementinsekaisella kalkkirappauksella
- Rapatut seinäpinnat maalataan kalkkivärein
- Rappaamattomat pinnat käsitellään kalkkilietevärerein
- Ulkopuoliset ikkunat ja ovet ...maalataan kahteen kertaan öljyvärein...ulkopuoliset rauta- ja galvanoidut rautalevyosat pohjustetaan lyijymönjällä ja maalataan öljyvärillä⁶⁷

Rakennuksen ulkoisia muutoksia ovat olleet pihasiiven vesikaton lisälämmöneristäminen 1960-luvulla, pohjoispäädyn aukkomuutokset 1980-luvun vaihteessa, vesikatoille 1980- ja 90-luvulla rakennetut ilmanvaihtolaitteet, pihajulkisivuun eri vaiheissa avatut oviaukot ja oviksi muutetut ikkuna-aukot (tai toisin päin),

Lounaiskulman yksikerroksisen laajennuksen toteutusajankohta ei ole selvinnyt rakennuslupa-asiakirjoista, mutta sen hahmo näkyy jo 1960-luvun asemapiirroksessa ja se esitetään vanhana rakenteena 1970-luvun pohjapiirustuksissa.

Pohjakerroksen kadunpuoleisten arkistotilojen ikkunoita on välillä uusittu rautalankalasisiksi mutta sittemmin taas muutettu. Koko rakennuksen ikkunoiden uusimisajankohta ei ole selvinnyt käytettyjen lähteiden perusteella. Ikkunoiden uusiminen ei ole ollut luvanvarainen toimenpide. Vanhaa ikkunajakoa on noudatettu ikkunoita uudistettaessa, mutta yksityiskohdat viittaavat 1900-luvun loppuvaiheeseen.

VTT:n päärakennuksen pääsisäänkäynti Lönnrotinkadun ja Abrahaminkadun kulmassa . VTT

Pohjoispäätty Kalevankadulle. VTT

⁶⁷ ”Työ- ja aineselitys Valtion teknillisen tutkimuslaitoksen uutisrakennusta varten”. KA Rakh II, Ila 45 urakkasopimuspiirustukset

VTT:n laboratoriorakennuksen säilyneisyydestä ja arvoista

VTT arvot

Historia:

Suomen teollistuminen; sotatalous, sotakorvaustuotteiden testaus, jälleenrakennuskausi, standardisointi

Arkkitehtuuri:

Jussi Paatela oli aikakautensa menestyvimpiä arkkitehteja Suomessa. VTT:n päärakennuksesta tuli hillitty, miltei karu ilmeeltään. Materiaalivalintoihin vaikuttivat pula-aika ja laboratoriorakennukseen kohdistuva kova kulutus.

Rakennustaiteellinen panos näkyi sisätilojen osalta ennen kaikkea aulatilissa ja porrashuoneissa, hallintotiloissa ja auditoriossa, jonka kalusteet piirrettiin Paatelan toimistossa. Kattolyhyt, väliseinien ikkunat ja vaihtelevat huonekorkeudet elävöittivät työtiloja.

Ulkoasun omaperäisiä yksityiskohtia ovat etelä- ja pohjoisjulkisivujen katokset, entinen vahtimestarin kulmahuone, jonka aaltoileva seinä on verhottu puupanelilla, sekä kaksikerroksisen osan kattoikkunat.

Säilyneisyys:

Ulkopuolen muutoksia

- Pääsisäänkäynnin viereinen ajoportti on muutettu kiinteäksi lasiseinäksi ja sen alaosa korvattu kiviaineisella sokkelilla.
- Pihan puoleinen tuulikaappi lienee lisätty myöhemmin, viimeistään 1970-luvun alussa. Ulko-ovi on kuitenkin samaa tyyppiä kuin pääsisäänkäynnin ovet. Tuulikaapin sokkelin pinta on rouhebetonia.
- Ikkunat on uusittu puurakenteisina vanhaa puitejakoa noudattaen.
- Ulkokulman puulla verhotun osan pienet ikkunat ovat alkuperäiset.
- Ulko-ovet ovat osittain alkuperäiset. Etelä- ja pohjoispäätyjen ovien lasitus ja heloitus on uusittu, teräskehysiin on lisätty vaakajaot. Pihan puolella on uusi ovi.

Sisätilat

- Kantava pilari-palkki-laattarunko on pääosin säilynyt, vähäisiä lisävahvistuksia ja purkuja lukuun ottamatta.
- 1. ja 2. kerroksen alkuperäinen tilaratkaisu on hämärtynyt. Kaksikerroksinen halli on myöhemmin jaettu välipohjalla.
- 4. kerroksen luentosali aputiloinen muutettiin 1970-luvun lopussa toimistohuoneiksi. Osa salin roiskerapatusta takaseinästä ja katosta on säilynyt.

- Pää- ja sivuportaat ovat säilyneet; 3. ja 4. kerroksen porrashuoneissa on myöhemmin rakennetut toimistohuoneet kadun puolella. 2. kerroksesta on purettu vastaavat huoneet.
- Sisäpuoliset ikkunapenkit ovat alkuperäiset.
- Ulkokulman sisäänkäyntialueella alkuperäinen liuskekiveys, yleensä lattiapinnoitteet ovat uudet, 1990-luvulta.
- Alkuperäisiä ovia on säilynyt vähäisessä määrin, ennen kaikkea teknisissä ja aputiloissa.
- 2. kerroksen käytävässä on pieni fragmentti 1940-luvun sormipanelia, jollaista on alun perin ollut myös pääporrashuoneessa 1. kerroksessa.
- Alkuperäisiä listoja on säilynyt vähäisessä määrin esim. porrashuoneiden vapaamuotoisissa seinissä.
- 1. kerroksessa ja paikoin muissa kerroksissa on nähtävissä 1940-luvun seinäpintoja (slammattu kahitiilimuuraus, betoni, karkeahko rappaus)
- hissikorin vaneriverhous ja kerrostasojen teräslasiovet lienevät alkuperäiset

Pihanpuoleinen konepajasiipi yläikkunoihin

Pääporras, johon alun perin liittyi väljiä aulatiloja

8. Piha-alueen jäsentely, istutukset ja päällysteet

Sairaalakorttelin vehreä piha-alue periytyy jo 1820-luvun rakennusvaiheesta. Jo silloin merkittiin piirustuksiin puutarha-alue lasaretin pihalle. Sairaaloiden sijoittaminen puistomaiseen ympäristöön oli 1700-luvulla esitettyjen periaatteiden mukaista ja suuriruhtinaskunnan uusissa asemakaavoissa esiintyi runsaasti istutuksia sekä kaduilla, puistikoissa että korttelialueilla. Taustalla olivat toisaalta pyrkimykset palotorjunnan edistämiseksi, mutta yhtä lailla edustavuus. Empiren Helsingin varuskuntasairaaloiden lisäksi merkittävä rakennushanke oli Lapinlahden mielisairaala, jonka kallioiseen ympäristöön esitettiin nimenomaan istutettavaksi puistoalue.

Pihapuusto erottuu lasaretin päärakennuksen pohjoispuolella aurinkoon ripustetun lakanapyykin rinnalla E. Hoffersin panoraamakuvassa vuodelta 1870⁶⁸. Katualueita ei ole vielä tasattu tai päällystetty. Hietalahden tori kaivoineen on vielä jäsentämätön, hoitamaton hiekkakenttä. Vain idänpuoleisessa muurissa näyttäisi olevan lankkuportti, toinen porttiaukko näyttää olevan avoinna.

1880-luvun varuskuntasairaalan piha

Varuskuntasairaalan lääkärin vuosikertomuksissa on useita piha-alueita koskevia mainintoja 1880-luvulta alkaen. Uuden varuskuntasairaalan rakennustöiden valmistuttua piha-alue tasoitettiin, ja sinne rakennettiin käytäviä, kylvettiin nurmikoita ja istutettiin koristekasveja.⁶⁹ Seuraavana vuonna lääkäri mainitsee taas piha-alueen järjestämistä nurmikoilla, hiekkakäytävillä, puilla, pensailta ja kukilla. Reunoilla on kiveystä ja istutusta kiertävät nupukivikäytävät.⁷⁰ Vuonna 1888 hän mainitsee sairaalan kuuluvan nykyajan eturivin sotilassairaaloihin, korostaen mm. sairaalan suurta puistikkoa (*stora square*).⁷¹ Puutarhan kukkataimihankintoja mainittiin kirjapidon yhteenvedossa v.1898.⁷²

Puutarhasommitelma 1920-luvun ilmakuvasa

Piha-alueen jäsentely erottuu selvästi 1920-luvun ilmakuvasa (1924, HKM N62440). Korttelia rajaavat rakennukset muodostavat pääpiirteissään symmetrisen sommitelman, ja piha-alueen jäsentely

korostaa 1884 valmistuneen sairaalarakennuksen asemaa päärakennuksena. Vanhan ja uuden päärakennuksen yhteistä keskiakselia korostavat suora puistokäytävä ja sen molemmin puolin symmetrisesti sijoitetut S-kaaren muotoiset käytävät. Näitä yhdistää lyhyt poikittainen käytävä. Keskilinjalla näyttää olevan pyöreämuotoinen rakennelma, ehkä kaivo. Symmetriset, kapeat käytävät jakavat istutusalueita pienempiin osiin. Puiden ja pensaiden istutuskaava ei ole hahmotettavissa ilmakuvasa perusteella.

Piha-alueen päällysteenä käytettiin kenttäkiveystä ja myös lähteiden mukaan nupukiveä (*tuktad sten*). Ainakin vielä 1930-luvun valokuvissa näkyy, että kenttäkiveys peittää kaikkia pintoja rakennusten lähialueilla.⁷³

Piha-alueella on edelleen säilynyt osittain soran peitossa oleva kenttäkiveys.

Sairaalakorttelin rakennuksiin liittyvistä istutuksista on säilynyt dokumentteja lähinnä valokuvissa, jotka esittävät varuskuntasairaalarakennuksen katujulkisivun eteen istutettuja kookkaita pensaita, tai VTT:n uudisrakennuksen edustalle istutettua rehevää puu- ja pensasistutusta.⁷⁴

Pihalle toteutettiin 1880-luvulla näyttäviä koristeistutuksia, nurmikenttiä, hiekkakäytäviä ja puuistutuksia. Sotamuseo

Sairaala-alueen pihan jäsentely puutarhoineen erottuu selvästi 1920-luvun ilmakuvasa (1924, HKM N62440).

⁶⁸Kuvat HKM N 47855 ja HKM G638

⁶⁹ vuosikertomus 1885 FMT 1886 s.106

⁷⁰ vuosikertomus 1886, FMT 1887 s.133

⁷¹ vuosikertomus 1887, FMT 1888 s. 130

⁷² vuosikertomus 1897, FMT 1898 s.180

⁷³ Kuva 1930-l. HKM d.3164_100

⁷⁴ HKM N 5681, HKM N23994

Piharakennukset

Korttelin reunat täyttyivät 1800-luvun lopulla, kun kivirakennusten väliin rakennettiin kuormastovaja ja halkovarastoja. Rakennuksia on käsitelty aikaisemmissa luvuissa. Vuonna 1974 Uudenmaan piirirakennustoimisto, asiamies Kalevi Järvinen ja konservaattori Thorvald Lindquist laativat korttelin puurakennuksia varten värisuunnitelman.

Kuormastovajan jatkeeksi 1800-luvun lopulla rakennetun halkovajan viereen tai tilalle on myöhemmin rakennettu muuntamo. Nykyinen muuntamo on todennäköisesti 1930-luvulta, mutta sitä ei ole sisällytetty tämän selvityksen piiriin. Arkistovalokuvissa näkyy piha-aidassa aikaisempi, muuntamon nykyisiä peltiovia edeltänyt peilikuvioinen puuportti.

VTT:n toimintaan liittyen korttelin pihamaan keskiosaan levittäytyivät sotien jälkeen vähitellen puurakennuksia, mm. saha, ja katoksia. Vain yhdestä rakennuksesta on säilynyt 1950-luvun lopun lupapiirustus. Piharakennukset purettiin 1980-luvun alkuvuosina maanalaisen laboratoriotilan laajennuksen tieltä.

Aidat ja portit

Sairaalakortteli aidattiin lauta-aidoilla ja muureilla. Porttien ja aitojen kustannusarvio tehtiin 1827 uuden lasarettirakennuksen rakentamisen aikoihin.

Korttelin edustavalle eteläsivulle rakennettiin korkeita, rapattuja tiilimuureja portteineen. E. Hoffersin panoraamakuvassa vuodelta näyttää idänpuoleisessa muurissa olevan lankkuportti, läntinen porttiaukko näyttää olevan avoimena. Portin pielessä on maalattu vahtikoppi.

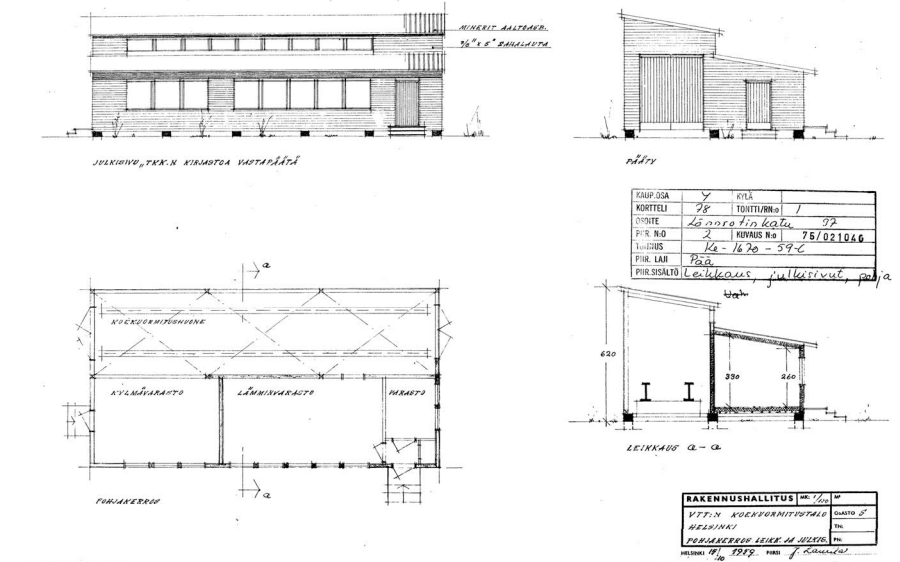
Nykyasussa matalan luonnonkivisokkelin päältä kohoavat muurit ovat rapattuja ja niissä on rustikointiin viittaava vaakauritus. Muureja jäsentävät tukipilarit ja profiloitu, ulkoneva päätelista. Porttiaukkoja kehystävät muurin harjaa korkeammalle kohoavat pilarit. Muurinharjan suojana on peltikate. Portinpielet on lähteiden mukaan varustettu tornimaisilla huipuilla 1880-luvulla. Puuporttien tilalle suunniteltiin myös rautaporttien asentamista, mutta työ toteutui vasta vuosien jälkeen.

Nykyisistä takorautaportteista läntinen lienee alkuperäinen portti 1800-luvun lopulta, kun itäinen, käytöstä jäänyt portti on rekonstruktio.

Kuva 1960-l.

Pihan vehreys leimaa myös 1960-luvun ilmapärikuvaa. Samassa kuvassa erottuvat pihan keskelle rakennetut matalat puurakennukset. HKM

Pihalle rakennettava koekuormitusrakennus 1959. KA, RVV

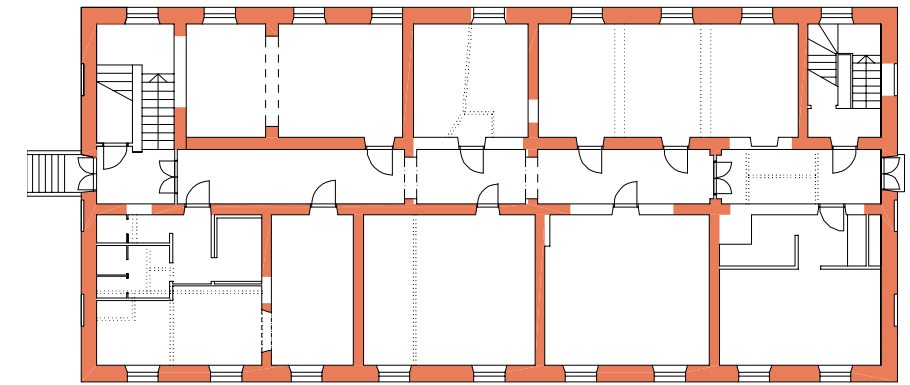
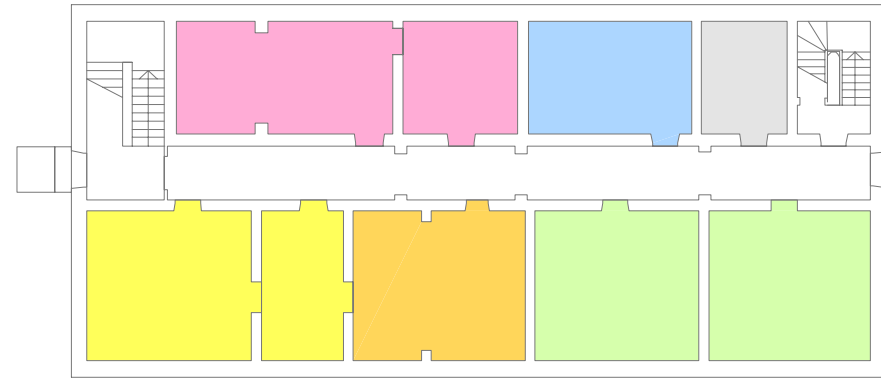
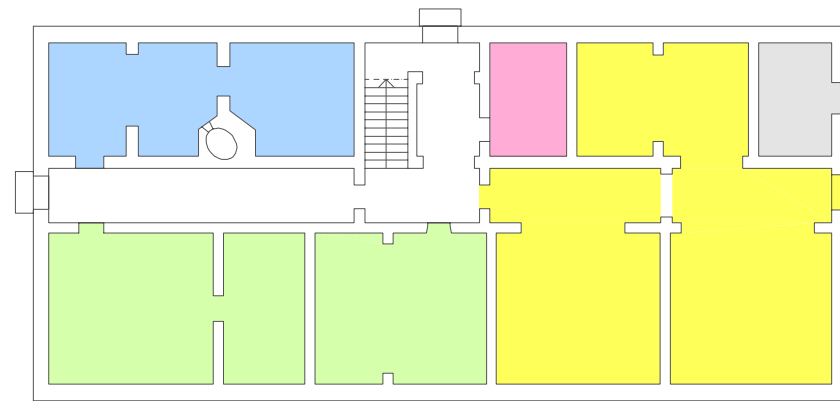
Lähteet	Painetut lähteet	<i>Suomen rakennushallinto 1811–1961.</i> Rakennushallitus, Helsinki 1967.	Tidskrift för Praktisk Byggnadskonst och Mekanik mm. 1854 Pl. XIII Landthus af G.T. Chiewitz
Arkistolähteet	Brunila, Birger och Marius af Schultén, ”Stadsplan och byggnadskonst”, <i>Helsingfors stads historia IV:1.</i> Helsingfors 1956.	<i>Suomen suuriruhtinaanmaan asetus-kokous</i> N:o 13 1884.	Internet-lähteet
Brages pressarkiv		Viljanen, T. V., ”Helsingfors som garnisonsstad 1918–1939”, <i>Helsingfors stads historia V:2.</i> Helsingfors 1965.	http://www.bragespressarkiv.fi/start/tidningsforkort
Helsingin kaupunginarkisto (HKA) Kaupunkimittausosaston karttakokoelma	Brunila, Birger, ”Stadsplanering 1918–1945”, <i>Helsingfors stads historia V:1.</i> Helsingfors 1964.	Åström, Sven-Erik, ”Stadssamhällets omdaning”, <i>Helsingfors stads historia IV:2.</i> Helsingfors 1956.	http://genealogia.fi/genos/67/67_28.htm Backström, Åke, ”Full cirkel; Finska Gardets befäl 1829 och 1906” <i>Genos 67(1996)</i> , s. 28-38, 48
Helsingin kaupunginmuseum (HKM) Valokuvat	<i>Carl Ludvig Engel 1778–1840.</i> Näyttelyjulkaisu, toim. Veikko Kunnas. Helsinki 1990. Jarkko Sinisalo, Henrik Lilius, mm. osuudet ”Carl Ludvig Engel sotilasarakennusten suunnittelijana”, ”Carl Ludvig Engel intendentinkonttorin johdossa 1824–1840”, ”Carl Ludvig Engel sairaalasuunnittelijana”	Sanoma- ja aikakauslehdet	Helsingin yliopiston kirjasto Historiallinen sanomalehtikirjasto 1771-1890 Pienpainatteen - digitoituja hinnastoja 1810-1944
Helsingin rakennusvalvontaviraston arkisto	Drange – Aanensen - Braenne, <i>Gamle Trehus. Historikk, reparasjon og vedlikehold.</i> Universitetsforlaget AS 1992.	Arkitekten 4 1937	
Kansallisarkisto (KA) Helsingin kartat Rakennushallituksen arkisto Sotilastoimikunnan arkisto	Hornborg, Eirik, ”Militär och krigshändelser”, <i>Helsingfors stads historia III:1.</i> Helsingfors 1950.	Arkitekten 10 1937, liite	STUK http://www.stuk.fi/stuk/fi_FI/historia/
Maanpuolustuskorkeakoulun kirjasto Aikakauslehtikokoelma	Liesto, Matti, <i>Teknillinen korkeakoulu 1908–1988.</i> Teknillinen Korkeakoulu 1988.	Arkkitehti 5-6 1945 Teknillisen korkeakoulun kilpailu	TUKES http://www.tukes.fi/fi/Tietoa-meista/
Museovirasto, Rakennushistorian osaston arkisto Käsikirjoituskokoelma	Lindberg, Carolus och Gabriel Rein, ”Stadsplanering och byggnadsverksamhet”, <i>Helsingfors stads historia III:1.</i> Helsingfors 1950.	Finsk Militär Tidskrift 1881–1901. 1885 :1 Redogörelse öfver helso- och sjukvården vid finska militären under år 1884, af D:r G. Winter 1885 :1 Det nya garnisonssjukhuset i Helsingfors (med planscher), af D:r G. Winter	VTT http://www.vtt.fi/vtt/vtt_historia.pdf
Museovirasto, Historian kuva-arkisto Valokuvat	Michelsen, Karl-Erik, <i>Valtio, teknologia, tutkimus. VTT ja kansallisen tutkimusjärjestelmän kehitys.</i> VTT, Espoo 1993.	Tidskrift för Byggnadskonst och Ingeniörsvetenskap, utgifven af G. Nerman och A.W. Edelsvärd. Sjette årgången 1864	
Senaatti-kiinteistöt, arkisto (SKA) Piirustusluettelot Piirustustiedostot	<i>Rakennusperintömme. Kulttuuriympäristön lukukirja.</i> Museovirasto 2001.	Tidskrift för Praktisk Byggnadskonst och Mekanik mm. 1850-55	Suulliset ja kirjalliset tiedonannot Johanna Keinänen, Sotamuseo (valokuvat)
Sota-arkisto Helsingin sotilassairaalan vuosikertomukset 1919–1939.	Von Rothstein, E.E., <i>Allmänna byggnadsläran</i> (1856-1890). Facsimilutgåva. Accent förlag 2003.	Tidskrift för Praktisk Byggnadskonst och Mekanik mm. 1851 ss. 73-76 Boningshus för ståndspersoner, Villa för mindre familj.	Pirjo Koponen, VTT (arkistoaineisto, suulliset tiedot)
Sotamuseo Valokuvat	Soiri-Snellman, Helena, <i>Turun kaakelin kakluunit. Turun kaakelitehtaan uunimallit vuosina 1874-1954.</i> Turun maakuntamuseo 2003.	Tidskrift för praktisk byggnadskonst och mekanik mm. År 1852 s. 7-9 Om putsning å tak uti rum och på träväggar. s. 17 Landthus i Schweitzerstil, Prof. Scholander s. 149 Schweitziska byggnadsstilen Pl. XXV Landthus i Schweitzerstil	Panu Nykänen, Teknillinen korkeakoulu (valokuvat, suulliset tiedot)
VTT:n arkisto Piirustukset Valokuvat Kirjeet Lehtileikkeet	Sundius, P.G., <i>Landbruks-arkitektur.</i> Stockholm: Expedition af tidskrift för svenska lantbruket, 1859.		Juha Pakola, Senaatti-kiinteistöt (arkistolähteet, piirustusluettelot, tiedostot)
Painamattomat lähteet			Sari Saresto, Helsingin kaupunginmuseum (valokuvat, lausunnon kopio, kortisto-ote)
Arkkitehtuuritoimisto Heikkinen-Komonen Oy <i>Kaartin Lasaretti. Lönnrotinkatu 37, Helsinki.</i> 28.6.2006. Selvitys.			

Kuvaliite

Säilyneisyystarkastelu

Lasaretti
Varuskuntasairaalan rakennus
VTT
Leivintupa

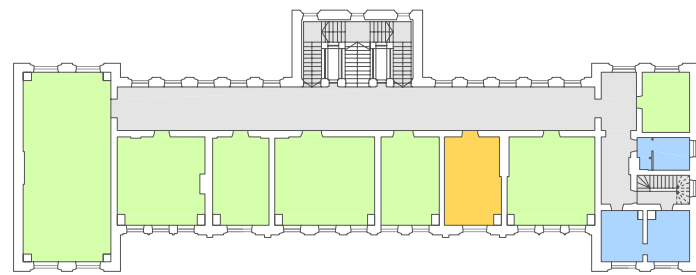

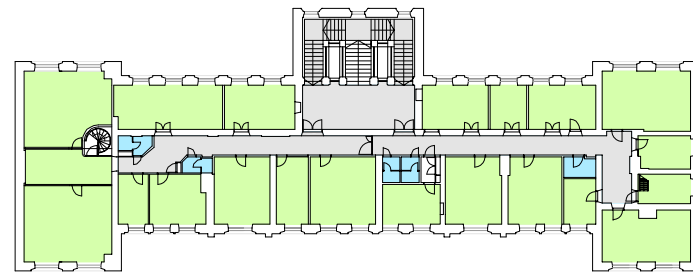
Lasaretti 1836
1. kerros
2. kerros

Lasaretti 1885
1. kerros
2. kerros

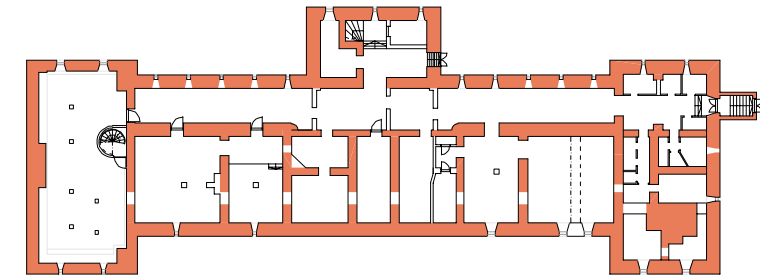
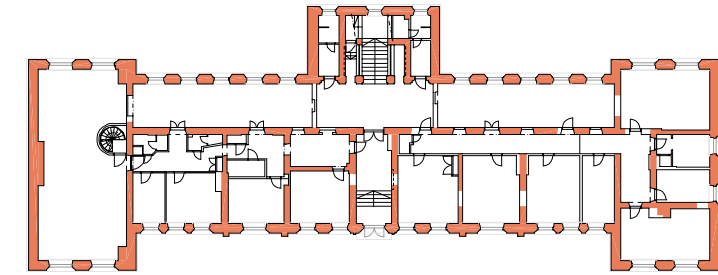
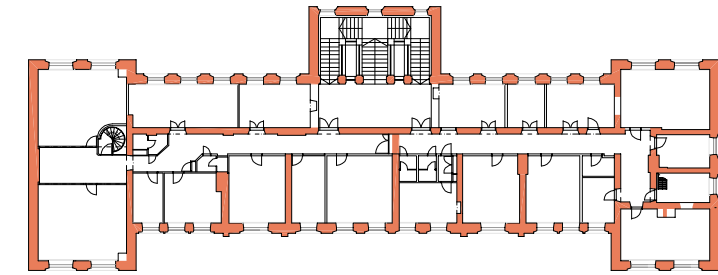
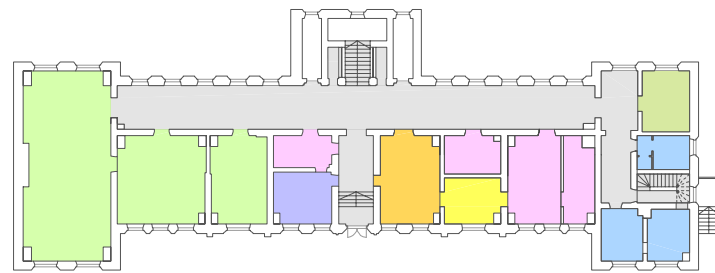
Säilyneet alkuperäiset rakenteet
1. kerros
2. kerros

Varuskuntasairaalan sivukäytäväjärjestelmä 1884

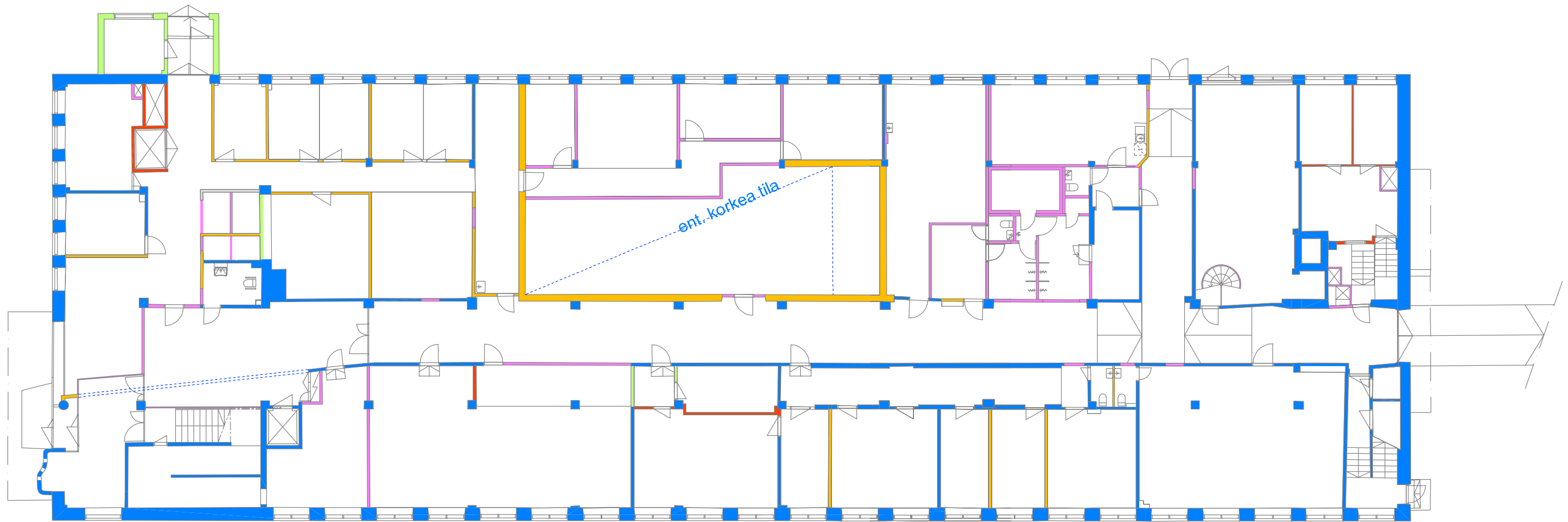

Käytävä on siirretty keskelle runkoa 1945-1985

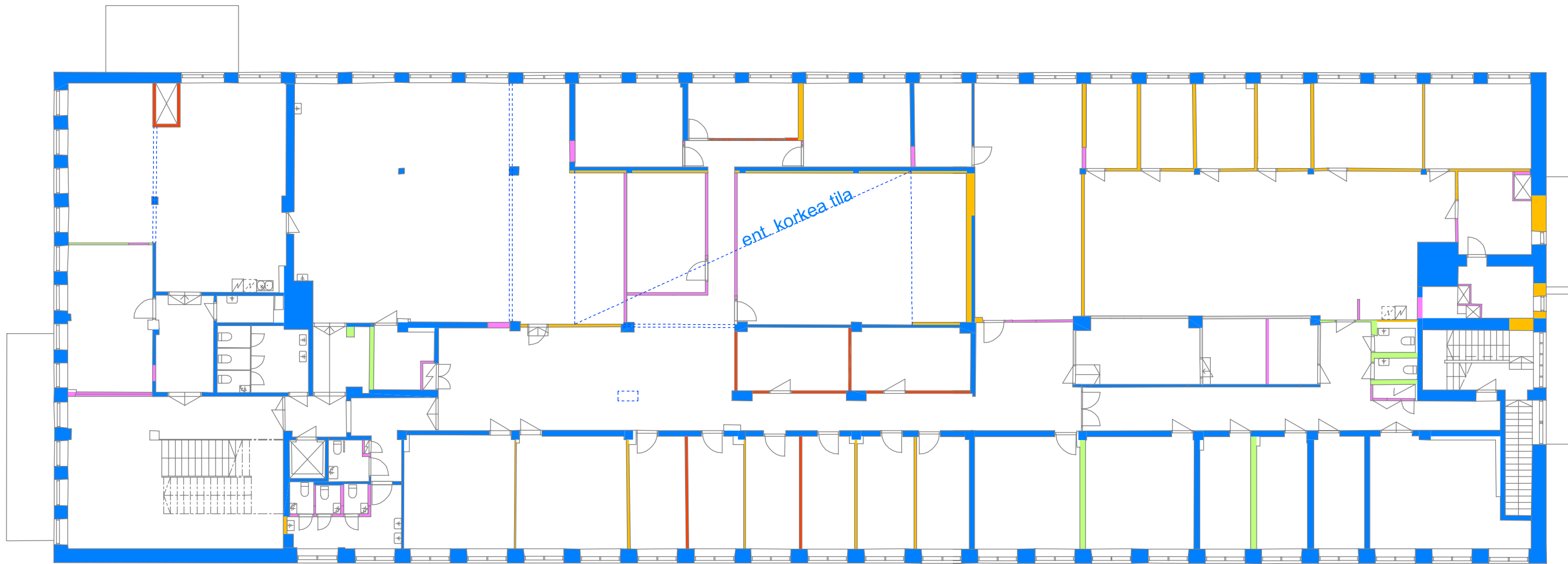
Vuoden 1884 alkuperäiset, säilyneet seinärakenteet
Kellari, 1. ja 2. kerros

VTT:N VANHA PÄÄRAKENNUS, 1. KERROS
RAKENNUSVAIHEET

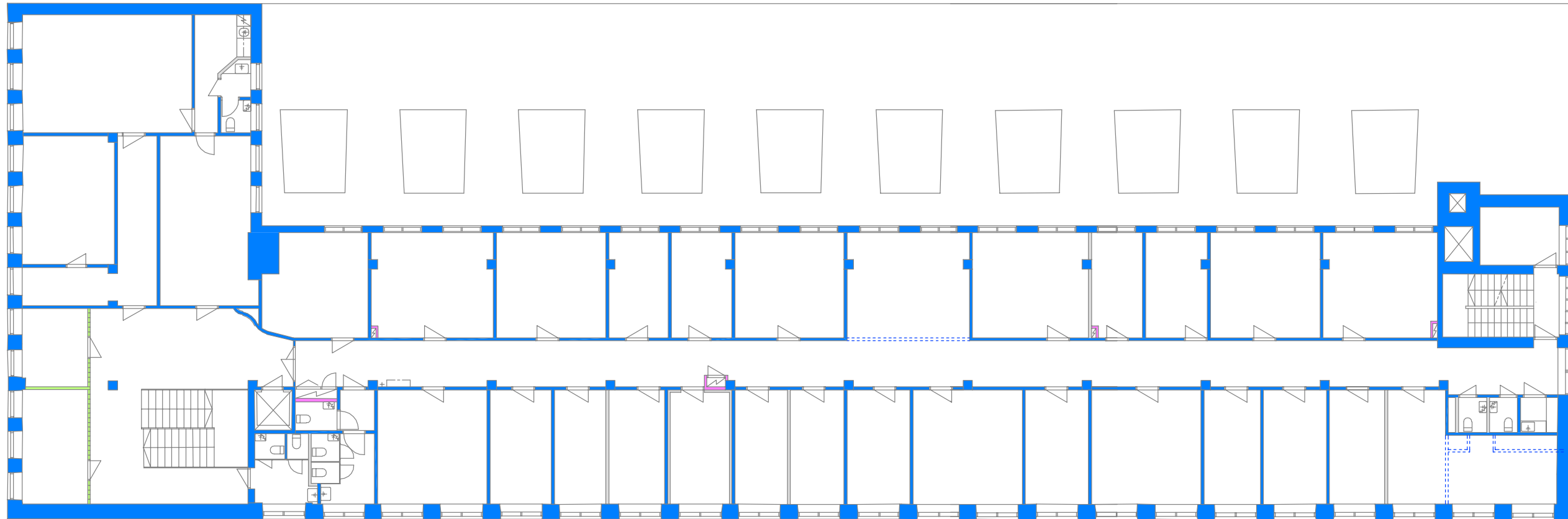
- 1941-1949
- 1940-luvun rakenne, poistettu
- 1950-1974
- 1975-1980
- 1980-1995
- 1996-2005
- ei ajoitettu

VTT:N VANHA PÄÄRAKENNUS, 2. KERROS
RAKENNUSVAIHEET

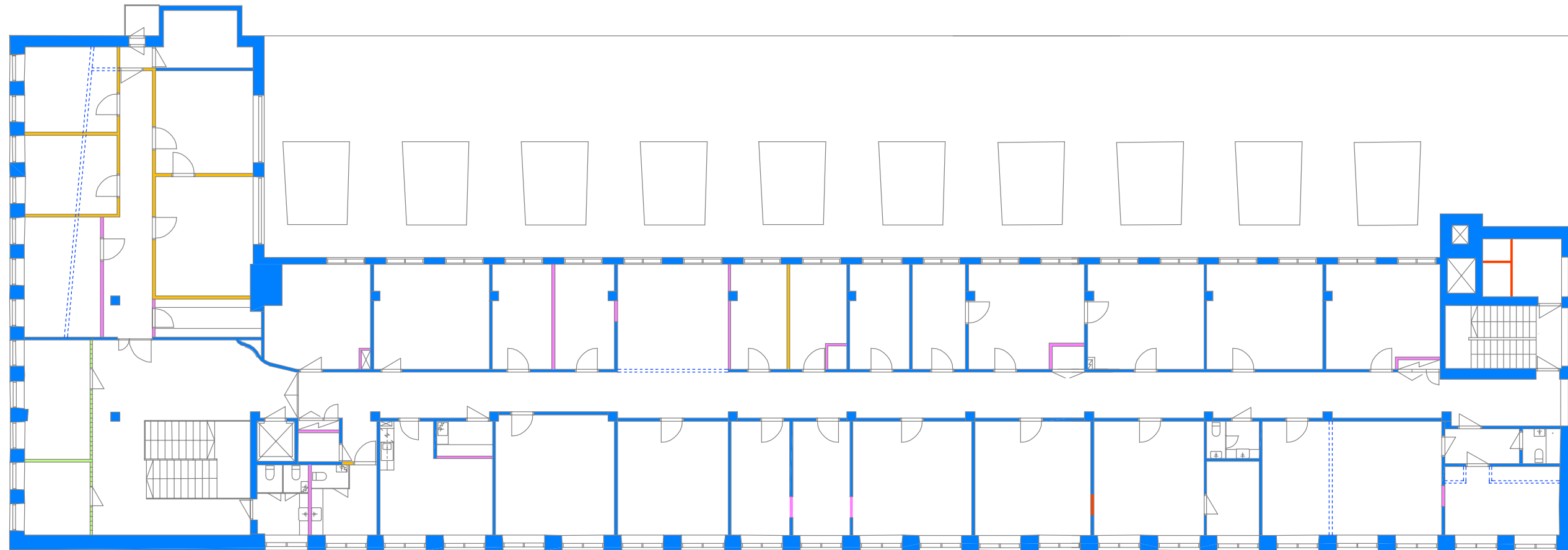
- 1941-1949
- 1940-luvun rakenne, poistettu
- 1950-1974
- 1975-1980
- 1980-1995
- 1996-2005
- ei ajoitettu

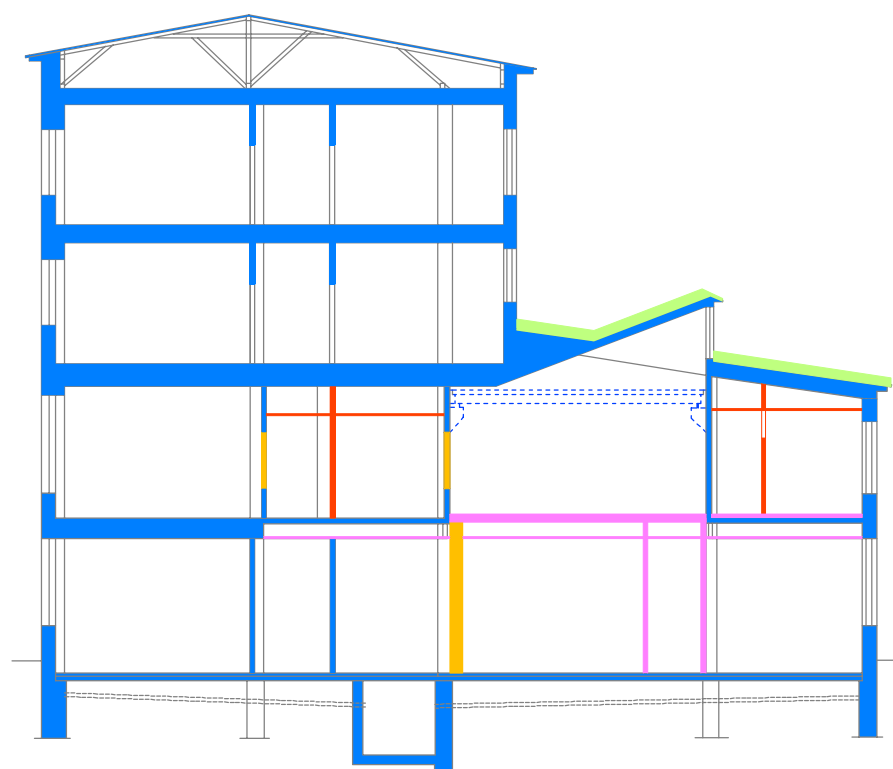
VTT:N VANHA PÄÄRAKENNUS, 3. KERROS
RAKENNUSVAIHEET

- 1941-1949
- 1940-luvun rakenne, poistettu
- 1950-1974
- 1975-1980
- 1980-1995
- 1996-2005
- ei ajoitettu

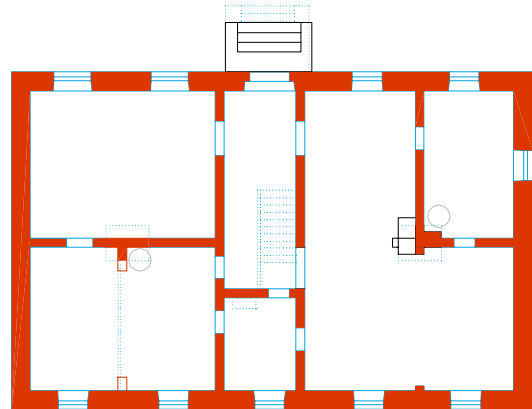
VTT:N VANHA PÄÄRAKENNUS, 4. KERROS
RAKENNUSVAIHEET

- 1941-1949
- 1940-luvun rakenne, poistettu
- 1950-1974
- 1975-1980
- 1980-1995
- 1996-2005
- ei ajoitettu

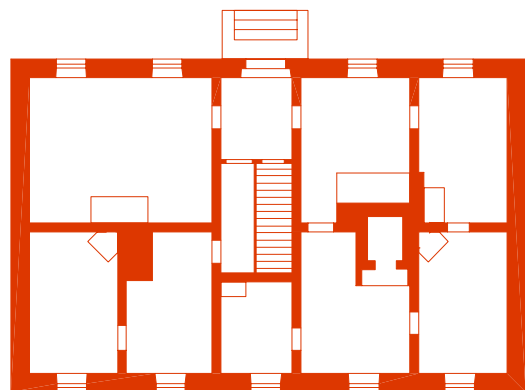

- 1941-1949
- 1940-luvun rakenne, poistettu
- 1950-1974
- 1975-1980
- 1980-1995
- 1996-2005

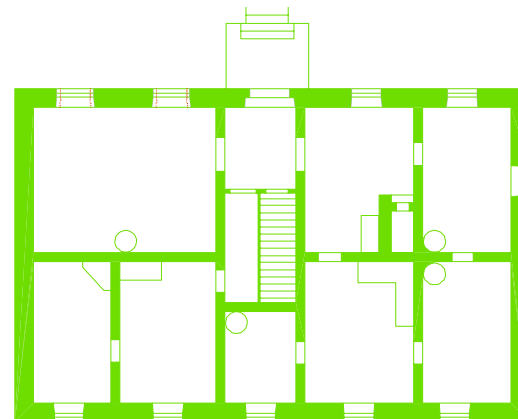

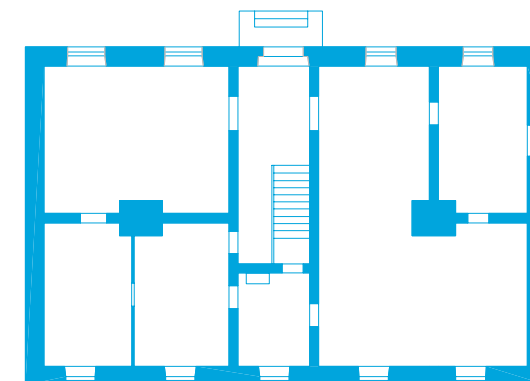
2007 säilyneet alkuperäiset seinärakenteet

1836 alkuperäinen pohjapiirros

1884 pohjapiirros

1940-luvun pohjakaavio

Kaartin lasaretti kortteli Rakennushistorian selvitys

Kuvaliite

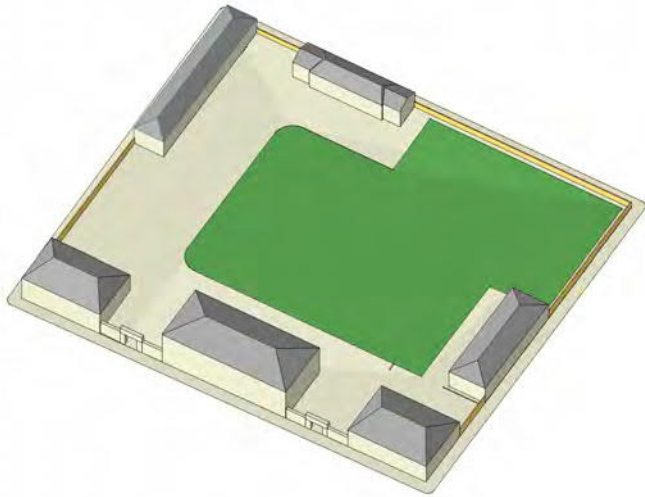
Kati Salonen ja Mona Schalin Arkkitehdit Oy

4.12.2007

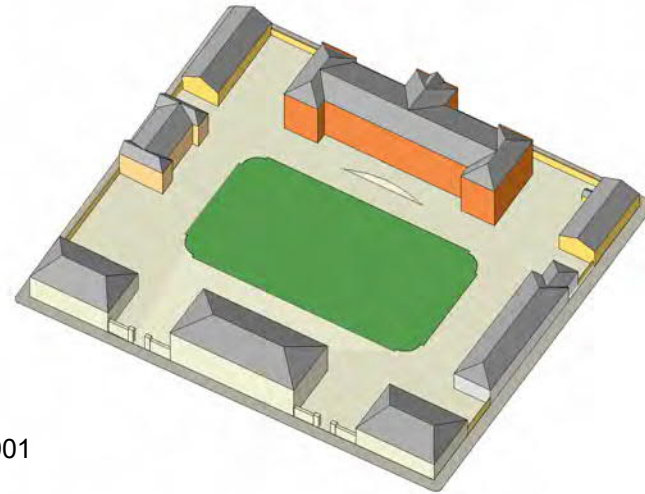
Panoraama 1870 Hoffers HKM 1
ilmakuv c. Kaupunkimittaustoimisto

Kaartin lasaretin korttelin vaiheet

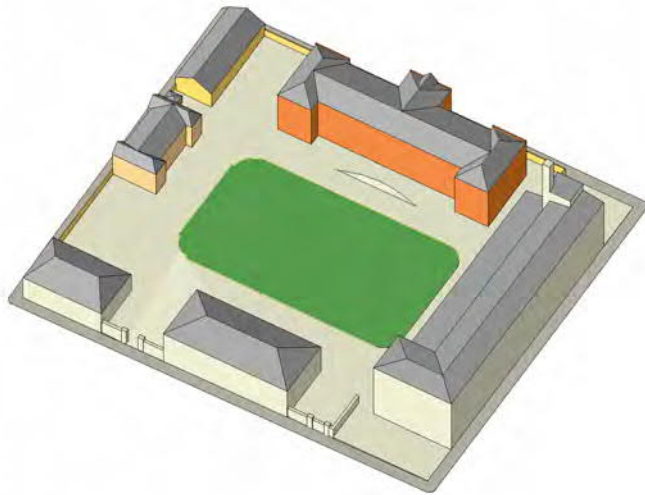
Kati Salonen ja Mona Schalin Arkkitehdit Oy

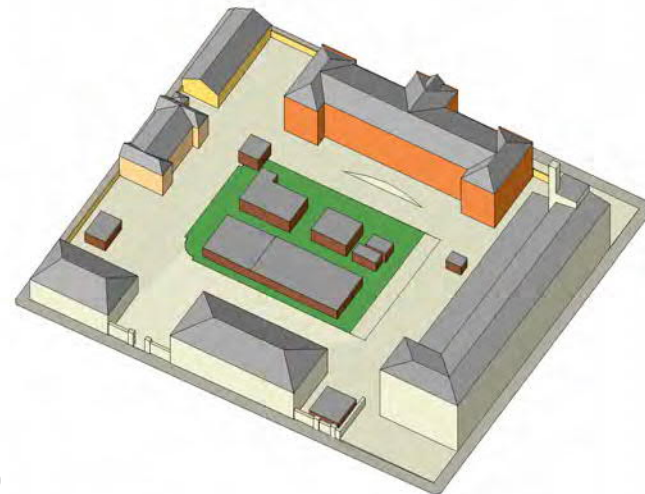
1840

1901

1942

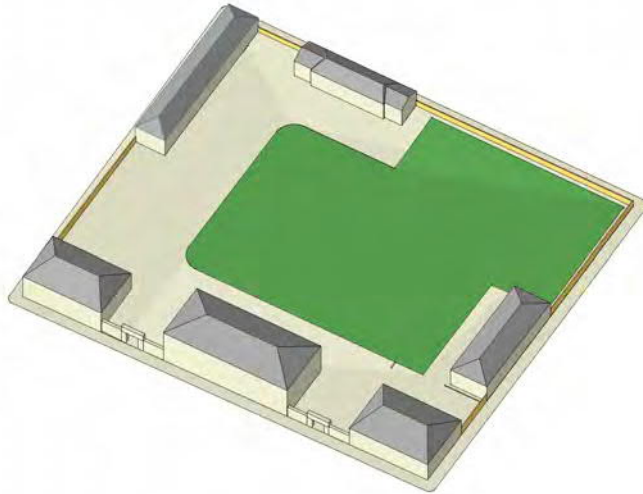

1980

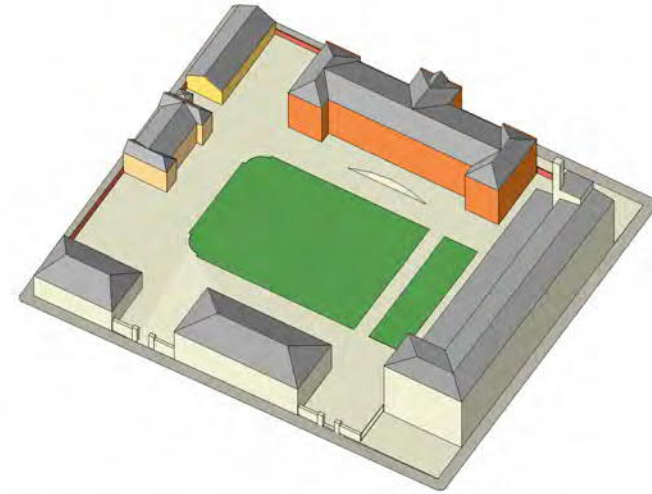

Kaartinlasaretin korttelin vaiheet

Kati Salonen ja Mona Schalin Arkkitehdit Oy

1840

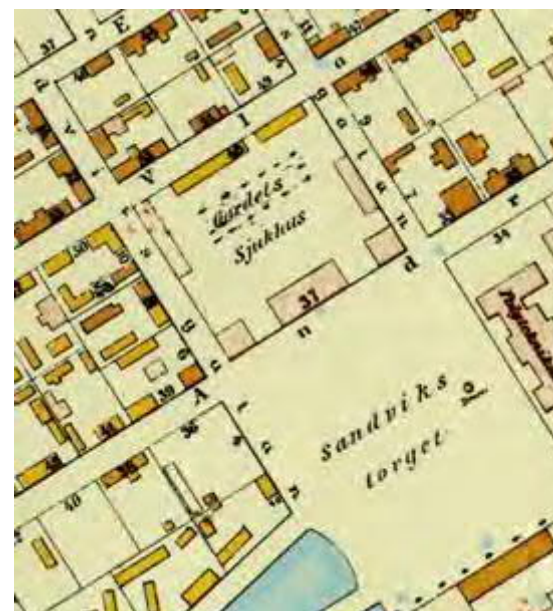

2007

Kaupunkikarttoja 1836 ja 1878

Hietalahden tori ja lasarettikortteli n.1836
Helsingin kartta C A Engel KA

Hietalahden tori ja Kaartin lasaretti 1878
Helsingin kartta, Kjerrström faksimile-painos.
Kivirakennukset vaaleanpunaisella,
puurakennukset keltaisella. HKM

Kaartin lasaretin rakennuksia

Ent. leipomo ja vanha päärakennus 1830-luvulta Lönnrotinkadulla. Oikealla purettu siipirakennus. Panoraama 1870 Hoffers HKM

Ent. vaunuvaja ja eristyspaviljonki 1800-luvun lopulta Hietalahdenkadun ja Kalevankadun kulma. HKM

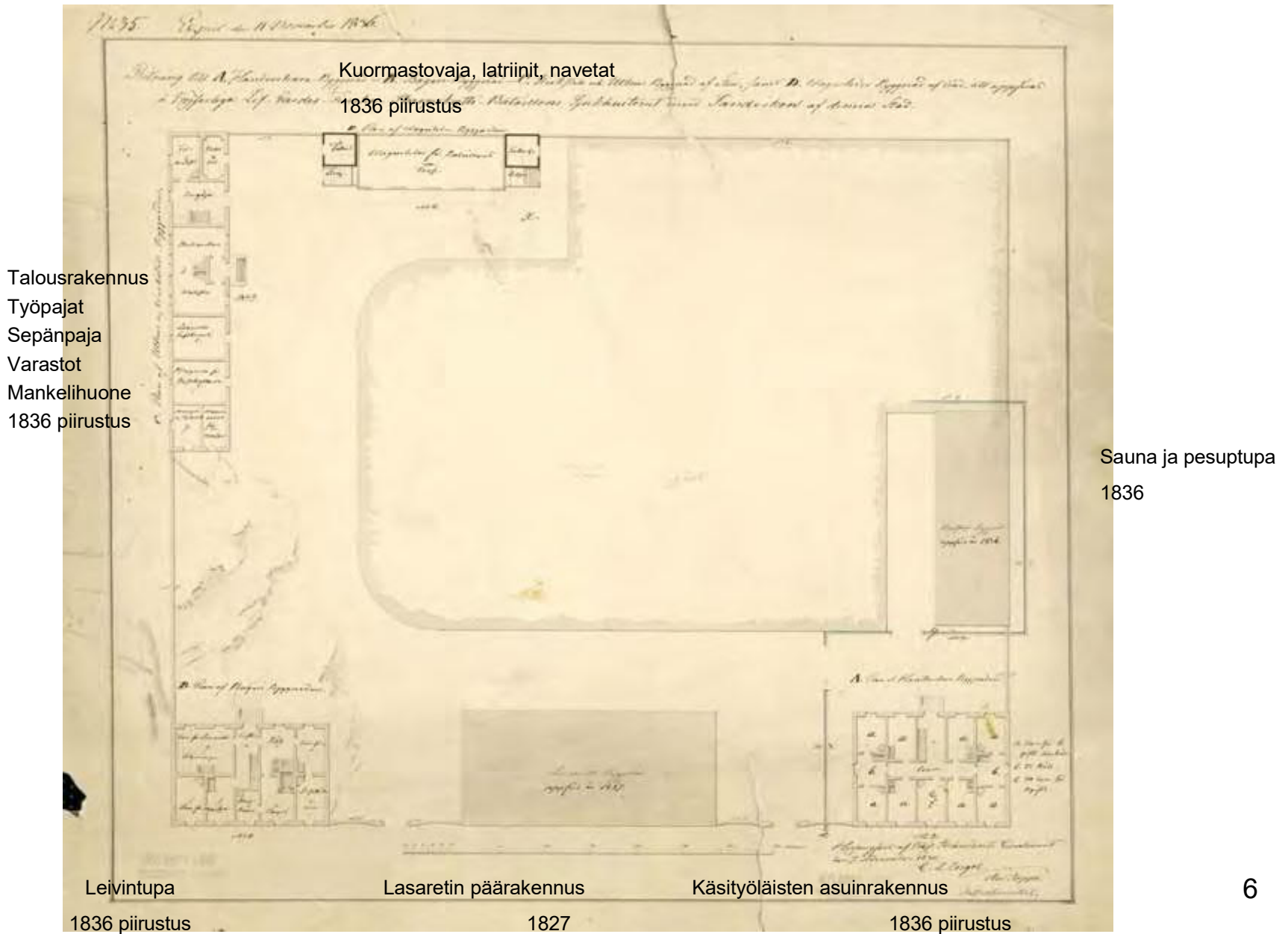
Sairaalarakennus vuodelta 1884. Kuva 1901 Museovirasto

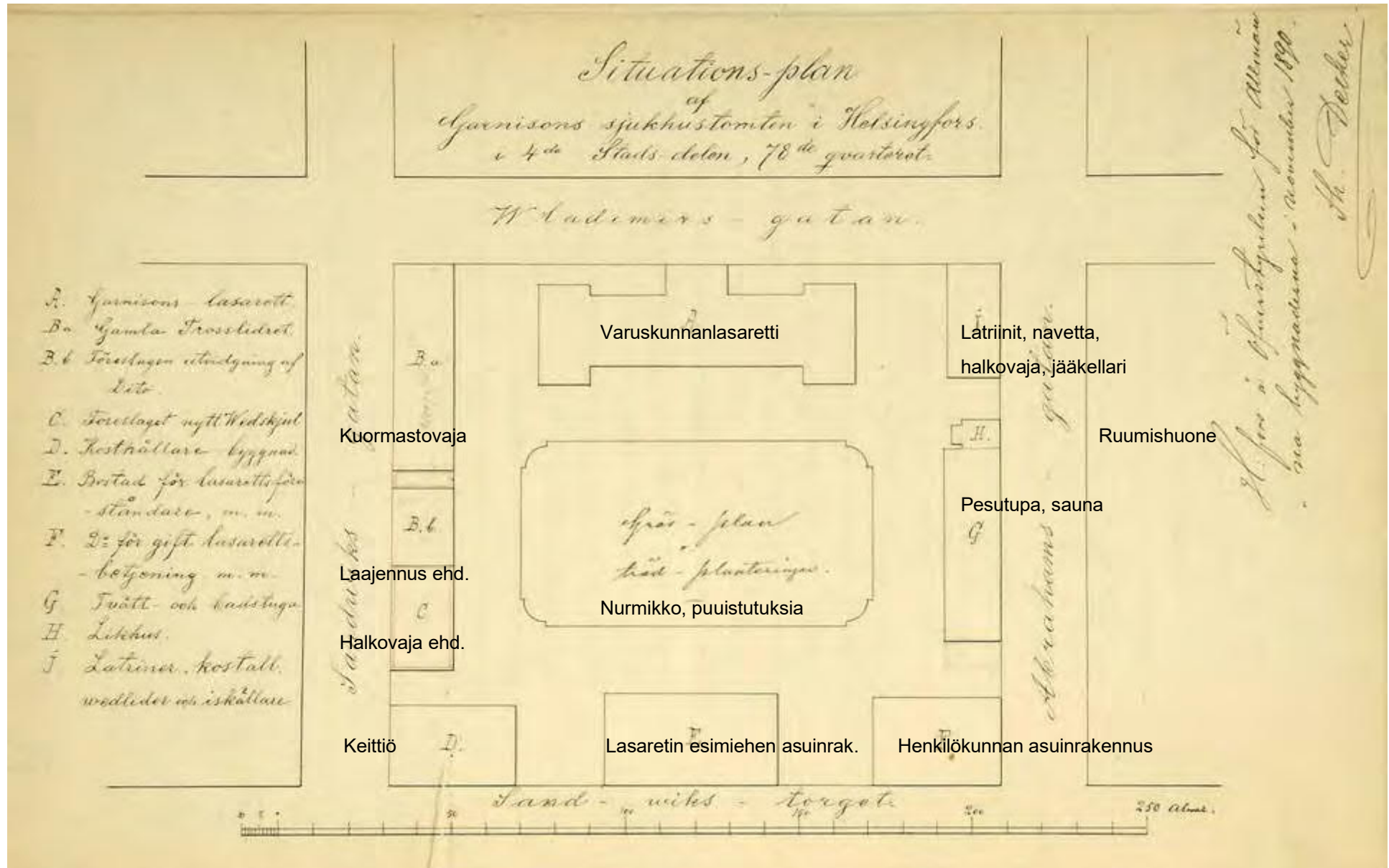
Laboratoriorakennus vuodelta 1941 Abrahaminkadulla HKM

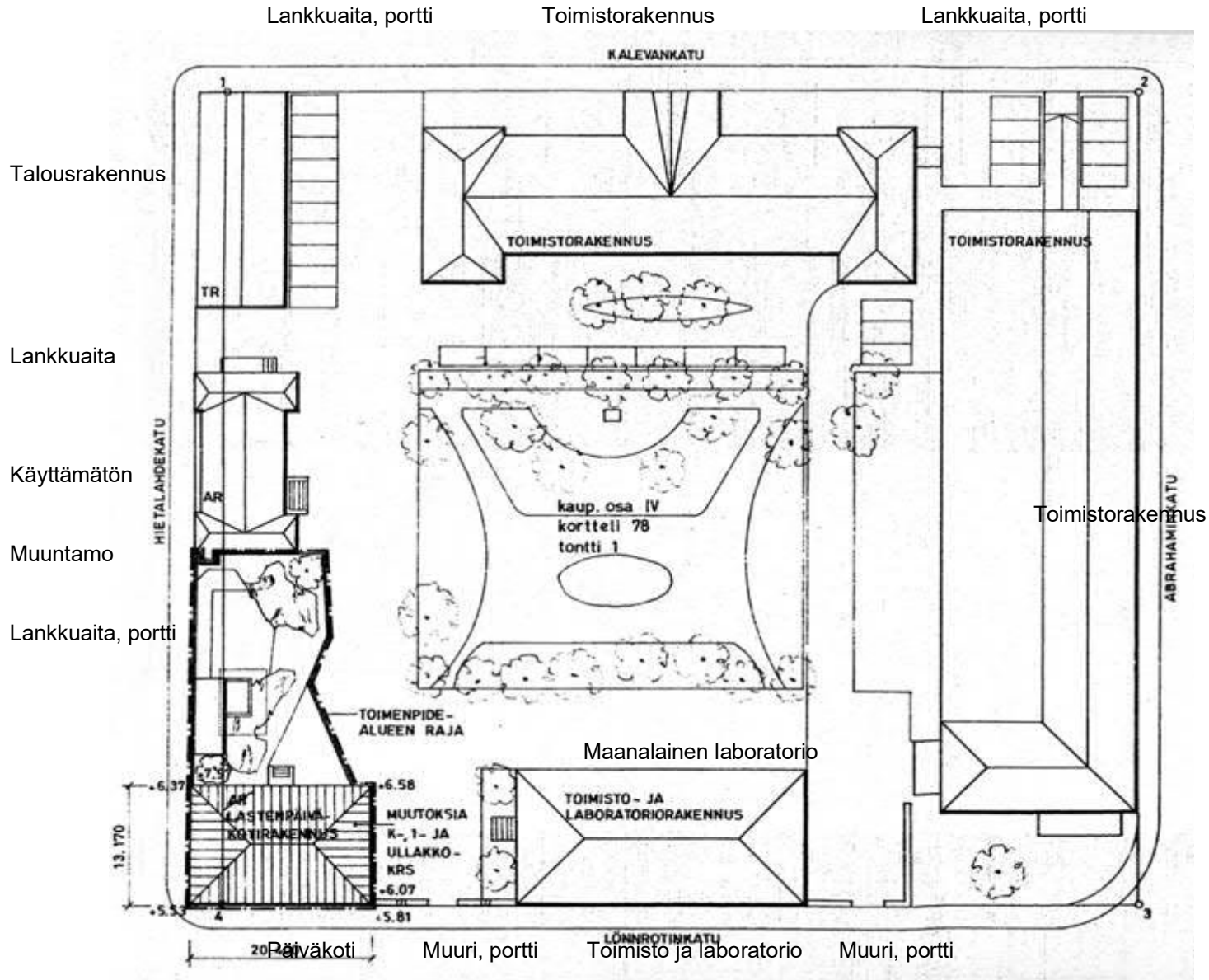
1836, Asemapiirros, pohjapiirroksset IK: C.L.Engel, A.W.Arppe, A.Granstedt sign. KA

1890 Asemapiirros Th. Decker KA

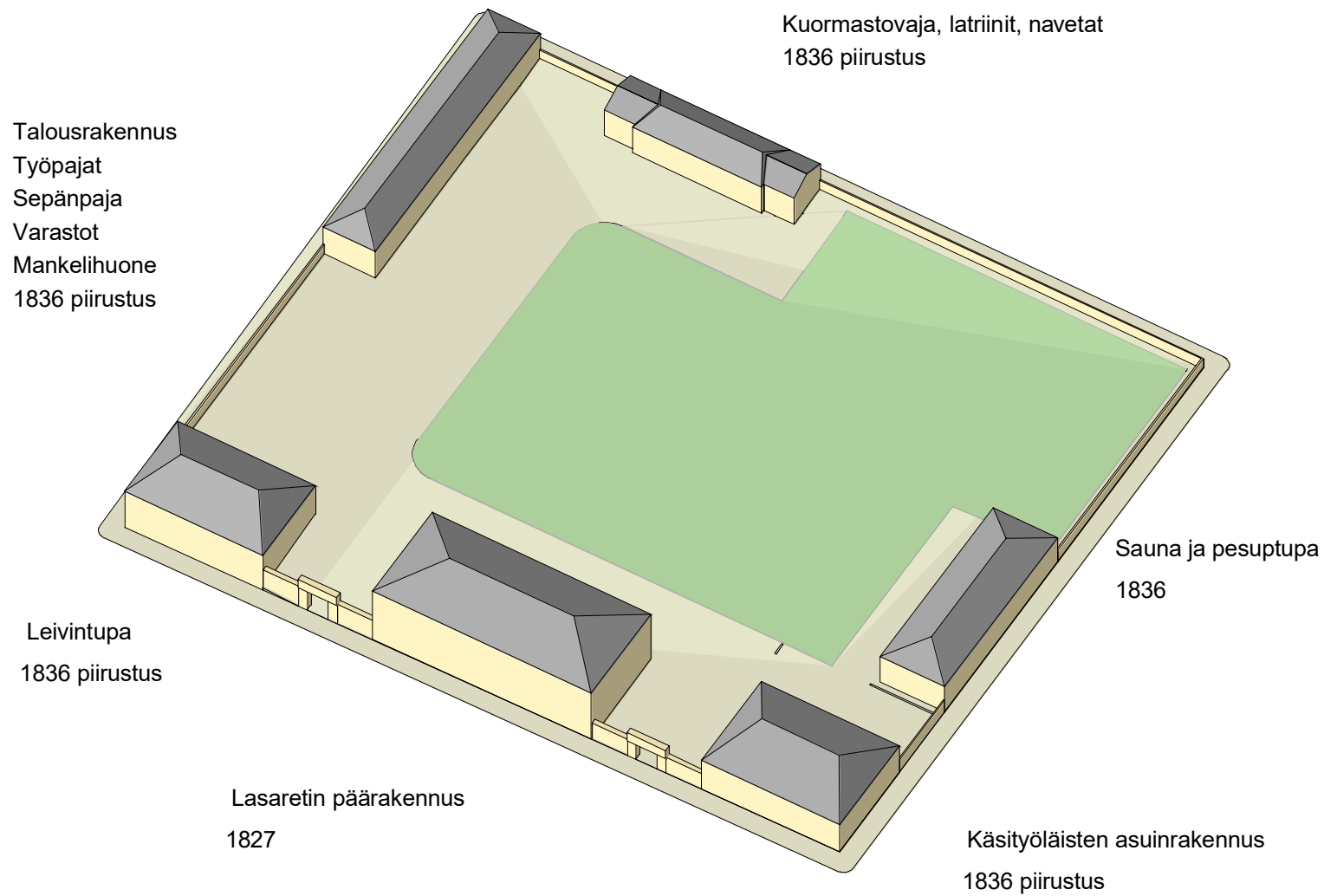

1984 asemapiirros

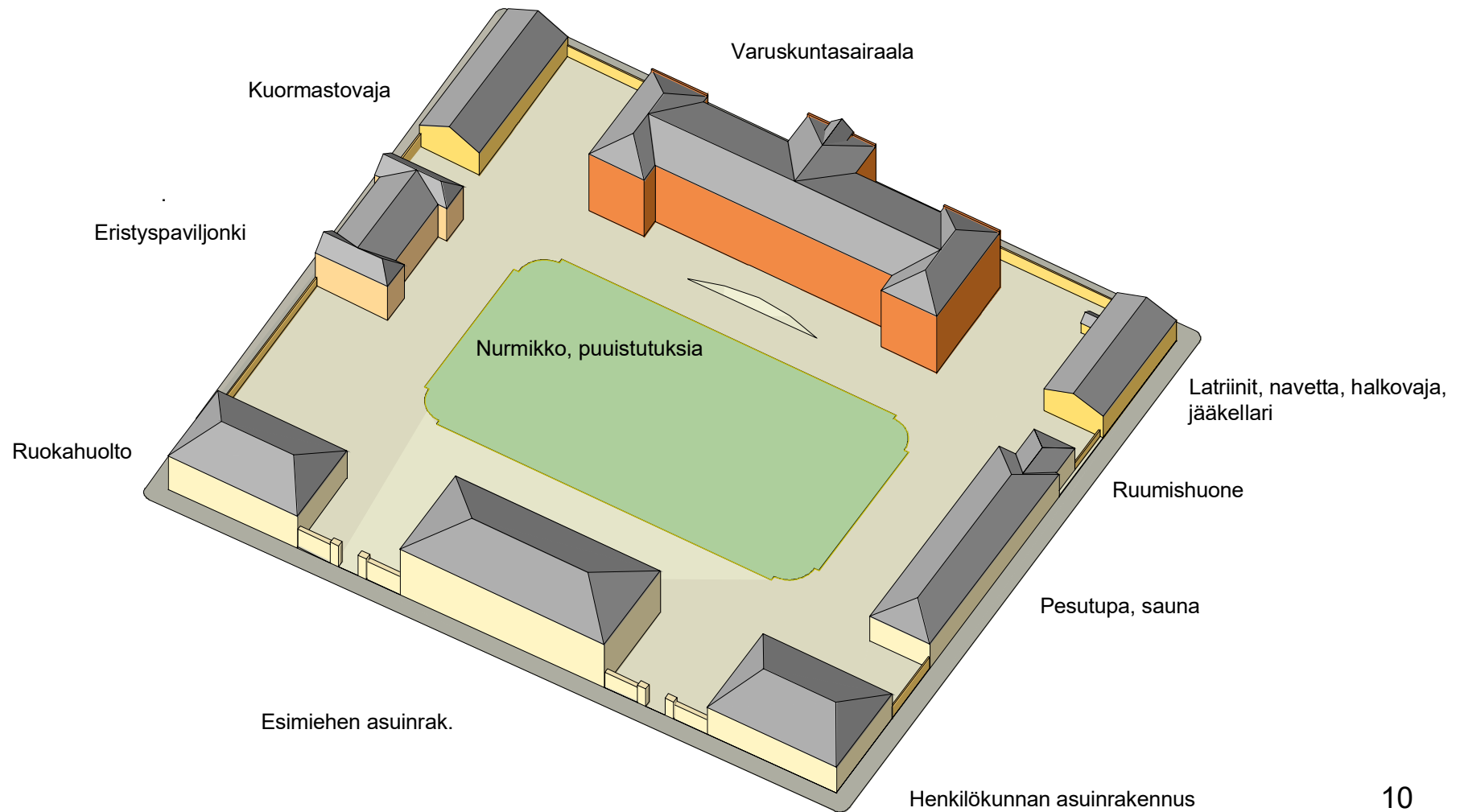

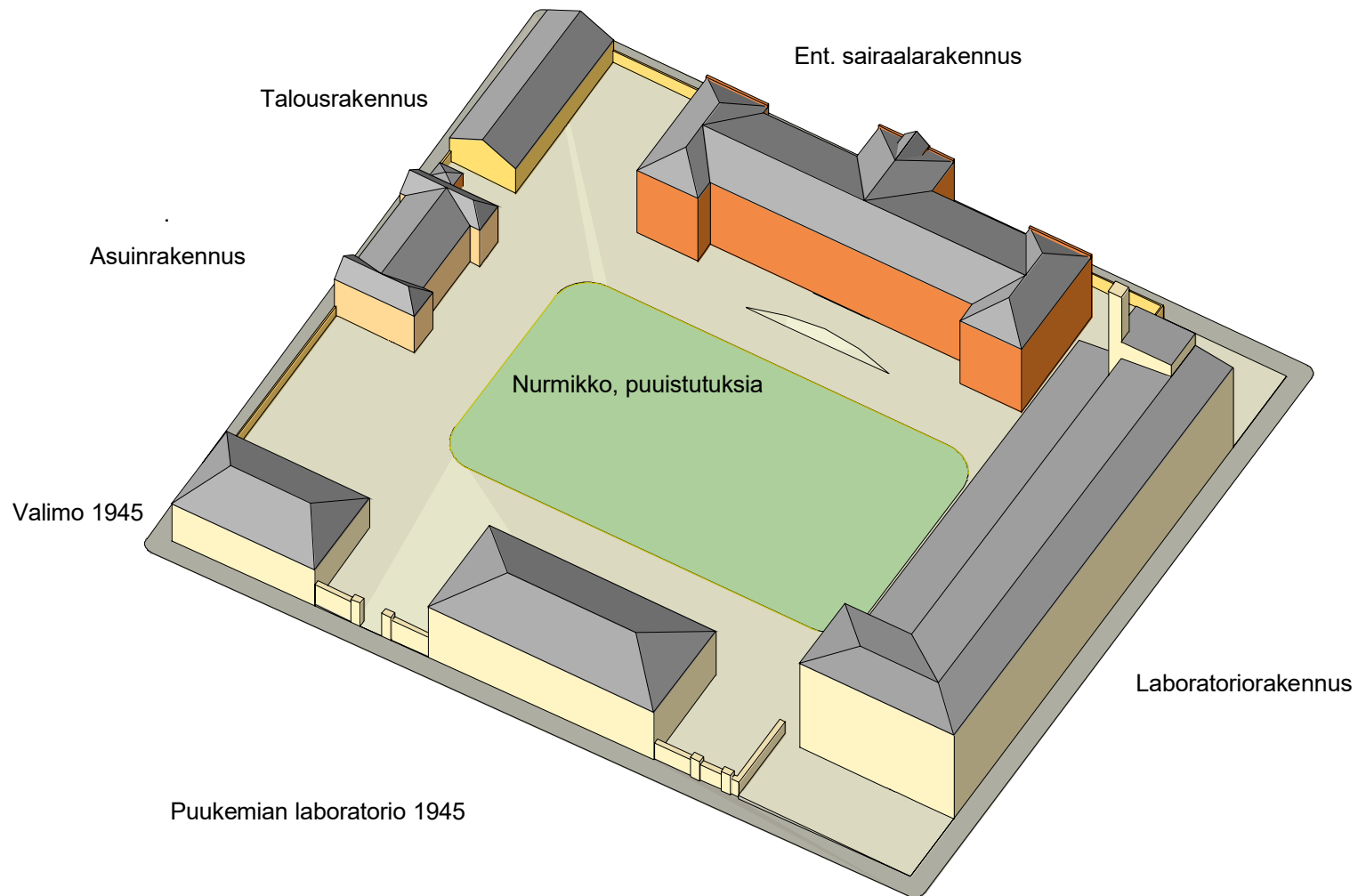
1840

1901

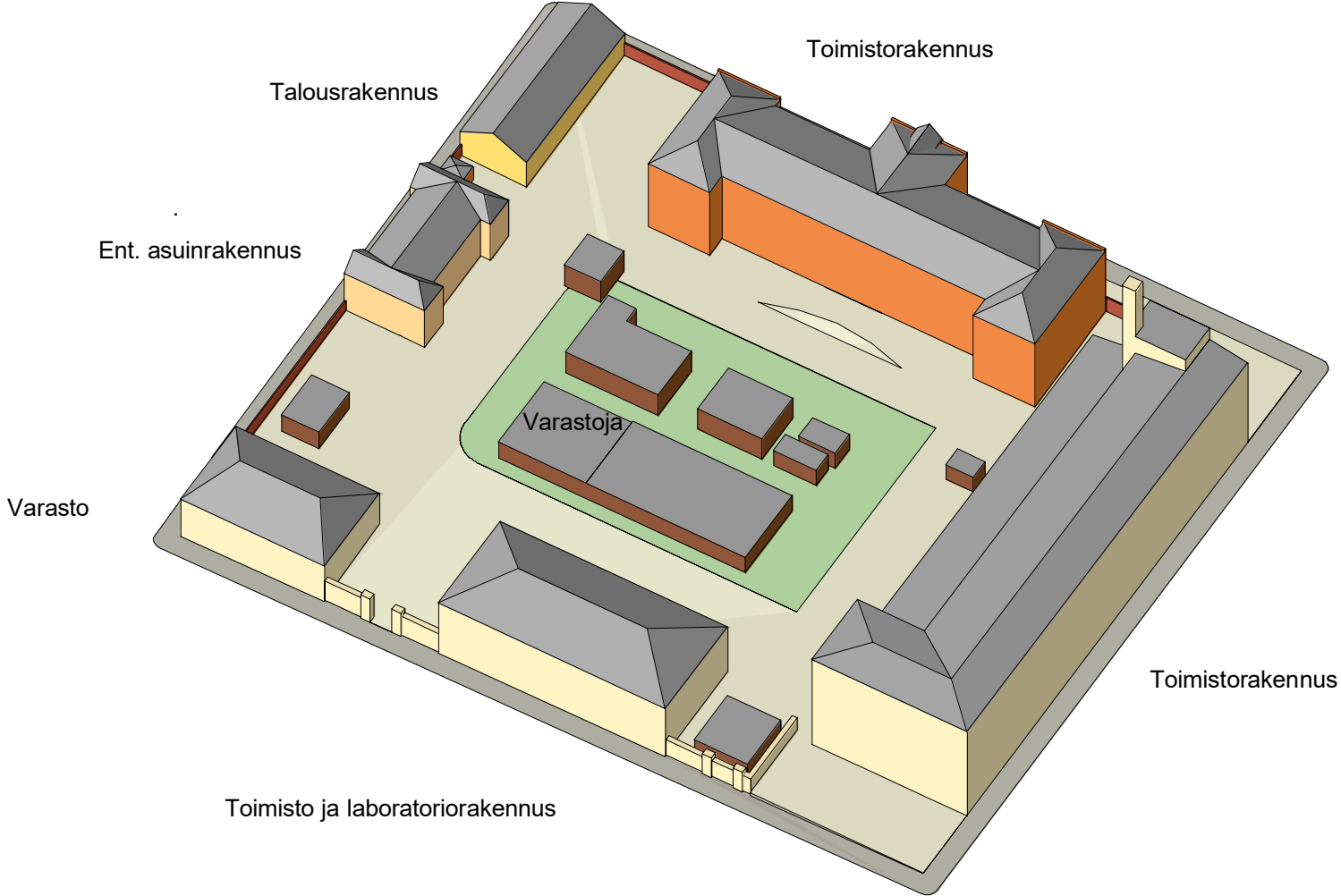

1942

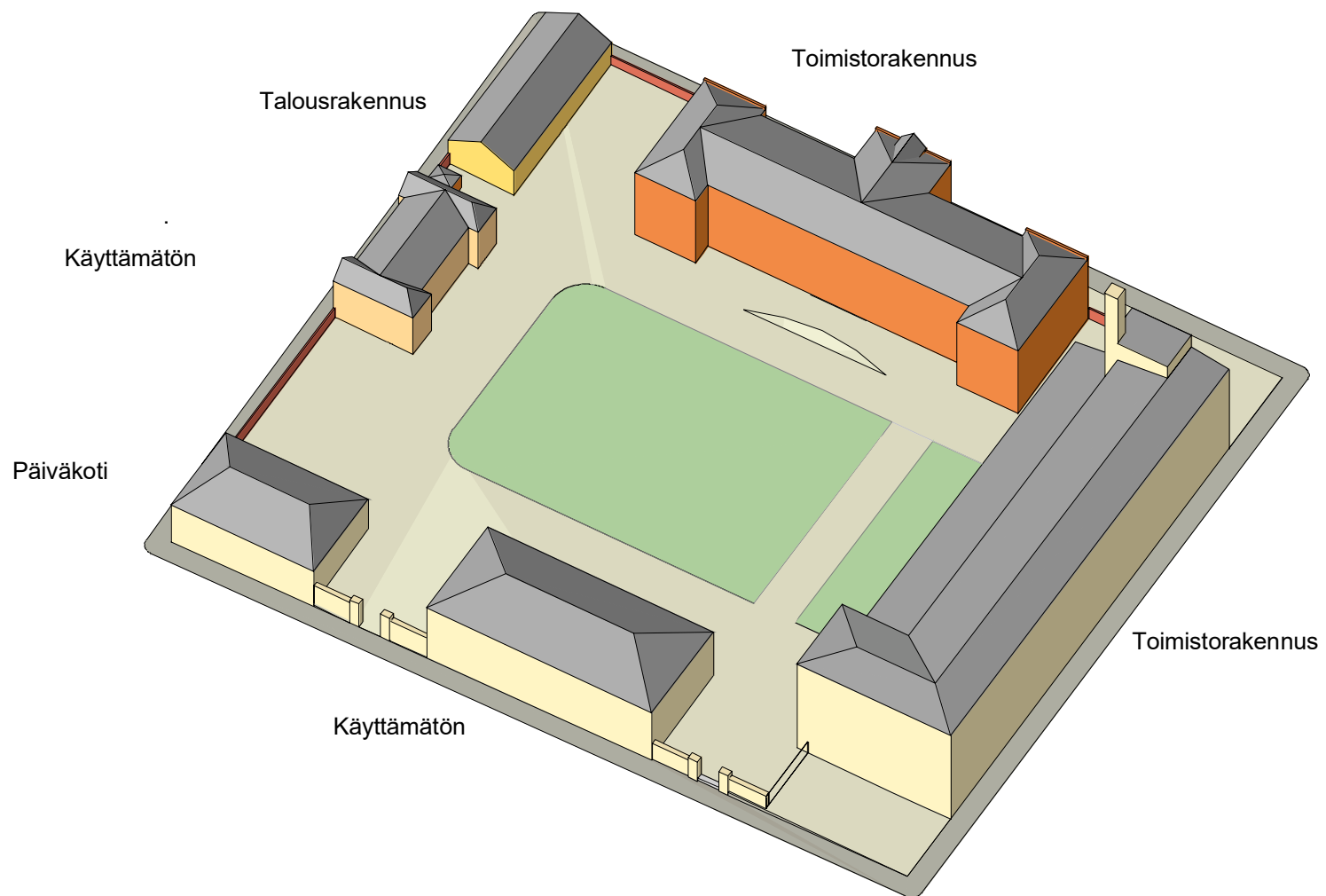

1980

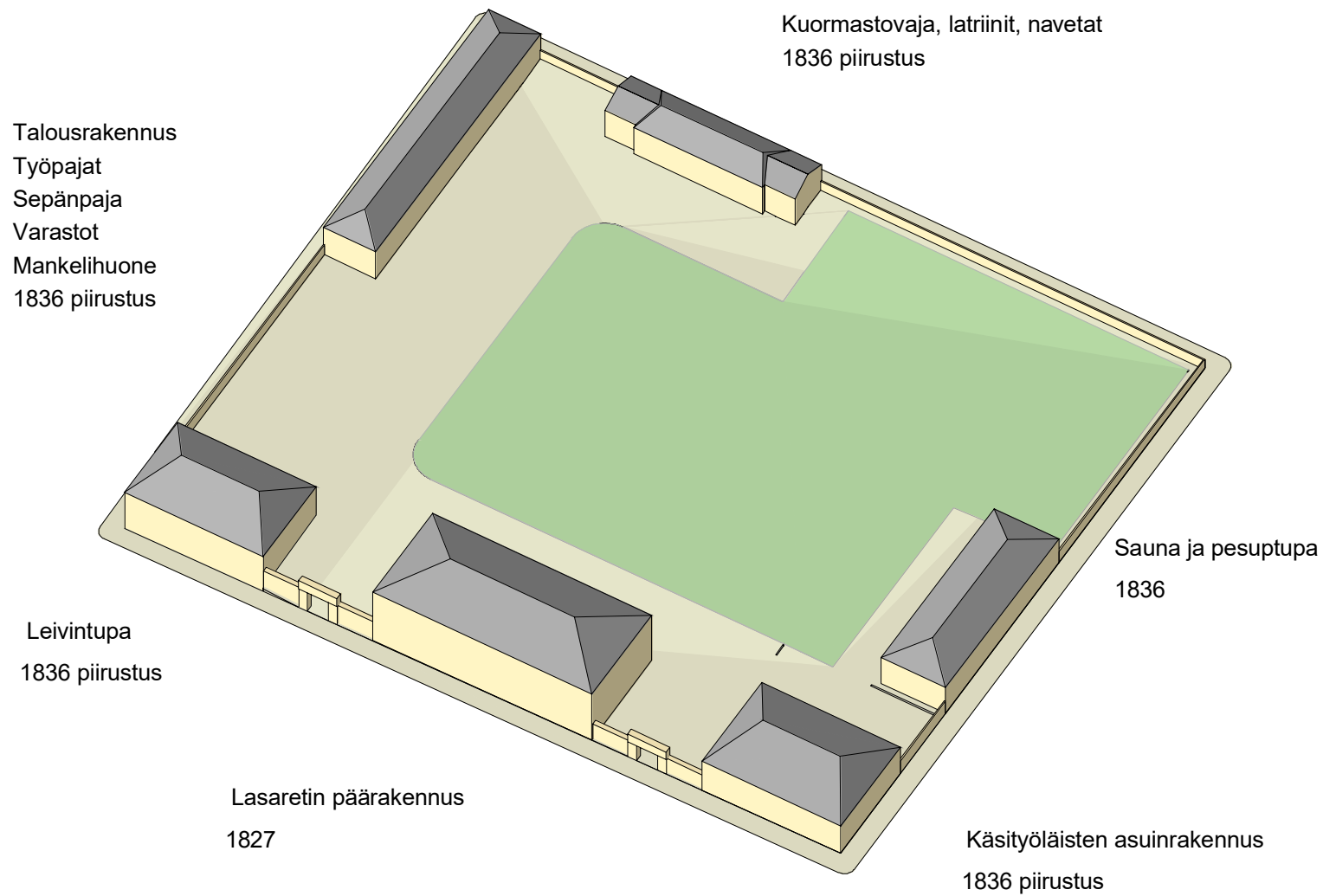
2007

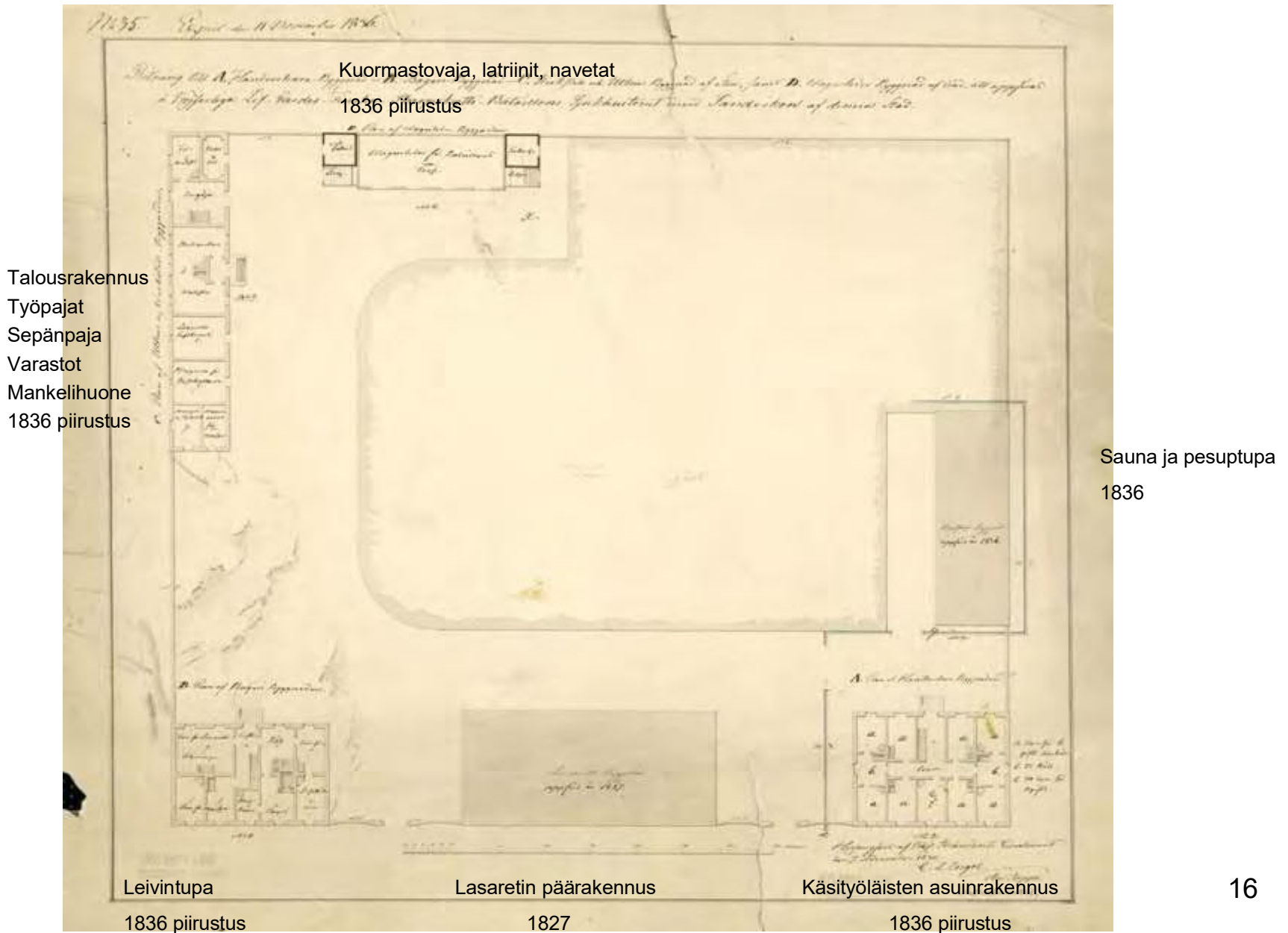
Rakennukset vuosilta 1827-1840

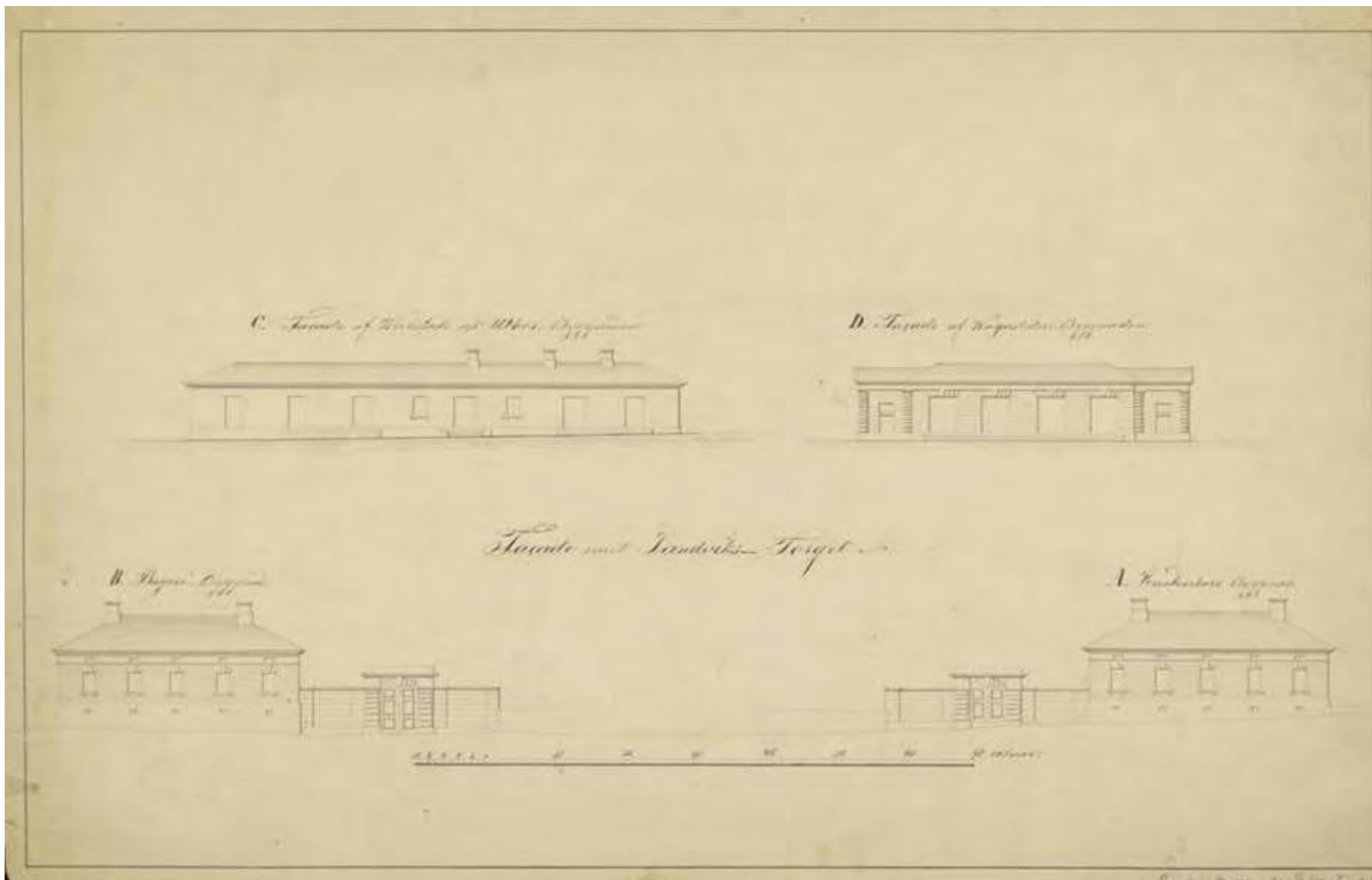

1840

1836, Asemapiirros, pohjapiirroksset IK: C.L.Engel, A.W.Arppe, A..Granstedt sign. KA

Lasaretin rakennuspiirustus vuodelta 1836. Vas ylh. varasto- ja työpajarakennus (Hietalahdenk). Oik ylh. kuormastovaja ja navetta (Kalevankatu), vas alh. leivintupa ja ruoanpitäjän tilat , oik. alh. käsityöläisten asuinrakennus IK Engel, Arppe, Granstedt 1836. KA

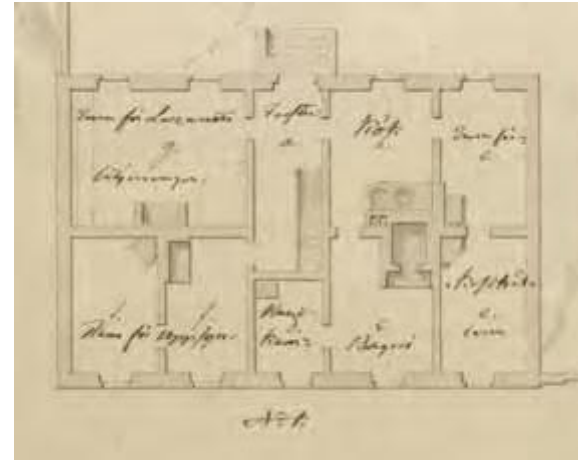
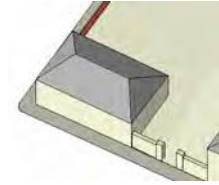

Lasaretin leivintupa

Hietalahdenkatu 1 - Lönnrotinkatu 37

Rakennusvuosi 1836

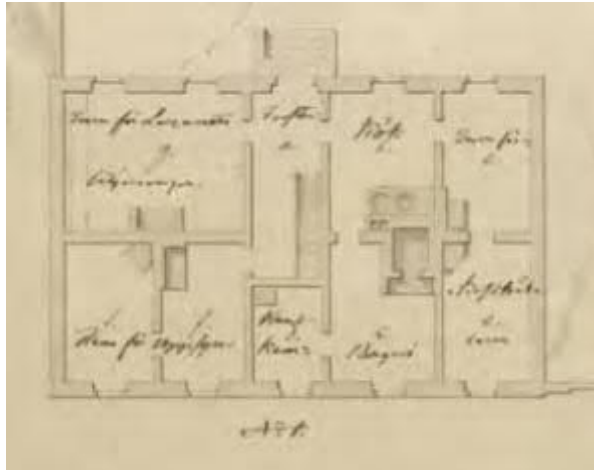
Intendentinkonttori (IK) C.L. Engel, A.W. Arppe, A.F. Granstedt

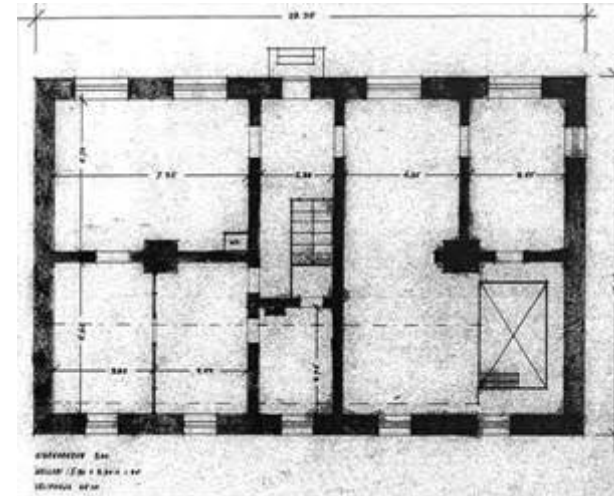
Vuoteen 1836 mennessä valmistuneista siipirakennuksista on säilynyt läntinen, alunperin lasaretin leipomoksi rakennettu yksikerroksinen, rapattu tiilirakennus. Rakennuksessa on kantavat tiiliseinät, luonnonkivisokkeli ja peltikatto savupiippuineen. Sisäänkäynti on aina sijainnut pihan puolella. Sairaaloimintojen jälkeen rakennus on muutettu työpajakäyttöön. Valtion tutkimuslaitoksen valmistuttua Abrahaminkadun varteen rakennuksessa toimi VTT:n valimo- ja hitsaamolaboratorio vuodesta 1947 lähtien. Myöhemmin rakennuksessa varastoitiin Säteilyturvakeskukseen käytöstä poistettuja raskaita röntgenlaitteita. Valtio vuokrasi rakennuksen Helsingin kaupungille 1983. Rakennus muutettiin päiväkotikäyttöön. Lasten päiväkotinä Pakari aloitti toimintansa 1987.

Lasaretin leivintupa

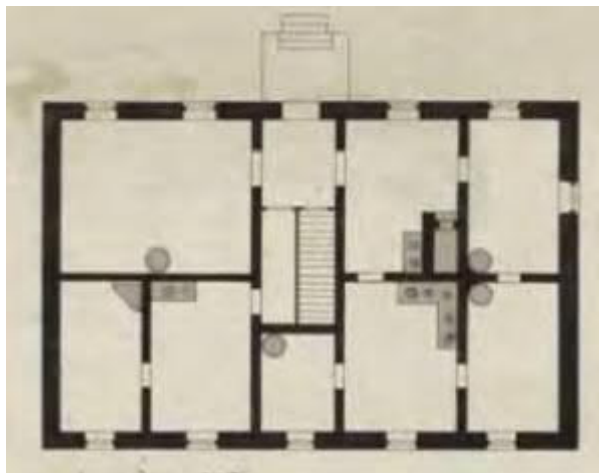
Hietalahdenkatu 1 - Lönnrotinkatu 37

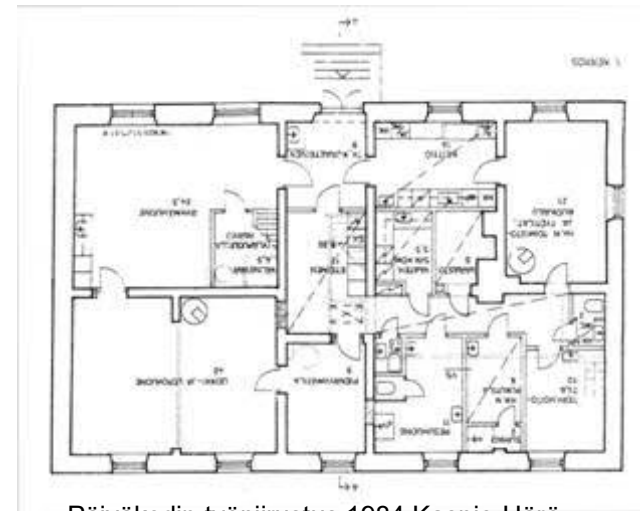
Leivintuvan pohjapiirros; sis. asuntoja
Engel, Arppe, Granstedt 1836 KA

Valimo, ent.leivintupa, mittapiirustus 1957

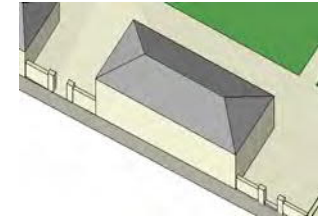
Ruokasali, keittiö, asuntoja 1884 tai
myöh. mahd. Flor. Granholm KA

Päiväkodin työpiirustus 1984 Kasnio-Härö

Lasaretin vanha päärakennus

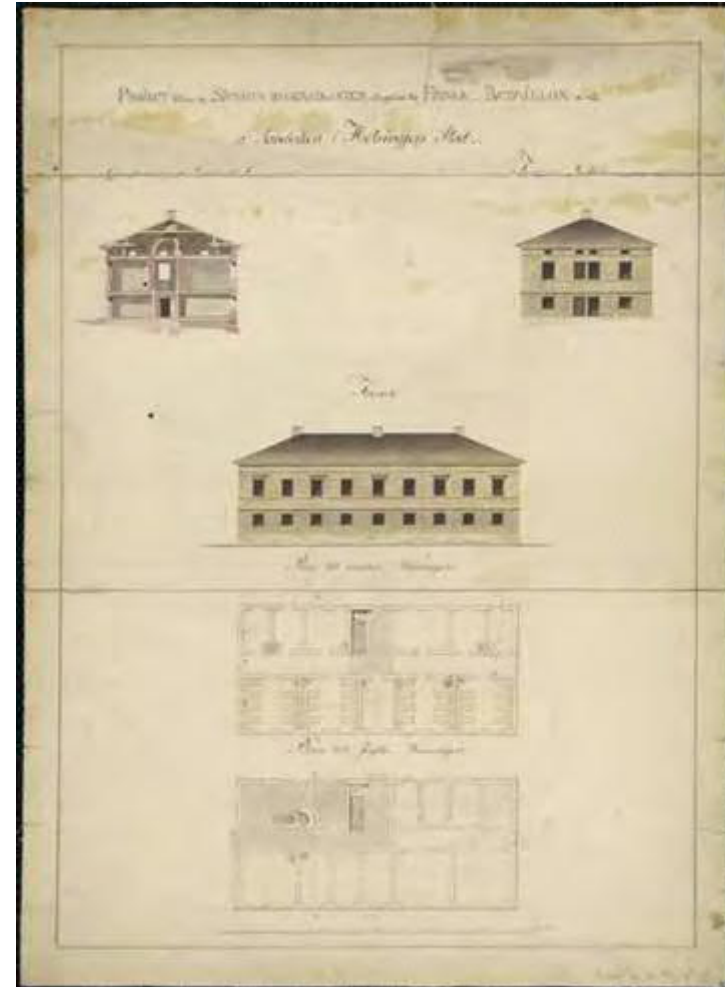
Lönnotinkatu 37

Rakennusvuosi 1827

Arkkitehti C.L. Engel

Korttelin vanhin säilynyt rakennus on vuonna 1826 palaneen puisen sotilassairaalan paikalle vuonna 1827 rakennettu rapattu tiilirakennus. Rakennuksessa on kantavat tiiliseinät, ja puuvälipohjat, luonnokivisokkeli ja peltikatto savupiippuineen. Sisäänkäynti on aina sijainnut pihan puolella. 1880-luvulla rakennettiin uudet porrashuoneet, yläkerran lääkärin ja isännöitsijän asunnot sisustettiin uusrenessanssityyliin.

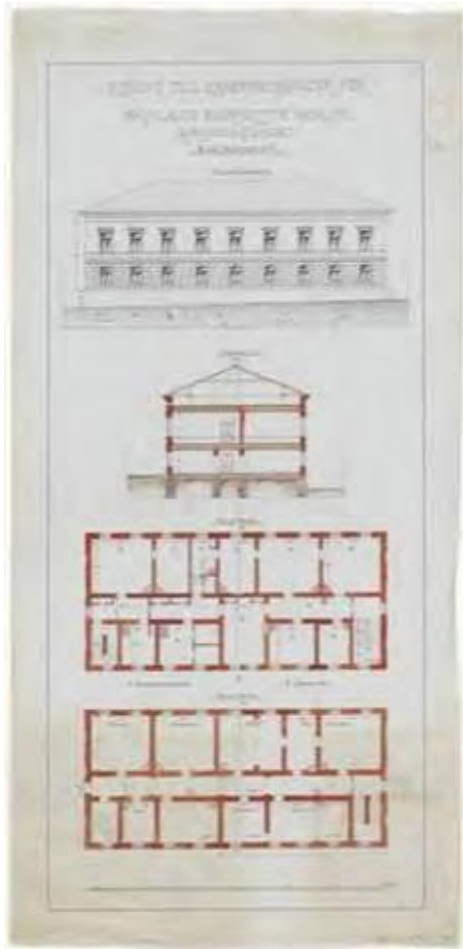
Lasaretin päärakennus 1826 IK

KA

Lasaretin vanha päärakennus Muutokset 1880-luvulla

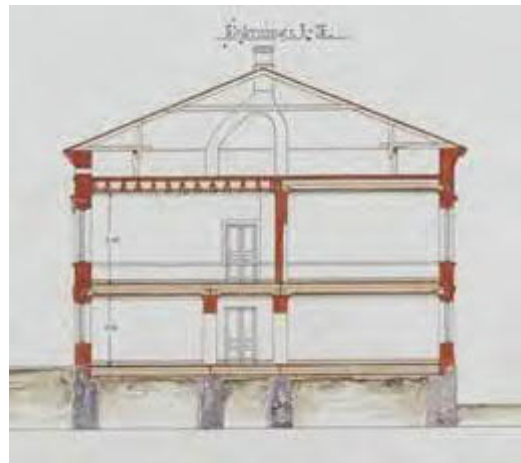
Lönrotinkatu 37

Muutospiirustus n. 1884 KA

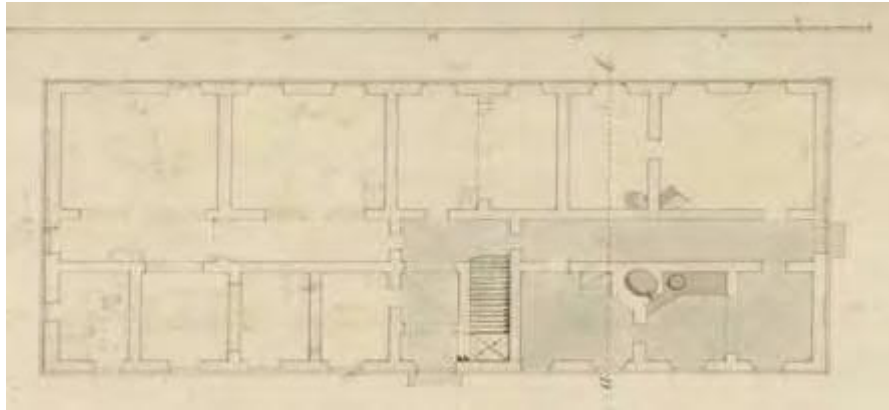
IK:n Piirustus 1827 KA

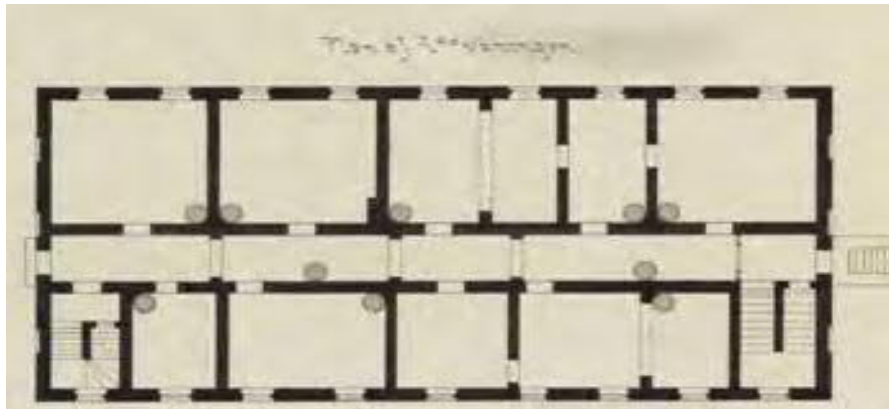
Muutospiirustus n. 1884
Florentin Granholm? KA

Lasaretin vanha päärakennus 1. kerroksen muutokset 1880-luvulla

Lönnotinkatu 37

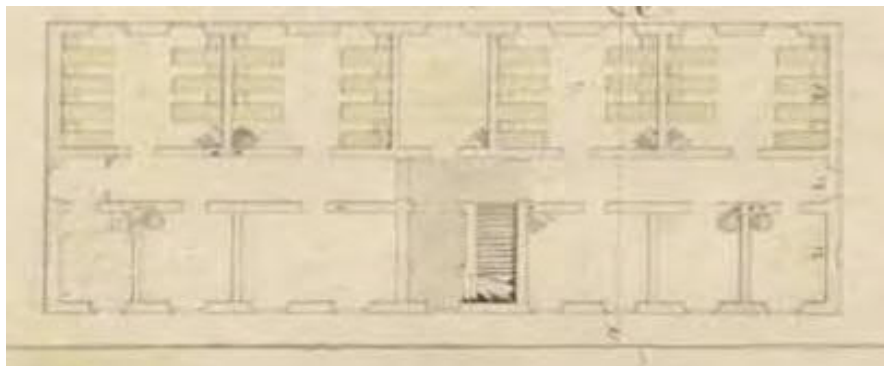
1. kerros
IK:n Piirustus 1827 KA

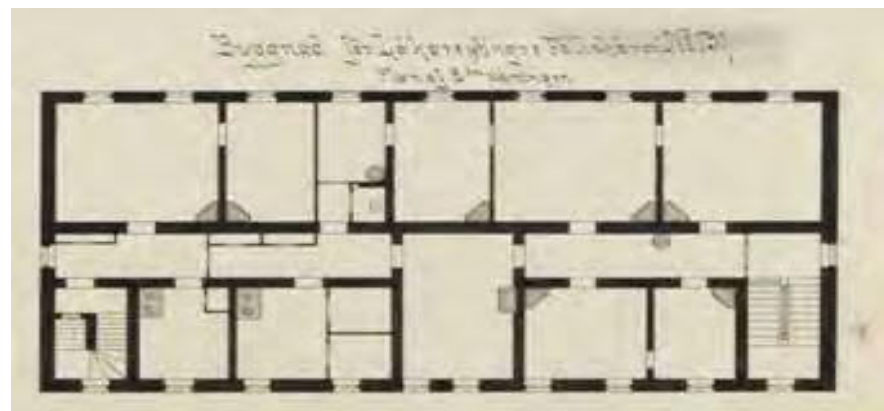
1. kerros muutettuna
Rakennusesittely n. 1884 Florentin Granholm? KA

Lasaretin vanha päärakennus 2. kerroksen muutokset 1880-luvulla

Lönnotinkatu 37

2. kerros
IK:n Piirustus 1827 KA

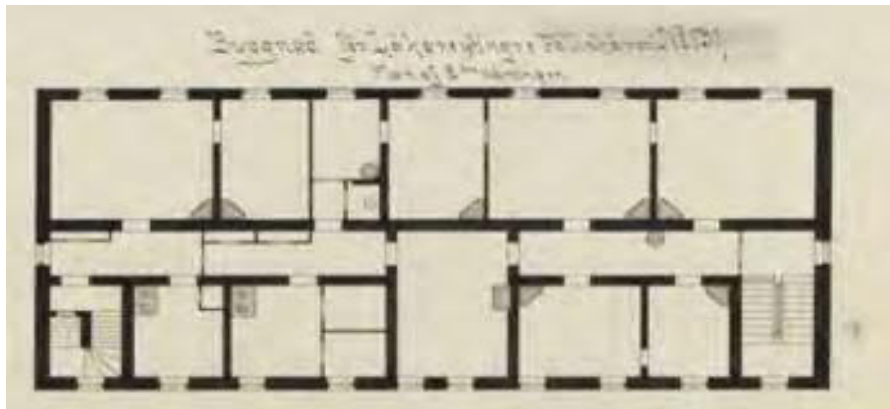

2. kerros muutettuna uusine porrahuoneineen
Rakennusesittely n. 1884
Florentin Granholm? KA

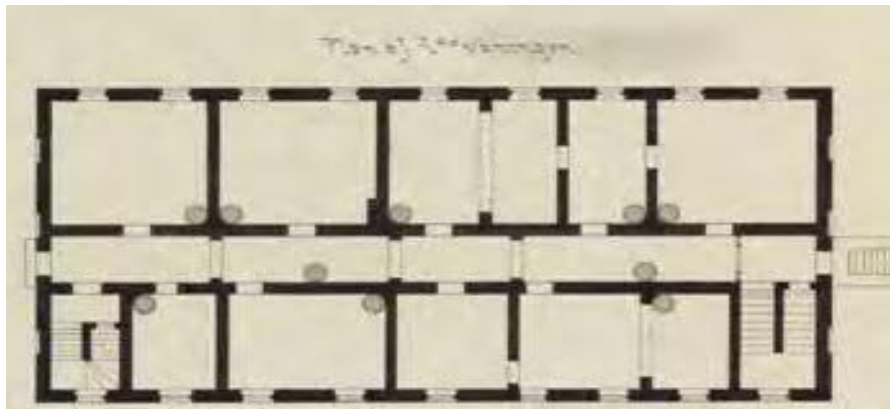

Lasaretin vanha päärakennus Muutokset 1880-luvulla

Lönnotinkatu 37

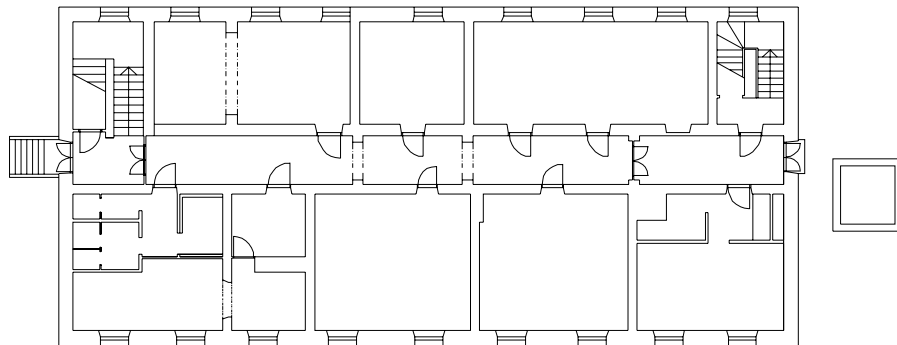
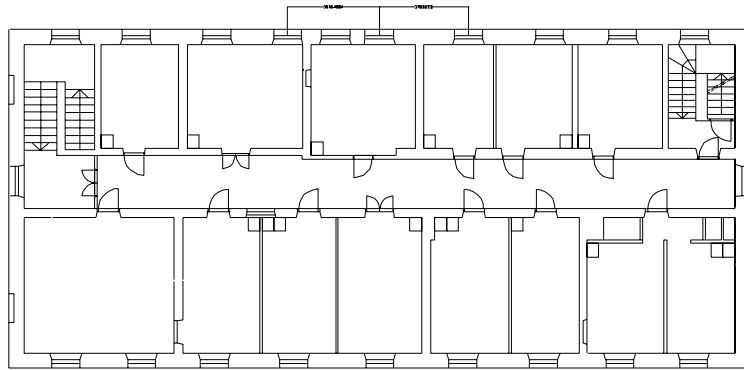
2. kerros muutettuna uusine porrahuoneineeen
Rakennusesittely n. 1884
Florentin Granholm? KA

1. kerros muutettuna uusine porrahuoneineeen
Rakennusesittely n. 1884
Florentin Granholm? KA

Lasaretin vanha päärakennus Nykytilanne

Lönnotinkatu 37

Nykytilanne
1. ja 2. kerros 2007

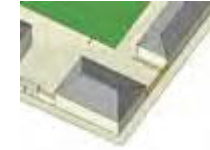
MS

Lasaretin vanha päärakennus Nykytilanne

Lönrotinkatu 37

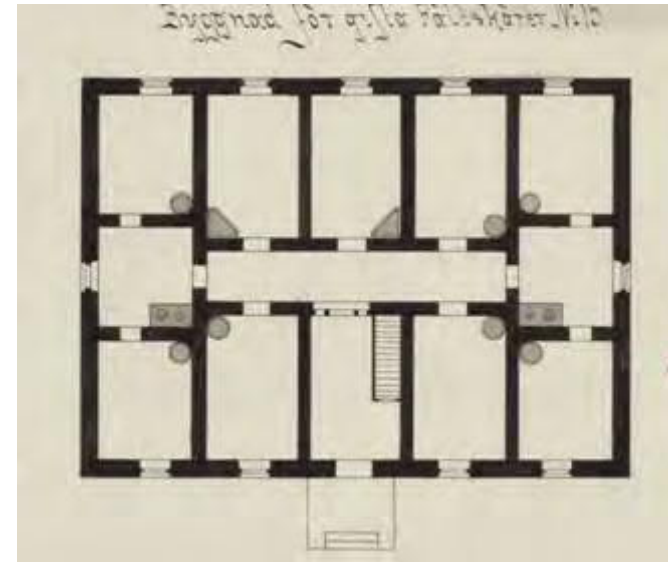
Lasaretin käsityöläisten asuinrakennus
Lönrotinkatu 37
(vaurioitunut talvisodan pommituksessa, purettu)

1860-l. lopulla, valok. Hoffers HKM

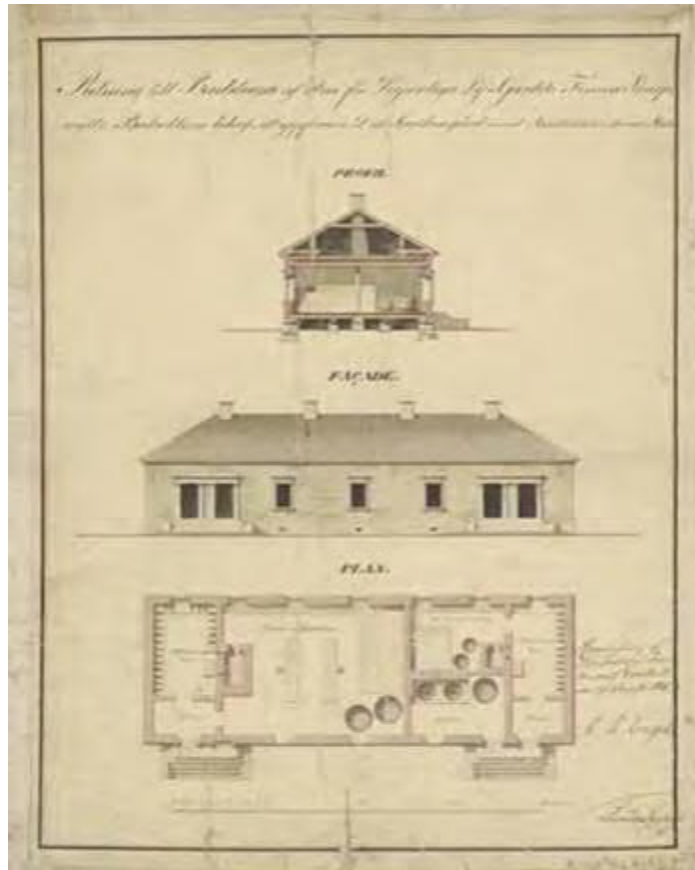
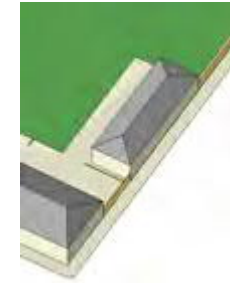
Talvisodan pommitus marraskuu 1939 HKM

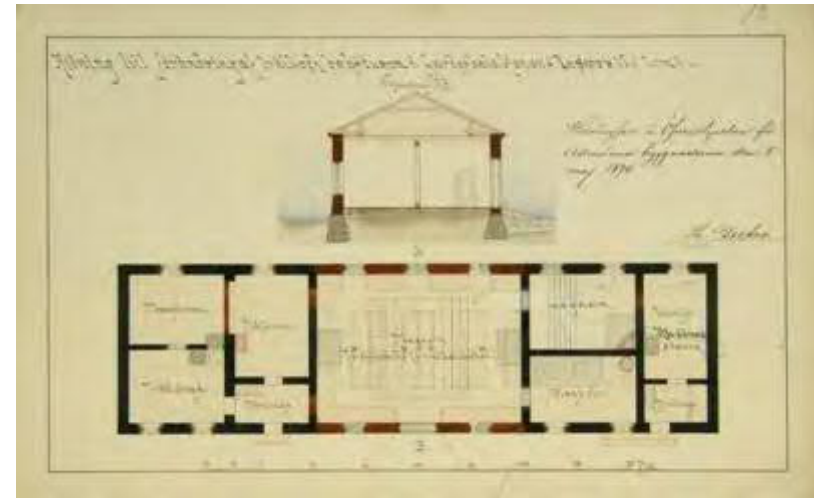
Naimisissa olevien sotilaslääkärien asuinrakennus
Pohjapiirros 1884 tai myöh. mahd.Flor. Granholm

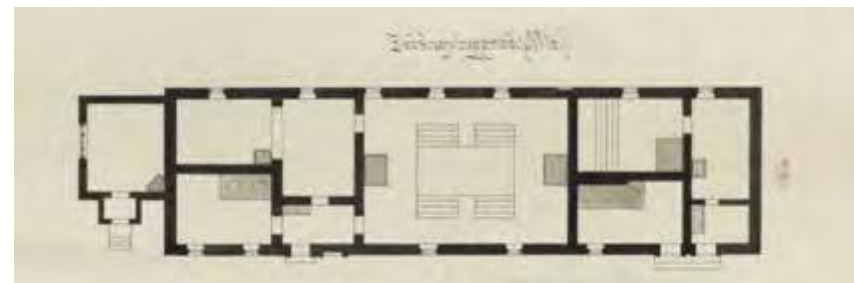
Lasaretin saunarakennus
 Abrahaminkatu
 (purettu)

Sauna 1836 Engel, Arppe, Granstedt KA

Varastoja, työhuone, sairaalan sauna. Muutossuunnitelma Decker 1890 KA

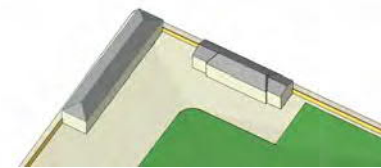

Kaksi saunaa, pyykkitupa, vas. ruumishuone.
 Rakennusesittely 1884 (?) KA

Lasaretin talousrakennuksia 1836

Hietalahdenkatu ja Kalevankatu

(purettu)

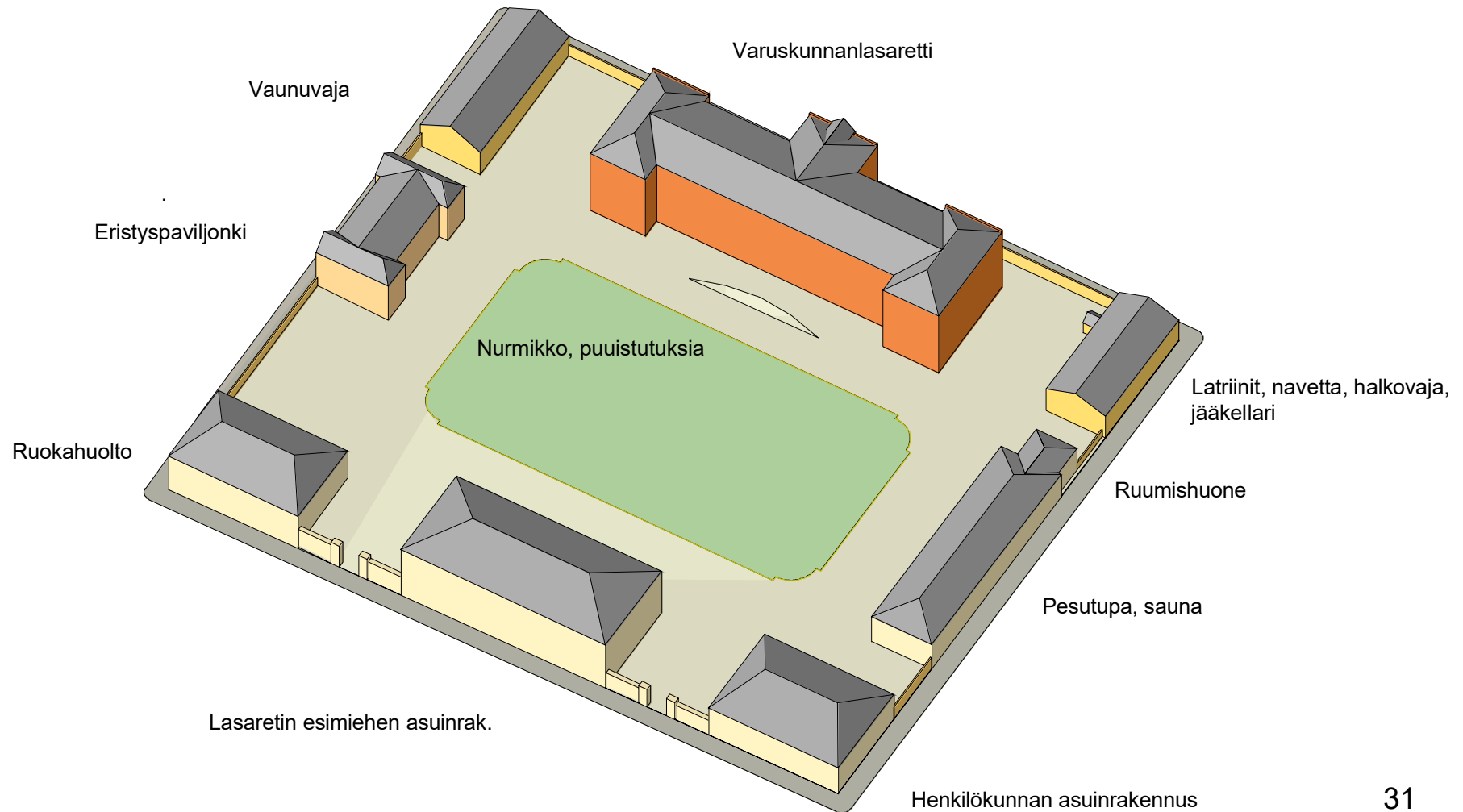

Vaunuvaja, latriinit, navetat
1836 piirustus Engel, Arppe, Granstedt KA

Talousrakennus
Työpajat, Sepänpaja, Varastot, Mankeliuone,
1836 piirustus
Engel, Arppe, Granstedt KA

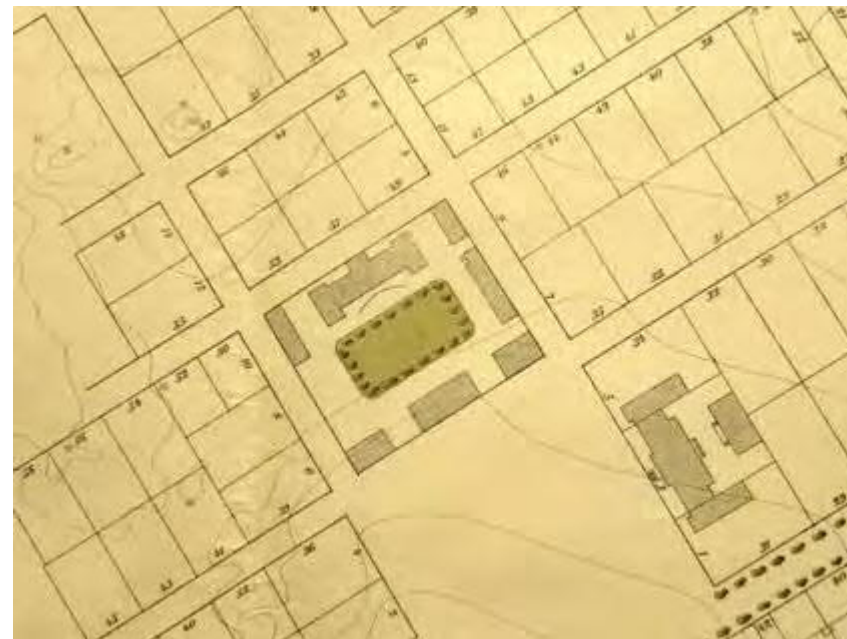
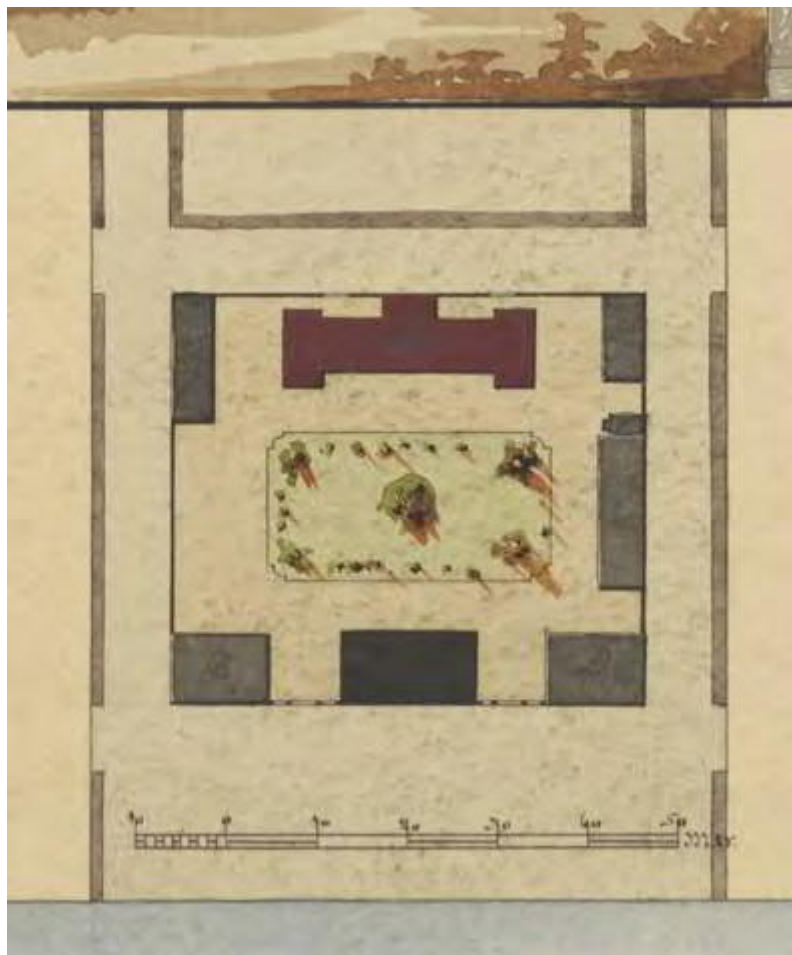
Rakennukset vuosilta 1880-1901

1901

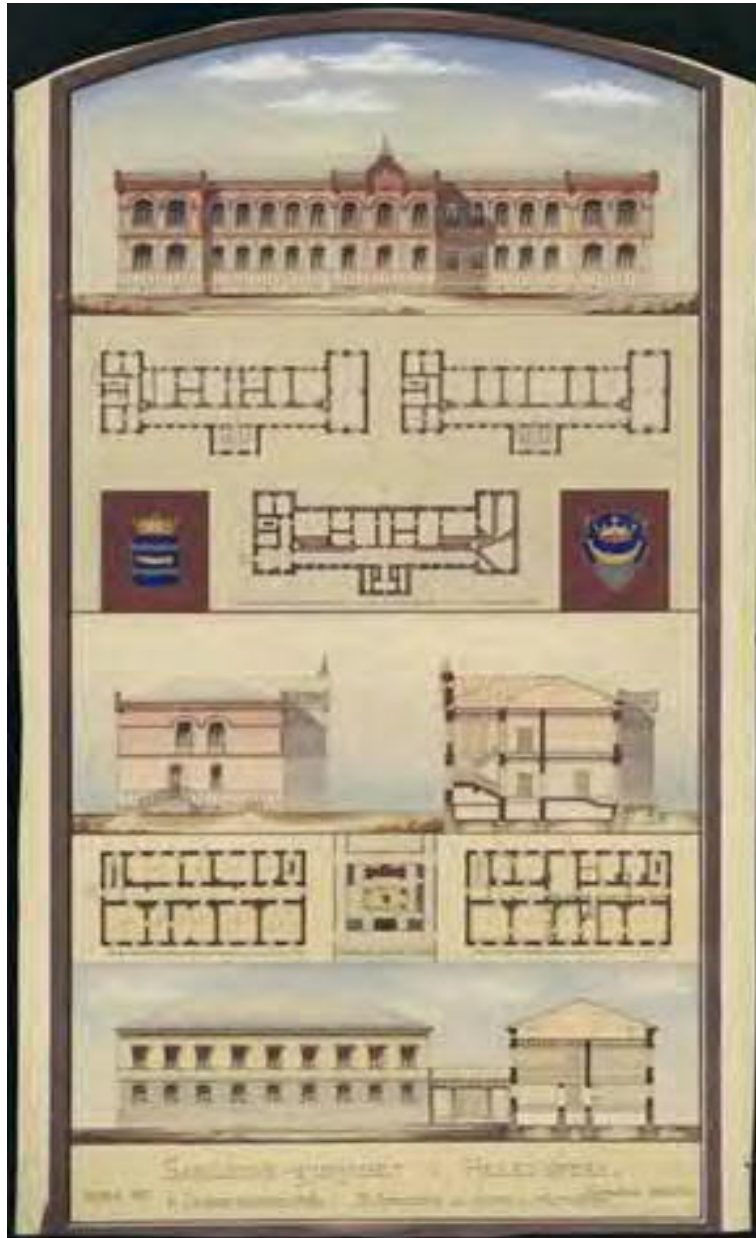

1880-luvun uudisrakennusvaihe

1885 topografinen kartta E.von Knorring KA

Näyttelyplanssi n. 1883-84 tai myöh. KA

**Varuskuntasairaala
arkkitehtuurinäyttelyssä 1880-luvulla**

Varuskuntasairaala n. 1883-84 tai myöh.
Näyttelyplanssi KA

Helsingin varuskuntasairaalan päärakennus

Kalevankatu 48

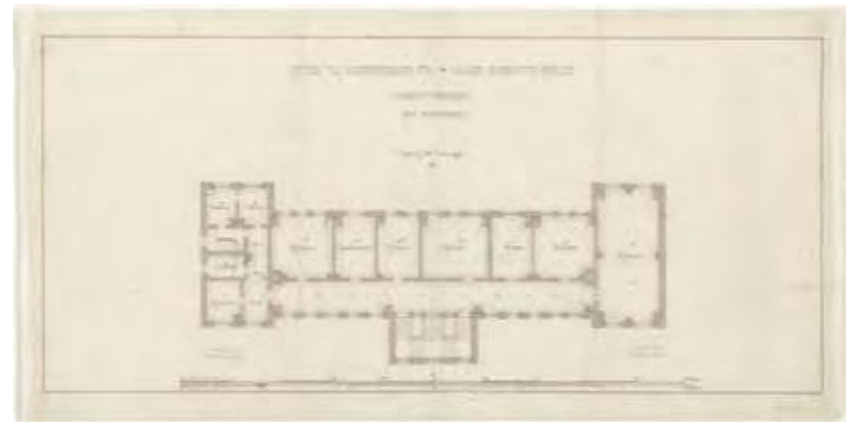
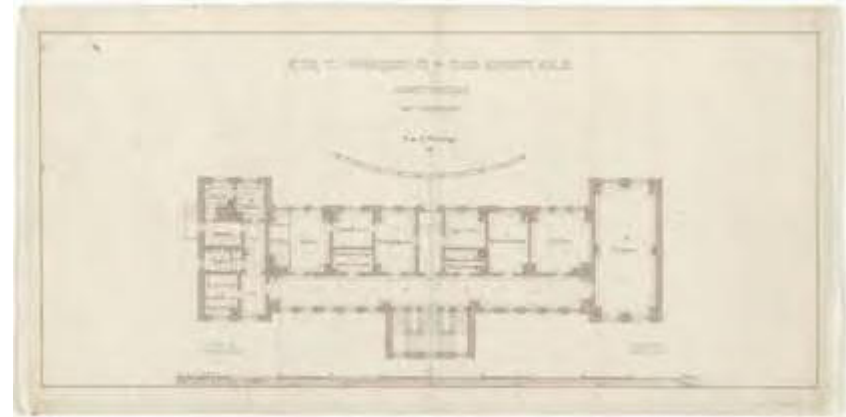
Rakennusvuosi 1884

Arkkitehti Evert Lagerspetz

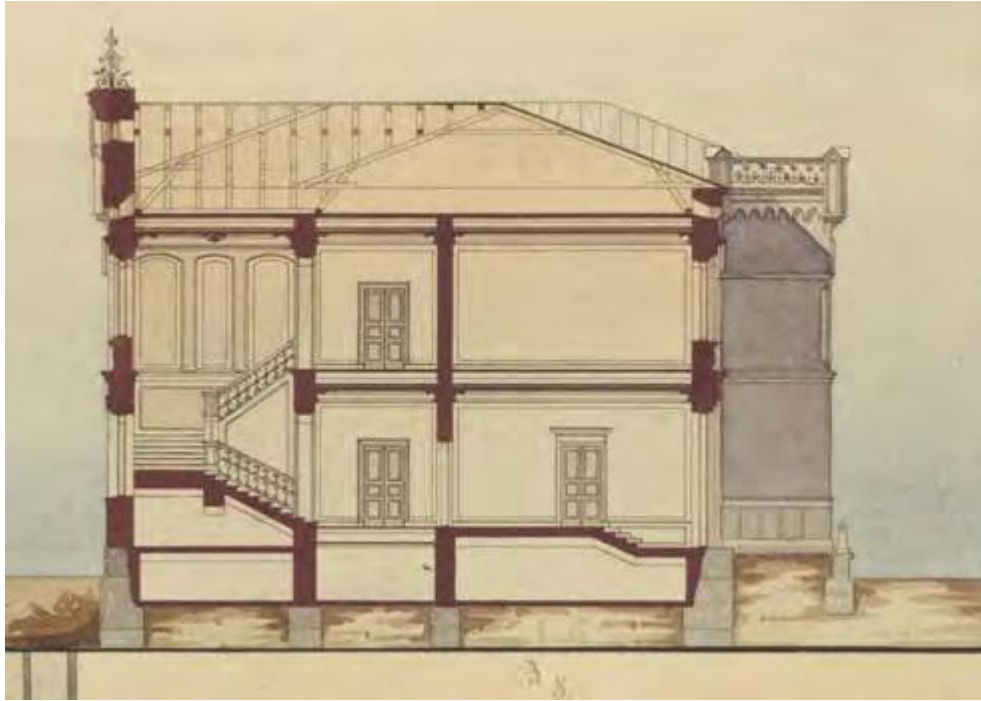

Vuonna 1884 Kaartin lasaretti sai uuden päärakennuksen. Kalevankadun varteen rakennettiin uusi punatiilinen sairaala, jonka oli suunnitellut Yleisten rakennusten ylihallituksen arkkitehti Evert Lagerspetz. Vanha lasarettirakennus muutettiin mm. sairaalan apteekin käyttöön ja lääkärin asunnoiksi. Lasaretin uudeksi nimeksi tuli Helsingin varuskuntasairaala.

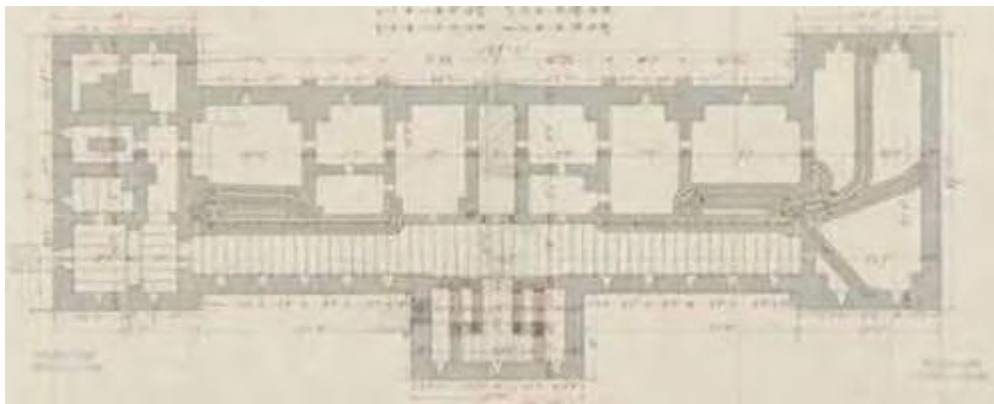
Sairaalatoiminnan jälkeen rakennuksessa toimi VTT:n laboratorioita ja TKK:n kirjasto 1970-luvun alkuun asti, jolloin viimeiset kokoelmat siirrettiin Otaniemen kirjastoon. Rakennukseen jäi Valtion teknillisen tutkimuslaitoksen toimistotiloja 1970-luvun lopulle. Rakennus on TUKESin toimistokäytössä.

1. ja 2. kerros. Piirustukset 1882 Evert Lagerspetz KA

Leikkaus edustavan portaikon kohdalta. Näyttelyplanssi 1880-l. KA

Kellari, johon rakennettiin höyrylämmöllä toimiva lämmitys- ja ilmastointilaitos. 1882 pohjapiirros (Lagerspetz) KA

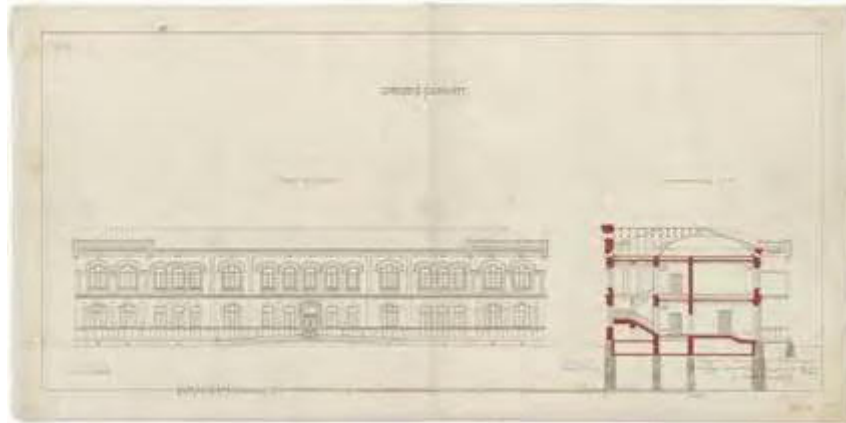

Helsingin varuskuntasairaalan päärakennus

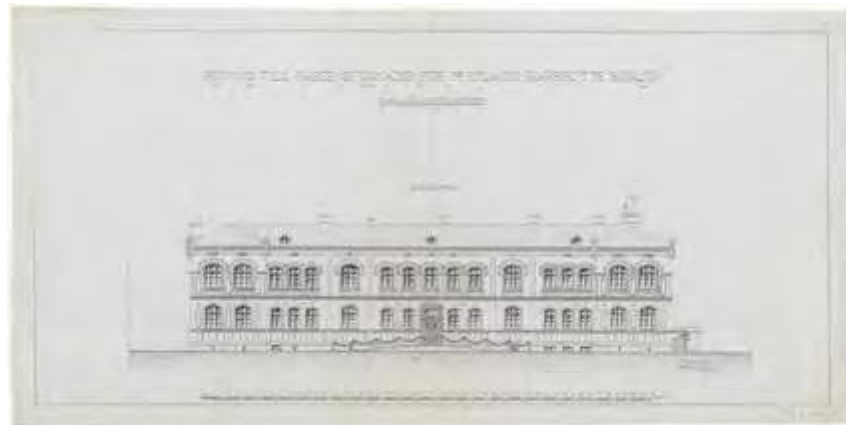
Kalevankatu 48

Rakennusvuosi 1884

Arkkitehti Evert Lagerspetz

1882 Lagerspetz KA

1880-luku, ei allekirjoitusta KA

Helsingin varuskuntasairaalan päärakennus 1900-luvun vaihteessa ennen luovutusta

Helsingin varuskuntasairaalan päärakennus
TKK:n kirjaston käytössä n. 1946-1970-l.

Teknillisen korkeakoulun kirjasto 1940-50-luvulla. KA

Helsingin varuskuntasairaalan päärakennus
TKKn kirjaston käytössä n. 1946-1970-l.

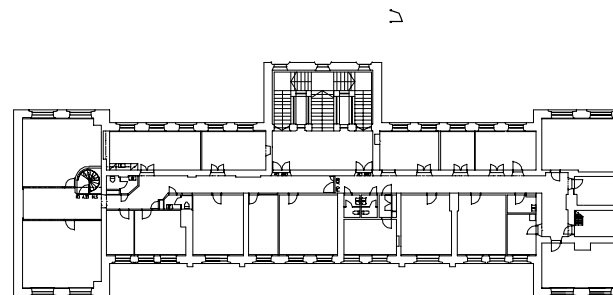
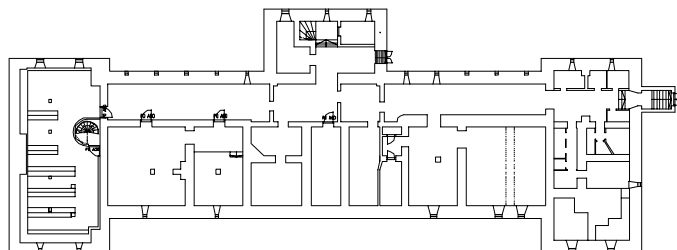
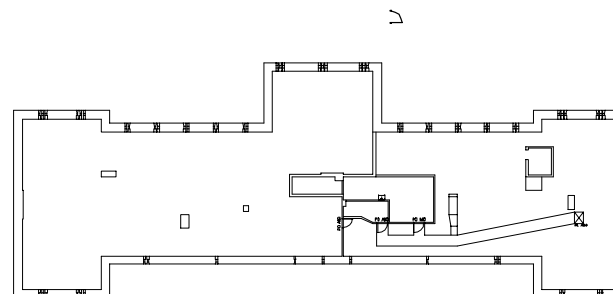
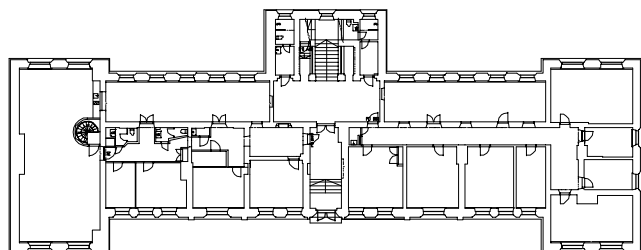

Teknillisen korkeakoulun kirjasto 1940-50-luvulla. KA

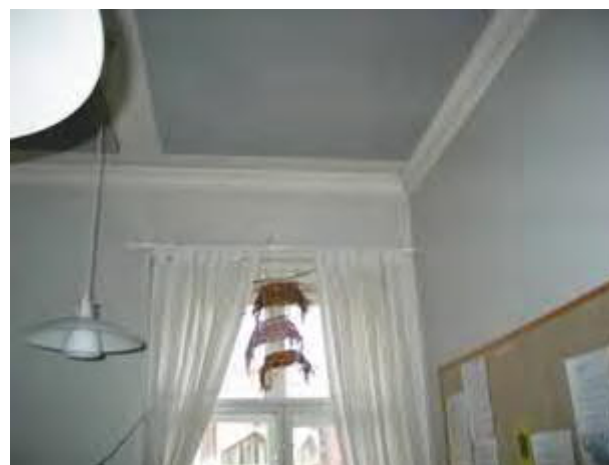
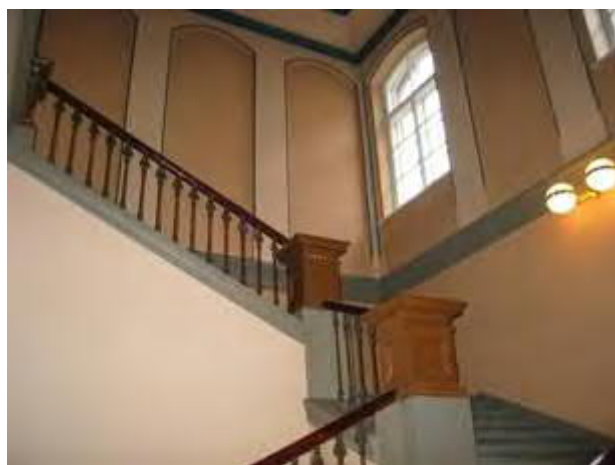
Helsingin varuskuntasairaalan päärakennus Nykytilanne

Kalevankatu 48

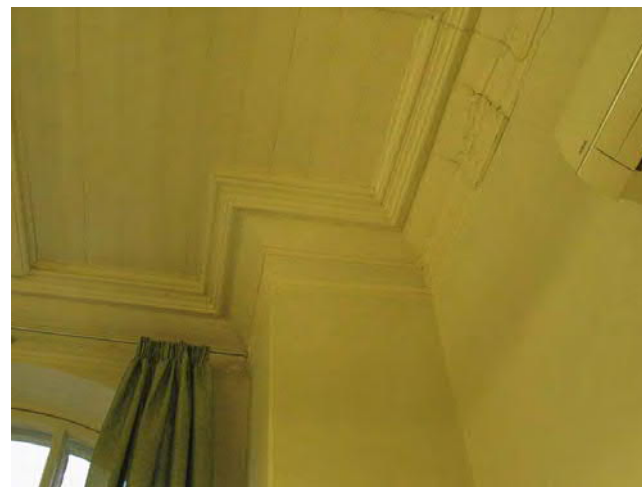

Helsingin varuskuntasairaalan päärakennus

Interiöörit, nykytilanne

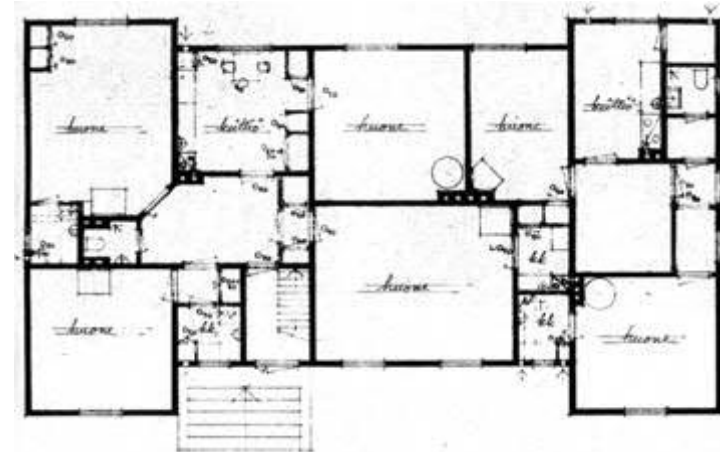
Helsingin varuskuntasairaalan päärakennus
Interiöörit, säilyneitä 1800-luvun lopun piirteitä

Eristysrakennus, asuinrakennus

Hietalahdenkatu 1

Rakennusvuosi 1901

Varuskuntasairaalan rakennusryhmä kasvoi vähitellen koostuen kivistä päärakennuksista sekä puisista asuin- ja huolto-rakennuksista. Hietalahdenkadun puolelle nousi 1900-luvun vaihteessa potilaiden eristyspaviljonki.

Hirsirakennuksessa oli useita ulko-ovia, luonnonkivistä hakatut pihaportaat ja uunilämmitys. Kaakeli- ja peltiuneja on säilynyt eri vaiheista.

Rakennukseen on 1900-luvun kuluessa tehty lisää väliseiniä, rakennettu pesuhuoneita ja keittokomeroita ja tapetoitu tai paneloitu alun perin rapattuja seiniä. 1940-luvulla siinä on ollut yhden huoneen tai huoneen ja keittiön käsittäviä asuntoja.

Pohjapiirros v. 1945

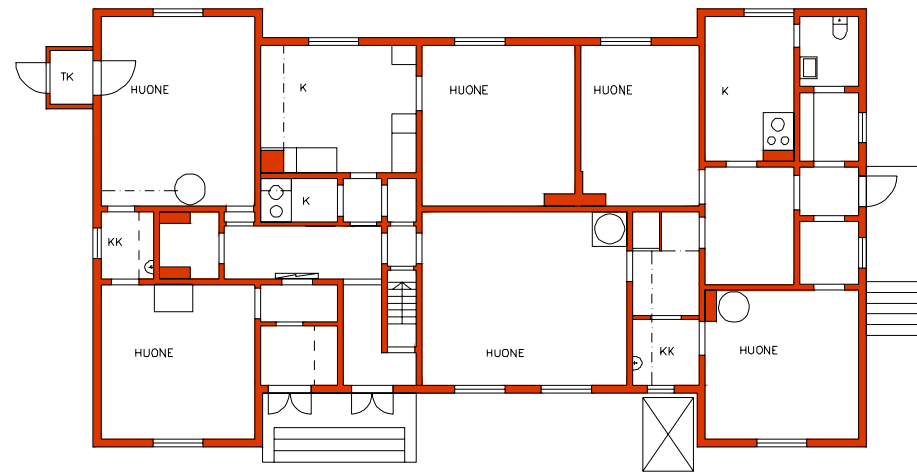
Hirsirakennus on nykyisin tyhjiään.

Eristysrakennus Nykytilanne

Hietalahdenkatu 1

Rakennusvuosi 1901

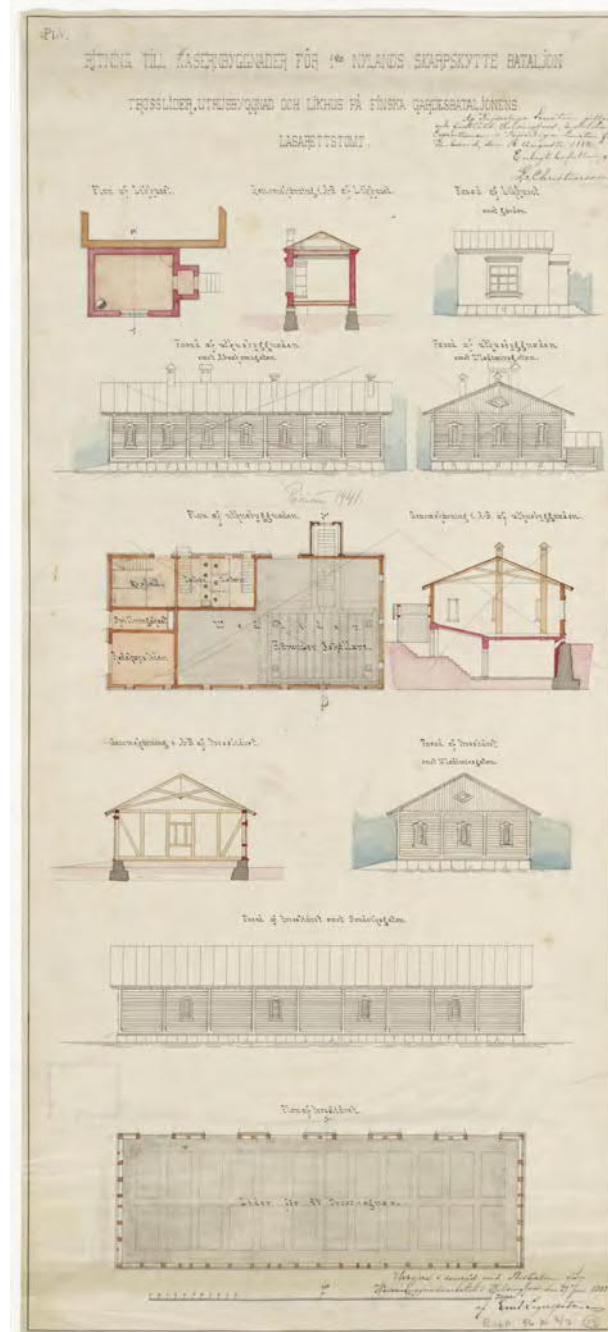
Pohjapiirros v. 2007 MS

Rakennuksia Abrahaminkadun varrella

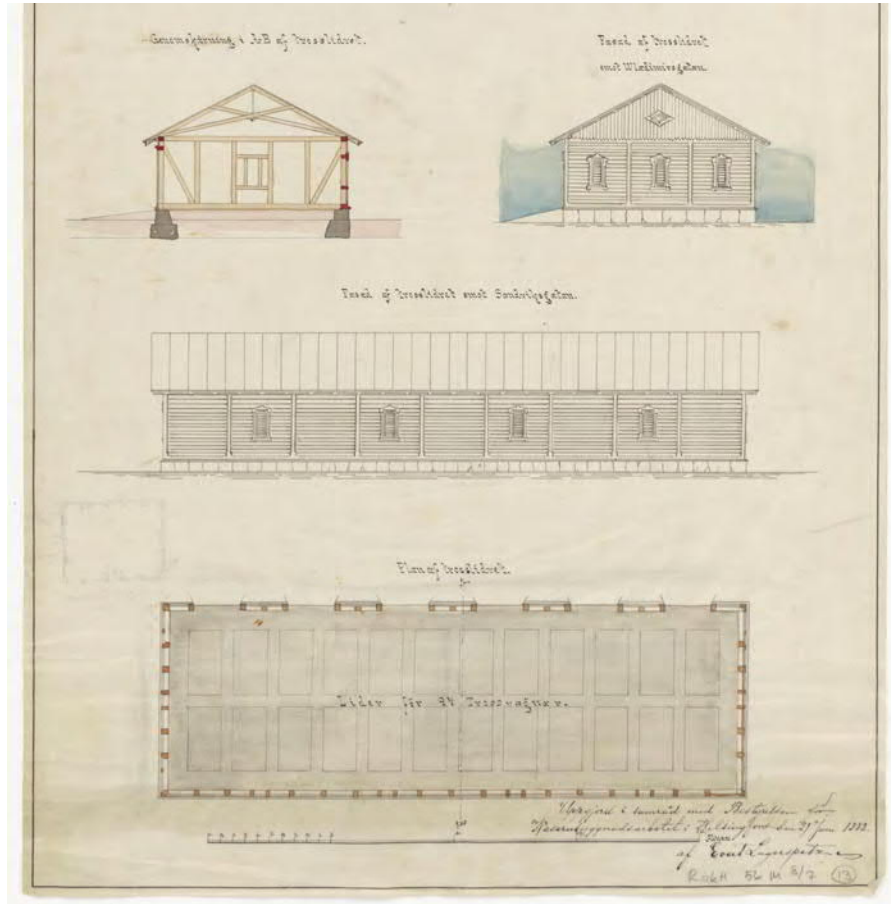
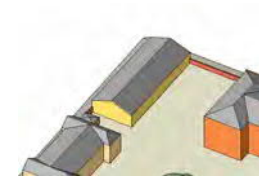
Sauna, pesutupa, halkovarasto
Ruumishuone

Korttelin rakennuksia 1882 Lagerpetz KA.
ylh. vas. ruumishuone, joka rakennettiin saunan yhteyteen
kesk. Kalevakaadun ja Abrahaminkadun kulmarakennus: latrini, lantala,
halkovarasto
alh. kuormastovaja (Hietalahdenkatu)

Kuormastovaja Hietalahdenkatu 1

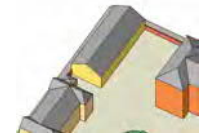

1882 Lagerspetz.

Kuormastovaja (nyk. talousrakennus)

Puisista rakennuksista on jäljellä 1882 rakennettu kuormastovaja, joka esitetään Evert Lagerspetzin 1882 allekirjoittamassa piirustuksessa. KA

Kuormastovaja Hietalahdenkatu 1

Yksikerroksinen vaja toimii huoltoajoneuvojen ja laitteiden säilytystilana.

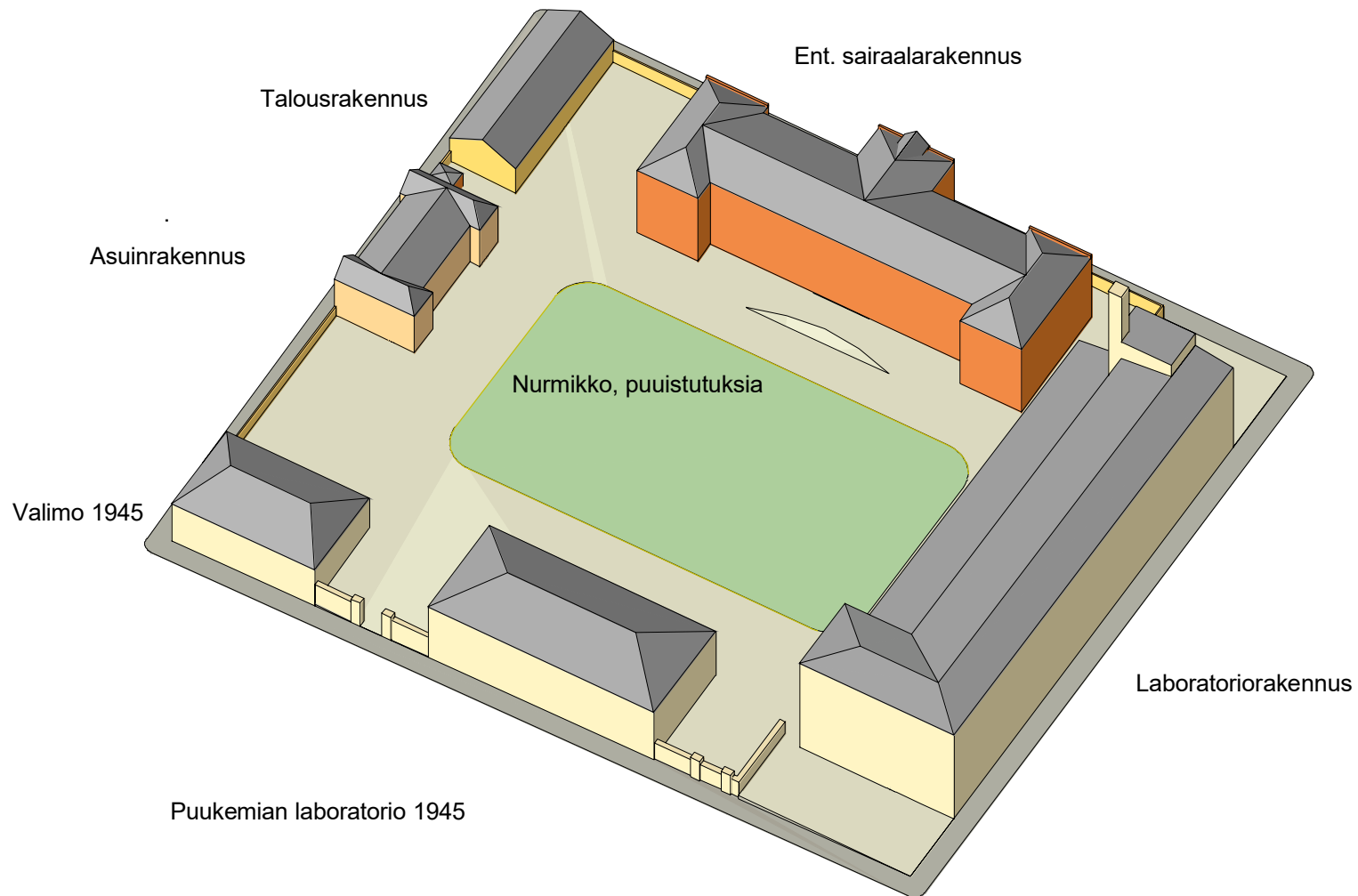

Rakentaminen vuoden 1940 jälkeen

Talvisodan pommituksen jäljet marraskuussa 1939. HKM

1942

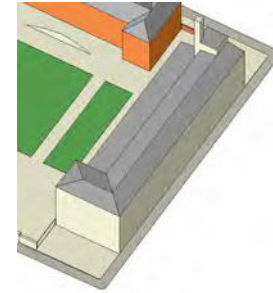

Laboratoriorakennus

Abrahaminkatu 2

Valmistunut 1942

Arkkitehti Jussi Paatela

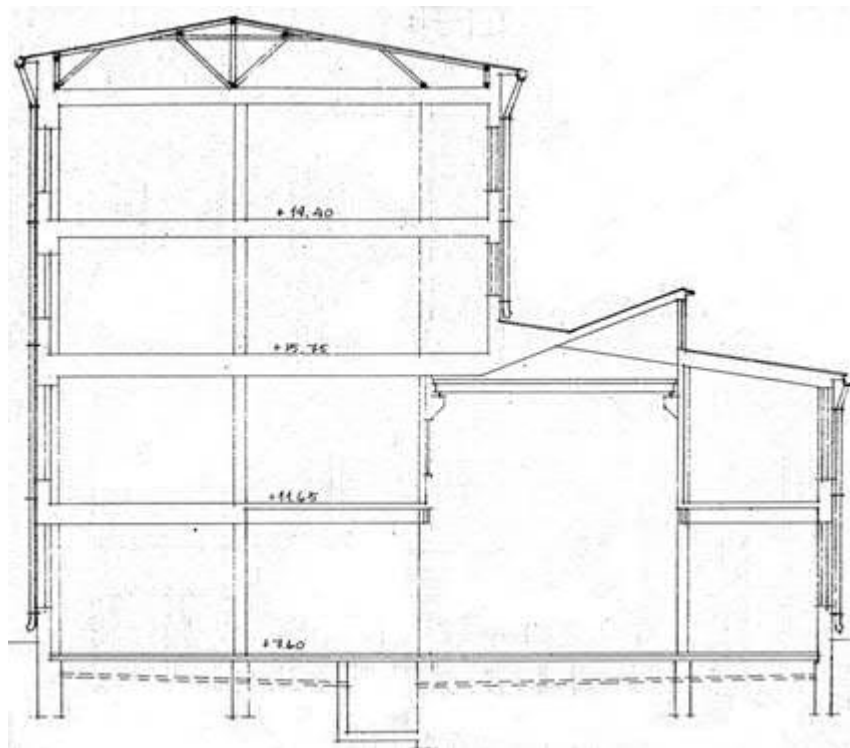

Tilkan sotilassairaala

Sairaalatoimintojen siirryttyä muualle, rakennettiin talvisodan pommituksissa vaurioituneen lasaretin siipirakennuksen sekä muiden Abrahaminkadun varren huoltorakennusten paikalle Valtion teknillinen tutkimuslaitos 1941-42. Modernistisen rakennuksen suunnitteli Jussi Paatela: betonirunkoinen rapattu tiilirakennus, johon kuuluu nelikerroksinen osa Abrahaminkadun varrella ja pihan puolella matalampi konepajaosa sivu- ja yläikkunoineen. Sisätiloja on myöhemmin muutettu, mm. isompia huonetiloja on jaettu toimistuhuoneiksi ja konepajaosaan on rakennettu välipohja.

Laboratoriorakennus
Abrahaminkatu 2

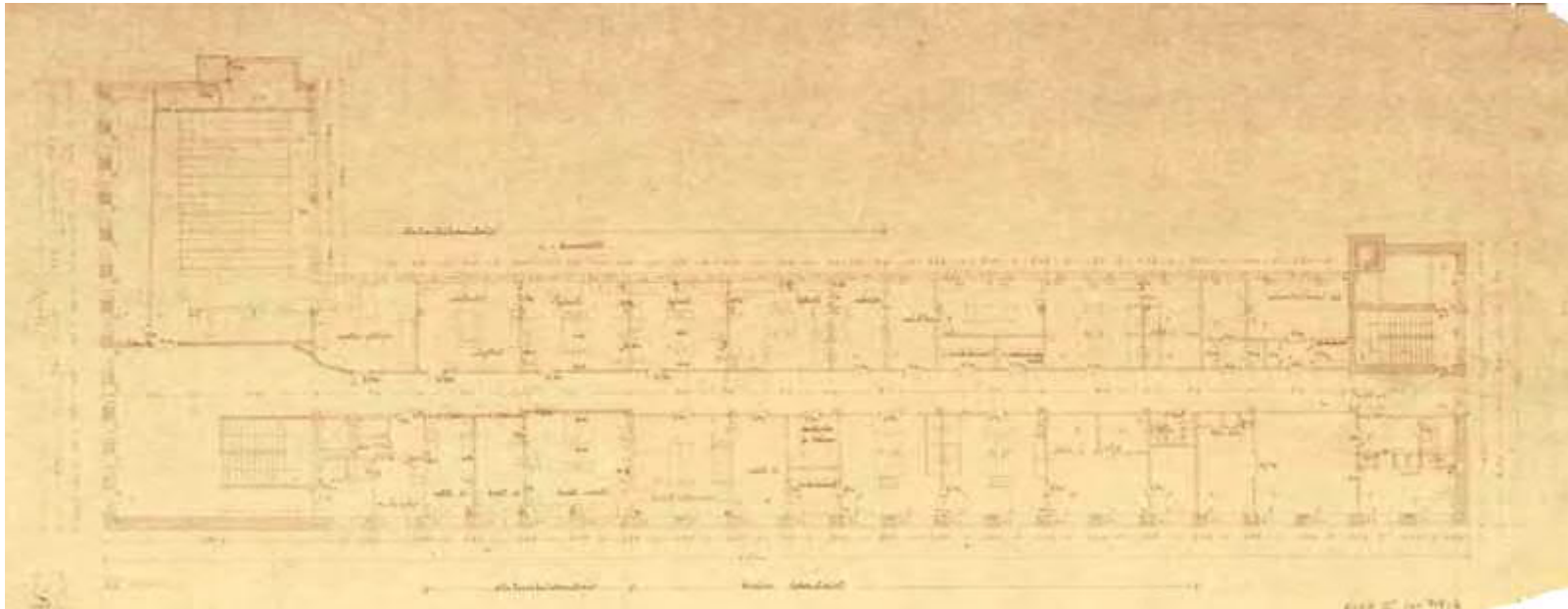

Poikkileikkaus. Oikealla konepajatila kattoikkunoneen.

Laboratoriorakennus

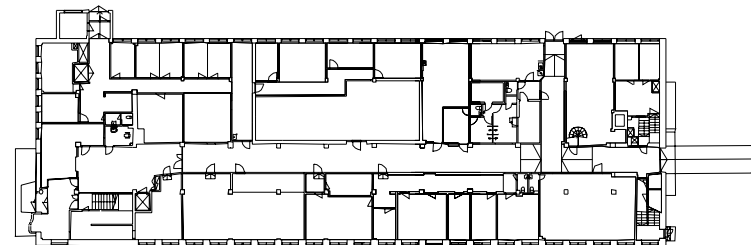
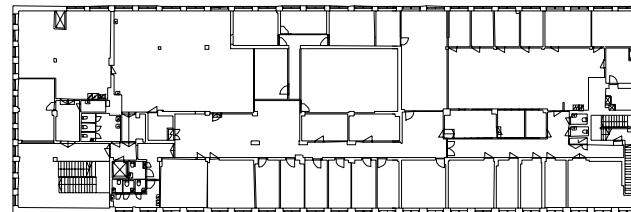
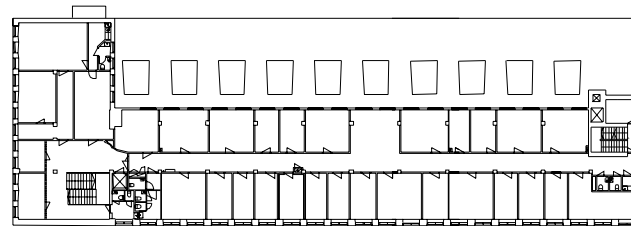
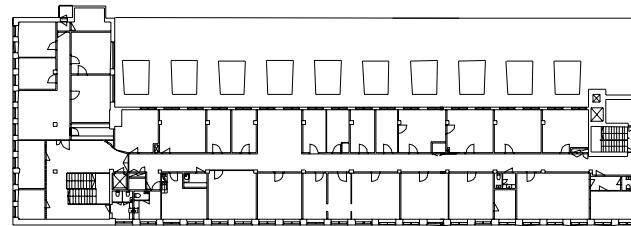
Abrahaminkatu 2

VTT 4. kerroksen pohjapiirros 1941 tai 1942. Muutoksia pääpiirustukseen nähden: lisätty parveke ja hallintohuoneita, muutettu elokuvasalin muoto.

Laboratoriorakennus

Abrahaminkatu 2

Nykytilanne

Laboratoriorakennus Nykytilanne
Abrahaminkatu 2

Piha-alueet, aidat ja muurit

Läntinen takorautaportti 1800-luvun lopulta

Itäinen takorautaportti on rekonstruoitu 1900-luvun loppupuolella

Piha-alueelta on 1970-luvulla purettu VTTn sodanjälkeisiä laboratorio- ja saharakennuksia

Piha-alueen päällysteenä on perinteisesti ollut kenttäkiveys. Kuva HKM

